IRODALMI JELEN

VI. évfolyam, 51. szám - 2006. január

2 (20 000) lej 258 Ft; 1,20 €

www.irodalmijelen.hu

Hatalmas siker
a 40 ezer dolláros regénypályázat

Fontos információk a 27. oldalon

Lapszámunkat Winterfeld Sándor alkotásaival illusztráltuk. A művész bemutatása a 26. oldalon

BORBÉLY SZILÁRD

Két haszid kommentár

(1.)
Hersele Rabbi ekképp mondta tovább
Mestere tanítását: „Isten először az *én*t
teremtette meg. Gondosan ügyelt arra,
hogy ne legyen azonos azzal, aki mondja:

vagyis Istennel magával. Ez annyira
nehéznek bizonyult, hogy minden
erejét meg kellett feszítenie. Közben
azt mondogatta: „Nem én! Nem én!”

Így alkotta meg a Lelket és a Testet.
A Lélek azonban túl nagyra sikerült,
és rá kellett parancsolni, hogy menjen

be a Testbe. Amikor már bent volt, Isten
lepecsételte a szájat az *Én*nel, hogy ne
jöhessen ki. Csak ha Isten mondja: „*Én*.”

(2.)
Reb Taub még hozzáfűzte, hogy
a világ tele van Testekkel, amelyek
a Lelkük nélkül bolyonganak,

míg el nem jön a Messiás, hogy
megszabadítsa a világot. Ezért
várják a keresztények Krisztusuk

visszatértét, mi pedig a Messiást.
És ezért mozog a világban minden.
Hogy egyesüljön végre, ami Egy.

De a Messiás csak Szombaton jön el.

Farkas Wellmann Endre versei

Szakács István Péter: *A tükrös császár*

Zirkuli Péter: *Csütörtök* (levlapok)

László Noémi verse

Nagy Koppány Zsolt: *Fél napig voltam Bukarestben*

Józsa Márta: *Elgázolt szemüveg* (regényrészlet)

Simó Márton: *Bozgor* (második próbálkozás – regényrészlet)

Lászlóffy Csaba: *Kockázatok*

Bogdán László versei

Haklik Norbert: *Big Székely Só* (regényrészlet)

Kritika **Bogdán László, Dragomán György, Selyem Zsuzsa, Mester Béla, Vári Fábián, Bartis Attila, Bernáth Árpád, Balázs Imre József** könyveiről

Színikritika a **Miskolci Nemzeti Színház**, a **Katona József Színház**, az **Örkény Színház**, a **Marosvásárhelyi Nemzeti Színház** és a **Szkéné Színház** előadásairól

Sándor vagyok én is! – **Johann von Kronstadt** rovata

„Nincs rés, nincs utolsó ablak?”

Mészöly Miklóssal Mészáros Sándor beszélgetett.
Az interjú elhangzott a Magyar Rádióban 1996. január 19-én, Mészöly Miklós 75. születésnapján

– Amikor jöttem Kisoroszi felé, többször eszembe jutott egy kisesszéd, amit én elfogultan szeretek, a Képeslevelezőlap, odaátra *című. Pontosabban: ebből egy kép jutott eszembe, a szekszárdi Lisztes-völgynek a képe. Itt egy olyan szituációt rögzítettél, amikor a háború után készülődtél a „rimbaud-i szökés”-re. Még művek nélkül, elszökni az irodalom elől, és akkor atyai barátod, Dallos Sándor rámutat erre az alkonyi völgyre, hogy ezt írd meg egy levelezőlapon. Hova és miért akartál szökni?*

– Ennek az egész írói hivatásnak, foglalkozásnak a lehetőség-világát én úgy éreztem a háborúban átélt eseményeknek a hatása alatt, hogy valamivel nagyon szembekerültem és konfrontálódtam, ami afelé szorított, hogy ezt nem fogom tudni csinálni. Vagy nem akarom csinálni. De hát egy irracionális vágyakozás volt bennem. Menekülés. Mert az ilyen szökések, mint a Rimbaud-é, a hasonlat kedvéért, ebben az önmagunk előli nyitott menekülésnek a perspektívája van jelen. Egy másfajta, nem-ismert világhoz való odacsapódás és annak a kipróbálása. Ezt nagyon megérlelte bennem a leégett és elpusztultnak tetsző európai perspektíva, amit az ember a háborúból és fogságból visszajőve, az iszonyatoknak ezt a végletes játékát nagyon erőteljesen átélte. A fronton, fogságban, szökésekben együtt megérlelték bennem, hogy ennek valahogy hátat kellene fordítani.

– Lehet, hogy félremagyarázom a dolgot, de valami olyasmit érzékeltem ebben a hallgatásban és szökési kísérletben, mintha az irodalom lenne érvénytelen. Valami új helyzet van, ahol az az irodalom, ami a háború előtt való, már nem érvényes.

– Ez is benne van, de mindenképpen egy egzisztenciális közérzetnek a summája volt, amit felvillantott ott ez a szöveg. Tényleg foglalkoztam egy nyáron a szökésnek a gondolatával. Ami összetett volt, mert az irodalomból is szökni akartam és az életszituációból is. Végülis úgy érkeztem meg a frontra, minden emberi perspektíva nélkül, félig-meddig büntetésből és egyéb lehetőségeknek az árnyékában. Annyira nem volt rés számomra életlehetőségekben, de belső kedvben sem, hogy automatikusan ez irracionalizálódott bennem és általános közérzetté terebélyesedett, miközben ott alkalmi munkákból tartottam fenn magam. Igazából nem rámszabott megoldási formákba kényszerültem, malomellenőrségbe meg rekvirálásba – annak az időnek a politikai légkörében –, ami természetesen új terület volt nekem, tehát mint élmény-éhes ember végülis nem mondhatom, hogy nem élveztem.

– Élvezted?

– Olyan alkat vagyok, hogy az új helyzetet nem a tragikus oldaláról fogom fel, hanem mint valamit, ami új élmény-lehetőségeknek a birtoklását ígérte, és ez az akkori foglalkozásom, pénzkereseti lehetőségem az élet színességének olyan sokoldalúságát villantotta fel, amit addig nem ismertem, mint szekszárdi polgárgyerek.

– Miért van az, hogy a háború az egész emberszemléleted meghatározta, mégis a háborús élményekhez csak későn, érett íróként mertél hozzányúlni?

– Én azt hiszem, ebben van az általánosabb irodalmi rögzítésnek a pszichológiai mozzanata. A háborúval, a politikával vagy a történelemmel összefüggő élménygócok később érnek meg. Nem az az alkat vagyok, aki a közvetlen riporteri megírásnak a reflexével közelít, ilyen könnyedén és gyorsan tud reflektálni, hanem mindig késve. Ennek a nagy példája Tolsztoj és a tizenkilencedik század nagy prózaírói.

Folytatása a 6. oldalon

ZIRKULI PÉTER

Csütörtök

(levlapok)

(Levlap)

Jó évtizede rövid jegyzeteket írtam. Levlapoknak neveztem őket. Némelyikük elhangzott előbb a Szabad Európában (a magyar adás megszűnéséig, '93 végéig), megjelent utóbb az Ésben, a Nappali Házban, a Beszélőben, a Magyar Narancsban, az akkori Magyar Nemzetben stb. Azt mondtam róluk: barátaimnak szólnak, párizsi tudósításként. Tehát azoknak is, akiket még nem ismerek, de ha ismernénk egymást, bizonnyal összebarátkoznánk. Barátaink ugyanis azok, akikkel nem értünk egyet, de nézeteink eltérésének árnyalatairól elvitatkozunk. Így és ezért folytatnám most (továbbra is Párizsból) azokat a régi levlapokat. A levlap megjelölés talált műfajt is jelölne tehát. Olyat, mely egyszerre próbál sietni, rövid mondatokkal, s gondolkodni, mint aki barátaihoz beszél. Megkülönböztetésül a régi sorozattól, ezt az újabbat „csütörtöknek" nevezném. („Adj nevet, /.../, párnát a pusztulásnak", mondta Pilinszky.) Tehát olykor csütörtököt mondanék. S aki csütörtököt mond, az egyéb napokon is időszerű lehet. Eltérően azoktól, akik azt képzelik, hogy mindig és minden körülmények közt telibe találnak, és igazuk van.

(Irán)

Az új iráni elnök például biztosan ezt képzeli. Nem visel turbánt, az ugyanis a fejében lehet, nem szükséges reá tennie. Miután Teherán polgármestereként elnökké választották, közölte: „nem azért volt forradalmunk, hogy demokrácia legyen". (Azaz: ama zavargások 1978-ban, melyeket követően kikiáltották 1979. április elsején az „iszlám köztársaságot", s bevezették a teokratikus diktatúrát, mely azóta is tart.) Ez legalább világos beszéd. Még félszázada egy francia társadalomtudós, Jules Monnerot a huszadik század iszlám fundamentalizmusának nevezte a bolsevizmust. Amikor ezt írta, a szellemi hidegháború frontvonala, ahogy Raymond Aron mondta, lakóhelyén, Párizsban húzódott. A frappáns fordulatnak nem volt hát sikere azok körében, kik ugyanakkor nem akarták elhinni Arthur Koestlernek, hogy Moszkva nem baloldalt van, hanem Keleten. Az elmaradt siker s az ádáz támadás magyarázza a kitűnő elemző pályájának kacskaringóit. A hasonlat azonban érvényes volt, s még inkább azzá vált. Majdnem csoda, hogy mennyire időszerű. Azért csak majdnem, mert a csodák azért mégsem érthetők. Ez viszont igen. S benne az, hogy a szabadnak mondott világ miként töri fejét az iszlám fundamentalizmuson (mely részint nagyvárosaiban székel, Párizsban, Londonban). Londonivá lett, de franciául író perzsa emigráns értekezett pár éve úgy az iszlám fundamentalizmusról, mint „a harmadik totalitarizmusról". (Úgy értve: a bolsevik meg a fasiszta utáni harmadikról.) Ilyen távlatban (meg a kőolajra is gondolva) csak még kínosabb a történet. A perzsák majd kétharmada tehát erre szavazott. Választottjuk mondta, amit idéztem.

(Világlap)

„Ki a barbár?, kérdi egy bosszús muzulmán." S idézi őt, a kérdést cikkcímül téve, a napilap, melyet Párizsban estinek szoktak nevezni. Ehhez képest kora délután jelenik meg, s a következő napot viseli keltezésként, tehát pl. csütörtökön délben (mint pl. ezúttal) a pénteki dátummal ellátott Le Monde-ot olvashatom. Aki a nyelvet tanulja, annak ez merő haszon. Közeljövő múltat ígérő igehasználattal tudhatja meg, hogy mi lesz holnap, vagyis mi történik ma, mikor is a lap már a bódékban, mai dátummal, de még előző este fogalmazottan. A faramuci hagyomány szellemében nyomtatott és datált harmadik oldalon áll az idézett kérdés. Épp olyan pontos, mint a dátum. Magyarul pedig azért nem érdektelen, mert az egyik gyakran idézett mérvadó lap mondja. Mérvet most azzal ad, hogy – kommentár nélkül! – a londoni Guardian-t citálja. Ott olvasói levél és hírlapírói cikk teszi fel a kérdést, mely szerint firtatni azt illene, ki is hát a barbár és a terrorista. Hiszen a 2001. szeptember 11-i, New Yorkban elkövetett merényletnek 2749 áldozata volt. Minimális becslés szerint is 22 787 áldozata van viszont az iraki intervenciónak. Azaz tízszer annyi. S ez válasz a címként föltett és idézett kérdésre. Elmarad a kommentár, hogy az iraki áldozatok nagyrészt szintén – a londonihoz hasonlítható – merényletek áldozatai voltak, s hogy, amúgy, Iraknak hadat üzentek stb. (Csupán az újságolvasás nehézségeit akartam ezzel jelezni.)

(People)

A lét s az újságolvasás nehézségei közepett van műfaj, mely könnyűséget ígér. De ezt is csak látszólag. Angolszász szabadalom, ezért *people* a neve. Magyarul bulvársajtó volna, ha felednénk, hogy a hajdanvolt bulvárlapokba magyarul klasszikusok is írtak. A mostaniakba nem. Maradjunk hát a *people* elnevezésnél. Megtudható így, hogy a régvolt *Macadam Cowboy*, John Voight lányának, Angelina Jolie-nak testét tizenkét tetoválás ékesíti, s Lara Croft megszemélyesítőjeként az ENSZ menekültügyi főbiztosának tiszteletbeli nagykövete is, tavaly ezért ünnepelte huszonkilencedik születésnapját (június 4-én) Csádban, hová épp küldetése volt. Mindez most azért volt időszerű, mert startolt az új film, a *Mr. and Mrs. Smith*, hol AJ főszerepel Brad Pitt oldalán, bérgyilkos-duóként.

Másik efféle híremnek ennyi időszerűsége sincsen: a Forbes-igazgatók Sidney-ben szervezett találkozójukra illusztris vendégként Nicole Kidmant hívták meg. Ő amúgy valóban színésznő (ld. pl. Kubrick utolsó filmje), mellesleg pedig sztár. A Forbes-fellépésért tehát félmillió dollárt kért, vagyis percenként húszezer dollárt. (Lapzártakor a tárgyalások még folytatódnak. Hogy is írta Karinthy az amerikai lapokról? Körülbelül így: XY kiugrott egy felhőkarcoló legfelső emeletéről, lapzártakor a huszadik emeletnél tart.)

(Európa Tanács)

E Tanács európai és emberjogi egylet. Jó évtizede Oroszország is tagja. Így most soros elnöke lett. Bejelentette tüstént, hogy ezt az emberjogi dolgot nem nagyon kedveli. Jobb szeretné, ha politikamentesen és a kulturális felvirágzás érdekében ügyködne a Tanács. Az óhajt ki kellene fejteni: a huszadik század legnagyobb művei közül több a Gulagnak köszönhető. Szolzsenyicin, Salamov enélkül nem létezne. Portugál költő és professzor barátom épp Csehovot olvasta a múlt nap, s döbbenten csodálta a Szahalin-könyvet. A nagyorosz, majd szovjet hagyomány valóban sokat tett tehát maradandó kulturális javak létrejöttéért. Ebben a szellemben, Semprunra, Primo Levire, Kertészre gondolva, szorgalmazható ugyanígy a lágerek működtetése. Akit e mondat felháborít, gondoljon a kiinduló tételre, miszerint, ha jól értettem, hagyni kellene ezeket az emberjogi dolgokat, s összpontosítani inkább a kultúrára.

(Kundera, Közép-Európa)

Európai az, aki nosztalgiával gondol Európára, írta a párizsi cseh író, Milan Kundera. Ez majdnem úgy hangzik, mint amit Márai mondott. (Tudtommal nem olvasták egymást.) Mikor Európából végül s végleg Amerikába költözött, Márai feljegyezte: Európa persze hiányozni fog. S hozzátette: de hát Európa már itt is hiányzott. A hiány azóta nőtt. A keletivé alázott Közép-Európa hiánypótló így és ezért lehetne, elvben. Eddig, részint saját hibájából, nem az, csak afféle szegény rokon. Kompenzációképpen s önérdekből is „siker-orientáltan" némely urai segget nyalnának, de nem sikerül észrevenniük, hogy a „nyugati" nevű Európában azt is másképp (azaz politikai szocializációjuktól elütően) csinálják. (Merőben szalonképtelenül fejeztem ki magam, de pontosságra s tömörségre törekedtem, ez mentségem.) Kundera annak idején balsorsú és szerencsés száműzöttként érkezett ebbe a nyugati Európába. Elcsodálkozott, s azóta sem szűnt meg csodálkozni. Emlékezetes, a szovjet megszállási övezetté lett keleti Közép-Európát nevezte „elrabolt Európának". Pontosabbat erről azóta, tehát bő negyedszázada nem mondtak. Kivált hogy *A regény művészetéről* elmélkedő könyvében, 1986-ban így folytatta: a semleges Ausztria s a megszállt, ekként kulturálisan jelentéktelenné vált többi közép-európai ország mintegy előre vetíti, „az alkony laboratóriumaként", egész Európa lehetséges sorsát. Az egyik lehetségeset. Hiszen a -ság, -ség képzős főnevekre vonatkozó nyelvtani szabályt megszegve, a lehetőségek mindig többes számban vannak. Hogy mennyire többesben, az múlik rajtunk.

Kundera a regényt tökéletesen európai találmánynak tartja. Művészetéről hetvenhárom címszóban töprengve kitér tehát többször arra, ami nem európai. Szovjet-orosz dolgokban így: a „szovjet" jelző szerinte nemcsak a kommunista Nagy-Oroszországot illeti, hanem orosz disszidenseinek nemzeti büszkeségét is, kik arról képzelegnek, az „igazi" Oroszországnak semmi köze a Szovjetunióhoz, érintetlen esszenciaként él tovább. A német tudatot, mondja Kundera, traumák s bűntudat gyötrik, Thomas Mann óta vizsgálja, boncolja a náci elmebaj árnyékában önnön állapotát; az oroszok számára az „oroszság" maga a szeplőtelen lényeg; nincs náluk Gombrowicz, Thomas Mann.

LÁSZLÓFFY CSABA

Kockázatok

avagy a szeretethiány

Sokan állítják: bele lehet halni abba, ha valakit senki nem szeret, s szeretethiányban szenved. (Persze, csak az, aki szeretetre vágyik.) „A széken ült, a karfa visszatartotta a lefordulástól, halott." (K. P. L.) Milyen kifejező írói mondat a magányban kiszenvedett emberi páriáról! Nem mindegy, hogy álmodban, vagy ébren tör rád az iszonyat – az egyedülléttől. Amit magadtól megszoksz, sokszor anélkül, hogy rád erőszakolták volna, valahol mégis élet. Elfogadod, mint érzelmeid, gondolataid „hüvelyét". (Más, mint az, amit rád ragaszt mint „vignettát" a kor, s hányszor be is szennyez vele.) Az érzékenység, „érzőképesség" hatását nem csupán az egyedeken, némely esetben egész népek sorsán, mentalitásán le lehet mérni. Ennek történelmi érzékeltetésére hadd idézzek egy tudományos passzusból, annál is inkább, mivel világhírű szerzője, José Ortega y Gasset spanyol filozófus halálának ötvenedik évfordulójára nemrég emlékeztünk. Kultúrtörténeti fejtegetéseiben a modern individuum problémái érdekelték mindenekelőtt. „Vannak népek, amelyek relatív elszigeteltségben jelentkeznek s bontakoznak ki. A világ csakis az ő világuk, az a kis kör, melyben gyökeret vertek, s melyben ők az egyetlen, vagy legalábbis az egyetlen valamire való, számító nép. Ez történt Egyiptomban és Kínában. Keletkezésük korszakában az egyiptomiak és a kínaiak magának az emberiségnek tartották magukat (...) Ezzel szemben vannak olyan népek is – folytatja Ortega y Gasset –, melyek mielőtt még saját maguk teljesen kialakultak volna, már mindent tudnak a többi fajokról és nagyobb államokról. Rögtön széles látóhatárral kezdik..." Rómát említi, amely „egy egész világot talál maga körül, mely nélküle keletkezett". Körülötte (nem egészen időszerűtlen citátum elmélkedés) etruszkok, krétaiak, föníciaiak, görögök és karthágóiak szelték át a tengert, s túrták ekéikkel a földet.

A megszokás vajon csak pusztán formai jegy; vagy esetleg természeted részévé (is) válhat, ha a bevett szokásokat, a konvenciót – legyen az csupán egy elnevezés – természetesnek fogod fel? Például azt, hogy nemzedéked színe-java (nemcsak a szüleidé) „elvtársi összejöveteleken" táncolt, társalgott, kötött barátságot – mi több: szerelmi emlékein túlmenően életre szóló házasságot is nem ritkán. Tartósabbat, mint azok a nemzedékek, akik az „elvtársi összejövetelt" szerencséjükre megúszták, vagy azok, akik nem is hallottak róla. Legfeljebb, ha hozzájutottak vagy -jutnak (elmondható, hogy manapság igazán véletlenül) egy Bajor Andor szatírához vagy humoreszkhez. Az ő idejében voltak olyan szépek a Rozinkák, mint egy faliújság ünnepi száma... De nem folytatom. Nehogy a kollektív magánynál kössek ki váratlanul; s netalán még rákérdez valaki az újdonsült nemzedékek tagjai közül, hogy: mi az a faliújság? Végül Ortega y Gassetnek lesz igaza megint: a modern világ (bármilyen zsúfolt és zajos is) a Megváltótól ránk testált egyedüllétre felfeszített „tömegemberekre" épül.

Egy terrorista robbantásába, igaz, hamarabb bele lehet halni.

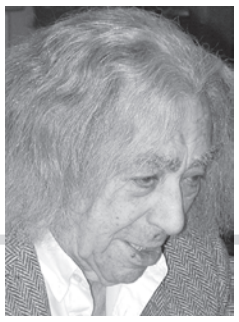

Faludy György

Hitek és tévhitek

Aczél Tamás

1945 elején magyar nyilasok és osztrák nácik tereltek egy sereg munkaszolgálatost Mauthausen felé. Egy sík területen a nyilasok minden különös ok nélkül vagy száz embert összetereltek és legéppuskáztak, utána pedig vidáman fütyörészve hajtották rabjaikat tovább. A géppuskázás előtt egy pillanattal két fiatalember a földre vetette magát, és a golyózáportól nem érintve, sértetlenül kimásztak a hullák alól. Az egyiket Aczél Tamásnak hívták. A fiatal Aczél a következőkben Budapestre került, belépett a kommunista pártba, és egy megfelelő ízű rossz regényt adott közre, melyet a kommunista sajtó óriási örömmel fogadott. Rövidesen Aczélt Moszkvába hívták és Sztálin-díjjal jutalmazták.

Ugyanekkor Rákosi nagy érdeklődést mutatott Aczél iránt, különböző díjakkal tisztelte meg, és egy film megírására akarta késztetni. Ebben a filmben XII. Pius pápa, Winston Churchill és Charles de Gaulle összeesküsznek a Szovjetunió elpusztítására, de nem érnek el sikert. A film megírásához Rákosi mindenféle hamisított dokumentumot küldött reggelente Aczélnak, különféle édességek, válogatott borok kíséretében. Aczél Tamás azonban nem volt sem buta, sem tisztességtelen, és rájött arra, hogy Rákosi becsapja őt. Rövidesen, Nagy Imre kormánya idején átállt azokhoz, akik egy tisztességes kommunizmust akartak, becstelenség és hazudozás nélkül. Rákosi lecsukással fenyegette Aczélt – aki Nagy Imre egyik legodaadóbb híve lett –, és ugyancsak börtönben tüntette volna el, ha a magyar forradalom, ki nem tör. Tevékeny részt vett a forradalomban, majd – a régi kommunista hitek szerint – Jugoszláviába menekült, ahol rövidesen rájött, hogy Tito sem sokkal jobb Rákosinál. Sikerült átjönnie Ausztriába, majd a londoni Irodalmi Újság munkatársa lett, a szerkesztő meghívására, aki tudta, hogy egy volt kommunista is kell a laphoz. Aczél Tamás lényegesen különbözött a lármás, irigy, szemtelen és tehetségtelen kommunista költőktől. Igaz, hogy nagyon jól írni ő sem tudott, de még kommunista hivatalnok korában is, nem párttagokkal szemben is segítő és szolgálatkész volt. Az Irodalmi Újságnál történt, hogy 1947 végén a munkatársak dupla fizetést kaptak, ez viszont azt jelentette, hogy az angol adóhivatal óriási összeget vont le fizetésükből. Ezt az összeget dec. 15-én a fizetésből vonták le, és '48 január elsején visszaadták. Aczél kétségbeesetten jött a szerkesztőhöz, és elmondta, hogy ötven helyett tíz fontot kapott és házbért sem tud fizetni. Nála van viszont az arany Sztálin-díj, arra kér, hogy kísérjem egy ékszerboltba, ahol az aranydíjat el kívánja adni.

Lemenőben a strandon elmondta nékem a díj történetét, hogy feleségével együtt utazott Moszkvába az átvételre. A Moszkvics Szállóban földszinti, gyönyörű szobát kaptak, fehér selyemtapétával és márvány éjjeliszekrényekkel, telefonnal az egyiken. Aczél megnézte a telefont, és hangosan olvasta, majd felkiáltott: „Telefongyár, Budapest. Ezt is tőlünk lopták!". Rövidesen megérkezett a Szovjetunió kultuszminisztere, maga Furceva asszony, és autón elvitte a magyar párt a Sztálin-díj átvételére a Kremlbe. Minden folyt a maga rendjén, és a végén Furceva visszavitte őket a szállodába. Aczél meghökkenve állt az éjjeliszekrény előtt: fekete, moszkvai telefon volt rajta.

Az ékszerboltban a tulajdonos szemünk előtt megvizsgálta a díjat, Sztálin ábrázatával. Finom műszert szúrt bele, és megállapította, hogy az arany csak felületi, a díj vörösrézből van, és 5 fontot ajánlott érte. Aczél lehorgasztotta a fejét, és zsebre vágta a díjat. Mikor az Irodalmi Újság átköltözött Párizsba, a londoni munkatársaknak új állást kellett keresniök. Aczéllal a Swiss Cottage egyik kávéházába ültem és kérésére – mert nem tudott még jól angolul – a nyomtatott kérvényt töltöttem ki. Aczél Tamás tanári állást kívánt betölteni a hírneves egyetemen, a Massachusetts Institute for Technology-n. Amikor befejeztük a kérvény készítését, megkérdeztem tőle, hogy hova járt 3 éven át főiskolára, mire kedves mosollyal felelte: „Pártfőiskolára Budapesten.". Helyzetét a massachusetts-i híres intézettel szemben tökéletesen reménytelennek tekintettem, de tévedtem. Aczél hamarost a világköltészet és -próza professzora lett, és élete végéig ott maradt. Vendégszerető házában jó ital várta az arra utazót.

Csekefalvi Szabó László (Csé Szabó)

Liberális irodalmár és esztéta volt nemzedékében, ami – a liberálist értem – ritka jelenség volt. Amikor 1957-ben Londonba érkeztem, a BBC munkatársa volt. Előzetesen, mint emigráns Rómában tartózkodott, miután Magyarországot hamar elhagyta a háború után. Rengeteget írt, főként irodalomról és történelemről, önmagát is rendkívül nagyra tartotta, és úgy ült a szerkesztőségi karosszékben, ha néha följött hozzánk, mintha dicsfény ragyogna homloka körül. Rendszerint vezércikket hozott föl az Irodalmi Újsághoz. Egyszer, néhány órával később értem föl a szerkesztőségbe, mint ahogy Csé a vezércikket fölhozta. „Milyen? – kérdeztem Pálóczi-Horváth Györgytől, aki ott ült írógépe mellett. – Szokványos – felelte Pálóczi. Csé Szabó sok érvvel igyekszik bebizonyítani, hogy Szent István volt az első magyar király."

Érdekes módon ő is a régi görögöket és latinokat, a reneszánszot, Baudelaire-t, Verlaine-t, az antik szobrokat, Michelangelót, Mozartot, Bachot szerette ugyanolyan lelkesen, mint én magam. Szeretett utazni a Földközi-tengeren, akárcsak én, és egyéni ízlésünkben is egyformák voltunk, mégse hasonlítottunk egymáshoz. Összes munkáiból – rengeteget olvastam tőle, mert örömmel hozta nékem köteteit – csak egyetlen novella maradt meg emlékezetemben. A novella bizonyos mértékig Cséről szól. Mint emigráns érkezik Rómába, és egy püspök segítségével idegenvezetői állást kap egy utazási irodában. Feladata, hogy amerikai 18-20 éves lányokat vezessen végig a Fórumon. Ott éri az a baj, hogy az egyik amerikai leányt, akit ő vezetett végig a Fórumon, a bokrok között, nem messze Cézár szobrának helyétől meggyilkolják. Az utazási iroda vezetője nem akar néki többé állást adni, de az amerikai lányok őt követelik. Így történik, hogy a második leányzót is meggyilkolják, és kiderül, hogy ő a gyilkos. „Miért gyilkolta meg a két lányt?" – kérdezik tőle. „Megérdemelték – feleli. Amikor azt mondtam, hogy itt állt Pompeius szobra, amelyik előtt 44 Március Idusán Cézárt meggyilkolták, ki az a Cézár? – kérdezte mindkettő. Ezért gyilkoltam meg őket."

Kétszer volt vele némi bajom, de megbékültünk. Először, Budapesten József Attilával és Horváth Bélával együtt fordítottuk több nyelvből az Európai költők antológiája verseit, s mivel szerkesztőre volt szükség, Cserépfalvi, a kiadó Csé Szabót bízta meg. Ő állította össze a magyar és külföldi szerzők névsorát, akiknek verseit lefordítottuk. 1938. március közepén már az antológia magyar része ki volt nyomva, amikor Csé Szabó értesítette Cserépfalvit, hogy az ő neve nem szerepelhet a kötetben, mint szerkesztő. Ugyanis előző nap Hitler bevonult Bécsbe, és az írók nagy része „összecsinálta" magát. Csé Szabó „gyávaságának" eredményeként én lettem a kötet szerkesztője, vagyis a magamé helyett Csé Szabó ízléséért kellett kiállnom. Szólni ezért aligha volt érdemes, mert Csé, a halhatatlan irodalmár észre se vette a panaszt. Valamivel később az időben, amikor elhagytam Magyarországot Franciaországért, a New York Kávéházban búcsút vettem Csé Szabótól is. Válaszul hosszú előadásba kezdett, hogy Magyarországot elhagyni hazaárulás, és arra kért, maradjak, mert ő megvéd engem. „Hány hadosztályod van?" – kérdeztem tőle, amiért súlyosan megsértődött. Londonban később többször emlékeztettem erre, s nevetve használtam a hadosztály szót. Csé felesége volt az, aki végül leszoktatott róla, hogy a hadosztály szót használjam. Ő, Csével ellentétben bátor asszony volt. 1944. március 19-én, amikor a németek bevonultak Magyarországra, Csé fiatal felesége a Magyar Rádiónál dolgozott, s 20 percet kapott, hogy az év női divatját bemutassa. Csak fél percet használt: „Magyar lányok, magyar asszonyok – mondta –, a divat az idényben koromfekete lesz", és otthagyta a rádiót.

Ádám György

1939 nyarán Párizsban, két hónappal a háború kitörése előtt egy Ádám György nevű fiatalember keresett meg a Café Flore-ban, ahol esténként ültem. Elmondta, hogy a magyar fasizmus elől Bolíviába menekül, méghozzá teherhajón, mely Le Havre-ból megy Aricába, Chilébe. Arra kért, hogy nem adnék-e a hosszú útra egy könyvet néki kölcsön. A háború után, szavára mondja, visszaadja. Ez a naiv kedvesség annyira meglepett, hogy mindjárt odaadtam aktatáskámból Remenyik Zsigmond: *Vész és kaland* c. könyvét Chiléről. Ádám elutazott, és amikor két évvel később az Egyesült Államokba értem, és ott a Magyar Bizottmány titkára lettem, több levelet kaptam tőle La Pazból, ahol jelentős szerepet játszott, de mint később hallottam, mérges kommunista lett.

Budapestre érve, 1945-ben lényegesen megszelídülve állított be hozzám a könyvvel a hóna alatt. Elmondta, hogy a könyv valósággal megmentette életét a teherhajón, melyen Aricaba utaztak, még nem volt chilei átutazó vízumuk, úgy gondolta, hogy Panamában szerzi be, ahol a hajó két napig horgonyzott. A két nap azonban szombat és vasárnap volt, amikor a chilei követség nem nyitott ki. Amikor megérkezett Aricába, a hajóra a chilei fővámőr szállt föl, és megvizsgálta csomagját. Kivette a *Vész és kaland* c. könyvet, és megkérdezte mi ez. Ádám azt válaszolta, hogy egy Remenyik nevű írónak a könyve, aki Chilében élt, mint emigráns. A fővámőr belelapozott a könyvbe, és megkérdezte, mit ír arról a Rodríguezről, aki a csempészek főnöke és Remenyik gazdája volt, mint ahogy az beszélgetésük során kiderült. Derék, kitűnő embernek írja le Remenyik Rodríguezt. „Úgy – mondta a fővámőr –, én vagyok az a csempész vezér, akit a kormány a helyi vámőrség vezetésével bízott meg – és kihúzta magát. – Maga pedig – mondta Ádámnak – nemhogy megkapja a chilei átutazó vízumot, de vendége lesz házamnak, és én viszem át kocsimmal La Pazba."

„Két hétig laktam Rodríguez házában, és csakugyan ő kísért át Bolíviába kocsijával" – mesélte Ádám, aki csakúgy, mint a kommunisták közül a derekabbak, hamarosan otthagyta a pártot, küzdött Rákosi ellen, és amikor kiérkeztem Bécsbe, értesültem róla, hogy Kádár lefogatta és börtönben ül. Én közben dél-amerikai utazásom során, melyben a magyar forradalmat igyekeztem bemutatni Dél-Amerika népeinek, egy szép délutáni napon megérkeztem La Pazba. Figyelmeztettek, hogy az első két napot, négyezer méter magasan, töltsem nyugodtan a szálloda büféjében. Ott ültem, mert véletlenül összetalálkoztam a híres Kármán Tódorral, a Nemzetközi Fizetési Bank egyik vezetőjével, aki Bolíviába jött, hogy a nekik adandó kölcsönt megbeszélje. Ott ültem tehát Kármánnal, és szelíden kóstolgattuk a tequilát, amikor három úr jött be a terembe, és asztalunkhoz tértek. Bemutatkoztak név szerint, és hozzátették, hogy ők a bolíviai kommunista párt vezetői, és ismerősei Ádám Györgynek, aki itt harcolt velük az ügyért a II. világháború idején. Azért jöttek, hogy megkérdezzék tőlem: mi van Ádám Györggyel? Nem bántotta-e az ocsmány csőcselék az ellenforradalom idejében? És most Kádár uralma alatt milyen nagy állást tölt be? Hova sürgönyözhetnének néki? Elmondtam nékik az igazat, hogy Ádám a forradalom alatt fegyverrel harcolt az ávósok ellen, és most magától értetődően börtönben ül.

„Maga rondán hazudik!" – mondták hárman egyszerre, és kisétáltak a szállodából.

N. N.

Recsken volt rab velem együtt. Három évvel később találkoztam vele és nevén szólítottam, mert emlékeztem rá. „Kérlek, ne szólj Recskről. Letagadtam."

„Miért?" – kérdeztem csodálkozva. „Mert szégyellem, hogy börtönben voltam."

HAKLIK NORBERT

Big Székely Só

(Regényrészlet)

Amikor meghallotta a motorzúgást, és megpillantotta a Radocsa-tető irányából lefelé araszoló porfelhőt, Fazakas Mózsi bácsi még nem tudta: a közelgő járművel jó fertályóra múlva az a pillanat is elérkezik az életébe, amikor ő, a tisztes székelyszolyvai földműves és székely atyafi végérvényesen elindul a világhír dicsőséges, ám megpróbáltatásoktól a legkevésbé sem mentes útján.

Nem; Mózsi bácsi percig sem gondolt ilyesmire, csak felhajintotta a vasvilla hegyére szúrt szénát a szekérre, aztán a földbe döfte a szerszámot, felszökött a bakra, elővette általvetőjéből a kenyeret meg a szalonnát, és komótosan falatozni kezdett, nagynéha vetve csupán egy-egy pillantást a domboldalról aláereszkedő jármű felé.

Mózsi bácsi egyáltalán nem gondolt hírnévvel, dicsőséggel és efféle hívságokkal, miképpen azzal sem, hogy évszázadok során mennyi földije látott ugyanígy porfelhőt feltűnni a Radocsa-tető oldalában, s hogy az a bizonyos porfelhő némelykor mekkora veszedelmeknek volt az előhírnöke. Olykor a tatár, a török, a császári seregek, a román vagy a muszka hadak bejövetelét adta hírül – Mózsi bácsi valaha élt földije és társa a porfelhőnézésben ilyen alkalmakkor kifogta a lovat a szekérből, a hátára pattant, felnyargalt Székelyszolyvára, és – az éppen aktuális porfelhő nagysága szerint hozva meg a döntést – vagy fegyverbe szólította a harcképes férfiembereket, vagy pedig felparancsolta a falu népét a Likalja omlékony homokkő falába vájt odúkba, amelyek századokon át megfelelő búvóhelynek bizonyultak ahhoz, hogy a szolyvaiak átvészeljék a cudarabb időket.

Hiba is lett volna, ha efféle rút idők rémképét csalja a békésen falatozgató Mózsi bácsi lelki szemei elé a domboldalról aláereszkedő jármű látványa. Ugyanis azon események, amelyeket Borbély Barna hazatérése indított el Székelyszolyván egyetlen halálos áldozatot nem követeltek, a múltban megesett történelmi kataklizmákhoz pedig végképpen nem voltak mérhetőek. Mégis ezen történéseknek köszönhető, hogy Székelyföld eme kicsiny, eldugott szeglete hamarosan kilépett az ismeretlenségből, kendőzetlen valójában mutatkozott meg a nagyvilág szeme előtt, s hogy több kontinens sok ezernyi lakója hónapokon át követte feszült figyelemmel egy olyan székely falucska mindennapjait, amelyről azt sem tudták igazán, hol kellene keresniük a térképen.

Borbély Barna már majd' másfél napja úton volt ekkor. Amszterdamból indult az előző reggelen, kényelmes tempóban átautózott Németországon és Ausztrián, mindig tartva magát a megengedett sebességhatárhoz, végigküzdötte magát Budapest kátyúin – különösebb bosszankodás nélkül, hiszen odahaza, Székelyföldön már volt ideje megszokni, hogy több a gödör az úton, mint az aszfalt –, és csak a borsi határátkelőnél vett erőt rajta a félsz egy cseppecskét. De ott is minden az előzetesen megbeszéltek szerint ment – úgyhogy Románia területére lépvén Barnánk már igazán nótás jókedvre derült, és miután Körösfeketetónál, az útmenti román csárdában jóízűen elmajszolt fél tucatnyi miccset, már azon kapta magát, hogy nem csupán éppen aktuális popslágereket és székely népdalokat, hanem regáti szürbákat és dojnákat fütyörészik nagy vígan a volán mögött.

– Ejszen, olyan is rég volt, hogy székely ennyire örvendett annak, ha románt lát – gondolta, s amikor néhány órával később megpillantotta Segesvár tornyait, az egyik rendőrlámpánál harmincezer lejnyi baksissal jutalmazta az út szélén kolduló kisgyereket. Székelyudvarhelyen még hajdani líceumának láttán is jóleső érzések fogták el – tudniillik ez az ott töltött évek során csakis a tanoda falain kívül esett meg vele –, és amikor a Küküllő hídja után lehajtott az aszfaltról a földútra, már valóban úgy érezte: hazatért.

Pedig még jó órányit kellett hajtania az alvázpusztító gödrökkel cifrázott dűlőúton, apró falvakon, végül egy huszonegynéhány kilométernyi, kihalt útszakaszon át, mígnem a Radocsa-tetőről letekintve megpillantotta a székelyszolyvai templom tornyát – és kissé közelebb, a falu határában a lovasszekeret, a békésen falatozgató Fazakas Mózessel a bakján.

Mózsi bácsi már a harmadik karéj kenyeret szegte meg, amikor az autó az út szélére húzódott, és előpattant belőle Borbély Barna. Fazakas Mózes menten ráismerhetett, mert tüstént rákiáltott a kutyára – „Burkus, ciba, te!" –, mire az eb leheveredett a szekér oldalán, és lógó nyelvvel vizslatta az érkezőt.

– Adjon Isten, Mózsi bátyám!

– Fogadj Isten, Barna öcsém! Ejszen csak hazatértél...

– Egyszer mindenki haza. Ha nem Székelyszolyvára, hát a Teremtőhöz... – felelte erre Barna, s aztán egy darabig egyikük sem szólt, csak gondolataik tettek egy kis kitérőt fel a faluba, a szolyvai temető egyik sírhalmáig, amely alatt a Borbély-szülők nyugodtak jópár éve már.

– Aztán merre kóricáltál, öcsém? – törte meg a csendet Fazakas Mózes.

– Én Magyarba'. Meg a hollandusoknál.

– A hollandusoknál... Aztán milyen vidék az?

– Há' hegy az nincsen rajta egy se. De szélmalom annyi, hogy csak bírja kerülgetni az ember.

– Igen rusnya ország lehet akkor. Lapos is, szeles is... Ippeg mint a korcsmárosné asszony ülepe.

Ezen aztán kacagtak egy jót, mire Mózsi bácsi maga mellé intette a bakra Barnát, és neki is kanyarintott egy karéj kenyeret meg egy vastag szeletet a jó, cupákos szalonnából.

– Na, faljál te is valamit, öcsém! Aztán sokan vannak-e azok a hollandusok?

– Sokan nem. Csak mint pap a pápa temetésén.

– Aztán román van-e ottan?

– Én biza nem láttam egyet se.

– Ejszen akkor nem is olyan rusnya ország az – nyugtázta Mózsi bácsi a hallottakat. – És magyar van-e?

– Akad. Süldő lányok. Még kirakatban is kapni egyet-kettőt.

Mózsi bácsi ezt már nemigen értette, úgyhogy inkább megvárta, hogy Barna szólaljon meg ismét.

– Meg vendégmunkások, olyan magamfélék. Meg olyanok is, akik ötvenhatban mentek ki. Magyarból.

– Magyarból! Ejszen senki sem lehet tökéletes... – vonta le a következtetést Mózsi bácsi. – Aztán erdélyi van-e?

– Bizony igen! Az aranyműves zsidók Amszterdamban majd' mind beszélnek magyarul. A nagy verekedés után keveredtek oda, Máramarosból.

– Ejszen, nekem az is mind rokon.

– Há' hogy, Mózsi bátyám?

– Nekik a hitük, nekem meg a nevem Mózes.

– Az egyszer igaz – mondta erre Barna, nem tudván hogyan tovább csavarni a beszédet hirtelenjében. Végül aztán mégis megszólalt:

– Há' kosárból készülődik-e már olyan maguknál, mint a kend neve meg a zsidók hite?

– Ej, ecsém, hát nem tegnap serkent ki a bajuszom, mint teneked – felelte erre Fazakas Mózes, tudatván Barnával: eljárt már az idő felette ahhoz, hogy újabb gyermekkel gyarapítsa a családot.

– Nem is magára gondoltam, Mózsi bátyám. Hanem, az Eszti, az már szép süldő lány lehet azóta!

– Ejszen, szökik már kifelé a csicse! – helyeselt Mózsi bácsi hamiskás mosollyal, de látván, hogy Barna ábrázatára is kiül a vigyorgás, a biztonság kedvéért még hozzátette: – De vigyázz, öcsém, mert a te szemedet is kiszöktetem a helyéről, ha túl sokat méncsergeted vele!

Azzal benyúlt a zsebébe, és cigarettát vett elő, még mindig meglehetősen mord arckifejezéssel. Azért megkínálta belőle Barnát is, aki ezt megfelelő alkalomnak tekintette a békülésre.

– Ne abból gyújtson rá, Mózsi bátyám, adok én magának olyan szivart, hogy estig fog vigyorogni tőle!

Azzal intett neki, hogy kövesse a kocsihoz. Barna felnyitotta a csomagtartót – odabent két jókora, tömött zsák hevert, mint amilyenekben lisztet szokás hordani Székelyszolyva tájékán; előttük pedig egy táskaszámítógép, egy kisebb, cipónyi zacskóval a tetején. Barna benyúlt a zacskóba, és ujjai közé csippentett egy emberes adagnyit dohányszerű tartalmából, aztán a zsebéből vékony papirost vett elő, és cigarettát kezdett sodorni.

– Látom, a kalkulátorodat most sem hagytad otthon – szólalt meg Mózsi bácsi a számítógép láttán. – Míg anyádék éltek, addig is mind csak annak a gombjait verted.

– Ha egyszer fizetnek érte, Mózsi bátyám...

– Ejszen, az is munka, úgy lehet... – felelte erre Fazakas Mózes, elnézve a messzeségbe a kaszáló felett.

– Hát a zsákokban mit hozol? Csak nem a hollandus zsidók aranyát?

– Azt éppen nem. Csak magokat. De ha egyszer kikelnek, akkor bizony aranyat teremnek! – felelte Barna, aztán elkészülvén művével meggyújtotta a cigarettát, nagyot szippantott belőle, azzal odanyújtotta Fazakas Mózesnek.

Mózsi bácsit már az első nyelet füst erős köhögésre késztette. De később már egyre inkább a kedvére valónak találta a hollandus szivarka ízét.

– Ejszen finom dohány terem ezeknél a hollandusoknál! – mondta Barnának nagy vigyorgás közepette.

– Meghiszem azt, Mózsi bátyám! És lesz még belőle bőven, ha nem viszi el a nagyidő! Na, egészséget! – válaszolta Barna, aztán visszaült a kocsiba, begyújtotta a motort, és nekiindult a szülőfalujáig vezető út utolsó néhány száz méterének.

Mózsi bácsi meg csak szívta, szívta a hollandus szivarkát – bajszáról lassan leolvadt a szalonnazsír, és csatakossá itatta a cigarettapapírt. Aztán amikor már kezdett volna a körmére égni a rudacska, erőt vett rajta a szédülés.

– Ej, a fene essék a hollandus mindenségükbe! – hajította el a félig szívott csikket Mózsi bácsi. – Székelynek se lennének hitványak, ha a pálinkájuk is ilyen vóna – dörmögte maga elé, aztán, mint aki valami igen tréfásat hallott, fennhangon kacarászni kezdett. A csikket Burkus kutya szagolgatni kezdte, és amint kihunyt benne a parázs, egyetlen nyalintással befalta – ennek láttán már végképp leküzdhetetlen nevetőrohamokká sűrűsbödött gazdájának jókedve.

Amikor már éppen beért volna az első székelyszolyvai házak közé, a meredély tetejéről Barna még egyszer lepillantott Mózsi bácsi kaszálójára.

– Na, az öreg szépen rápipált – szólalt meg Barnánk, aztán kiszállt a járműből, apró, digitális kamerát vett elő a nadrágja zsebéből, ráközelített a célpontra, és elindította a felvételt.

A kijelzőn feltűnt a szekér képe. A dorongok között, a szénarakáson Mózsi bácsi hevert bárgyú vigyorral az arcán, és vígan vakargatta a mellette, égnek vetett lábakkal fekvő Burkus horpaszát – az eb ábrázata minden kétkedő számára ékes bizonyságul szolgálhatott volna arra, hogy bizony, ha megvan rá az okuk, a kutyák is képesek nevetni.

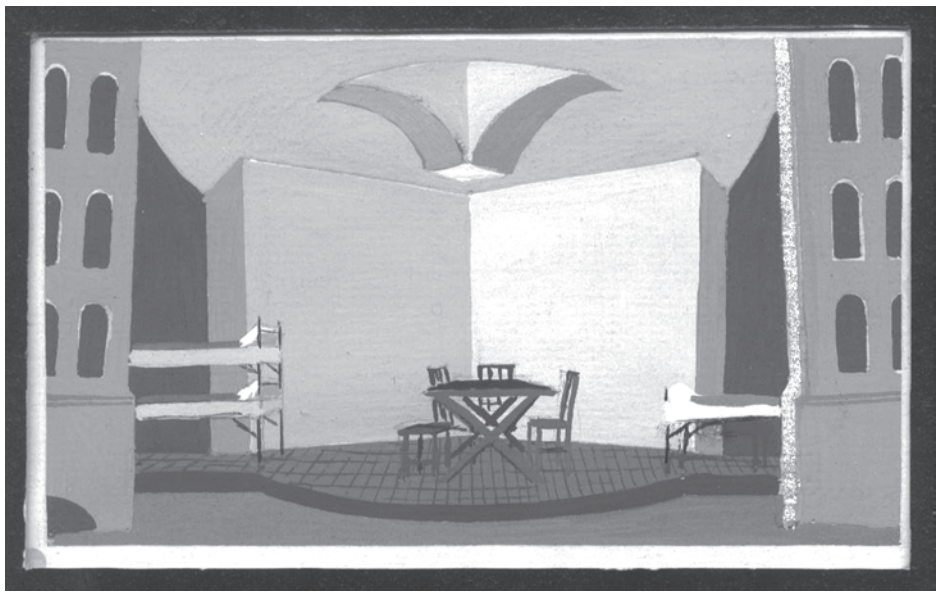

Borbély Barna elektronikus levélládájából:

Címzett: repulohollandi@dutchbox.nl
Feladó: kerteszleszek@harghitamail.ro
Tárgy: Érkezés rendben

Kedves Komáim,

Megérkeztem, a határon is minden simán ment. Remélem, Gertruida még nem sejt semmit. Nem szeretnék Lodewijk helyében lenni, amikor rájön a dologra, de még a Manfredében sem. Úgyhogy legyetek ügyesek! Ti mikor indultok Pestre?

Csatolva küldök egy mpeg-et. Rögtön a falu határában összefutottam a szomszéddal, Fazakas Mózsi bátyámmal. Rápipált az öreg cseppet :-)

Hamarosan csinálok egy másik mailboxot, mert erről csak max. 2 megát lehet küldeni.

Írjatok, mi van!

Üdv: Barna

Címzett: kerteszleszek@harghitamail.ro
Feladó: repulohollandi@dutchbox.nl
Tárgy: Re: Érkezés rendben

Te csemer jószág, a hülye mpeg-jeiddel!

Mondtam, hogy minden rendben lesz, Rádu még egy egész indiai mezőt is átengedne ennyiért. Mi holnap indulunk Butapestre négy zsákkal. Reméljük, hamar elfogy, úgyhogy csak kertészkedj szépen ott a székelyeidnél ;-)

Ja, és még egyszer 2 megás cuccot ne merjél átnyomni, mert leverjük rajtad a telefonszámlát, aztán bölcsködhetsz!

Hogy a Mózsi bácsid vakargatná meg a hátadat vasvillával!

(Azért ilyeneket még küldhetsz.)

Üdv: Anti & Karesz

SZAKÁCS ISTVÁN PÉTER

A tükrös császár

Élt egyszer nagyon régen egy császár, aki azt hitte magáról, hogy ő a földkerekség legjobb uralkodója. Cserében ezért annyi tiszteletet várt el alattvalóitól, mint amilyen tökéletesnek gondolta magát az uralkodás tudományában. Külön minisztérium felelt a császár dicsőítésének megszervezéséért. Itt adták ki a rendeleteket a róla szóló hősköltemények és himnuszok, az őt ábrázoló szobrok és festmények megalkotására. Még a születésnapjára küldött egyszerű alattvalói levelek megírásának is megvolt a maga szigorú szabálya. Egy nyelvészekből álló csoport állapította meg, hogy mely szavakból szabad válogatni a hála és köszönet kifejezéseinek megfogalmazásakor.

Amint már az eddigiekből is kitűnik, valójában egy hiú és zsarnok uralkodóról volt szó, aki gyanús körülmények között, egy véres polgárháború után került a birodalom élére. Minderről azonban csak kósza mendemondák kerengtek a nép körében, a császárnak ugyanis gondja volt arra, hogy eltegye láb alól azokat, akik előző életéről valamit is tudhattak. Egymás után végzett családtagjaival, gyerekkori barátaival és ifjúkori bajtársaival, szép sorjában mindenkivel, aki elárulhatta volna féltve őrzött titkát. Krónikásai pedig dicső múltat írtak számára, mely szerint a császár isteni származású volt, s ezért a dolgok rendje szerint való felséges személyének imádata.

Az uralkodó, aki jól ismerte az emberi természetet, és ezért senkiben sem bízott meg, olyan tanácsosokat, minisztereket és kormányzókat nevezett ki, akik hűségesen szolgálták őt kiváltságos helyzetük megőrzése érdekében. Ha azonban valamelyik főemberét váratlanul mégis elvakította a hatalom fényessége, s meg akarta kaparintani a trónt, arról a császár azon nyomban tudomást szerzett jól működő titkos rendőrségének köszönhetően, és a hálátlan árulót a hóhér kezére adta. Félt is tőle a környezete, emberei minden alkalmat megragadtak hűségük bizonyítására.

A császár élet és halál korlátlan uraként azonban a világ legmagányosabb embere is volt. Hogy kínzó egyedüllétén némiképpen enyhítsen, tükrökkel rendeztette be a lakosztályát. Önmaga megsokszorozódott látványa azonban csak ideigóráig csillapította magányosságát, s amikor már megint úgy érezte, hogy nem bírja tovább fényűzően berendezett s a legkorszerűbb biztonsági eszközökkel felszerelt palotájában, újabb háborúba kezdett, hogy a hadvezetéssel járó, azonnali megoldásra váró gondok elterelje figyelmét a lelkét emésztő gyötrelemről. Egyik országot a másik után hódította meg, nem volt az a haditudomány, ami feltartóztathatta volna seregeit.

A trónterme falára akasztott, aranyozott rojtokkal szegélyezett, selyemre festett világtérképen már csak egy kis ország maradt szabadon. Olyan parányi volt ez a terület, hogy a császár előbb légypiszoknak vélte, s csak akkor jött rá, hogy valójában az utolsó meghódításra váró államocskáról van szó, amikor ezt az alig látható foltocskát bosszúsan le akarta kaparni a birodalma nyugati határát jelző, széles vörös vonal mellől. Nosza rajta, azonnal útnak is eresztette a kémeit, és az egyedüllét meg-megújuló, rettenetes rohamai közepette türelmetlenül várta jelentésüket.

A kémek nem késlekedtek. Néhány hét múlva expressz postagalamb hozta a rejtjelezett üzenetet. Ebben az állt, hogy csak pár ezer ember él azon a helyen, egy valaha rettegett, barbár nép maroknyi, ám annál harciasabb leszármazottjai. A férfiak évszázadok óta már gyerekkoruktól fogva katonai kiképzésben részesülnek, s veszély esetén az aggokat kivéve valamennyien a határ védelmére sietnek, hogy utolsó csepp vérükig harcoljanak az ellenséggel, jelentették a kémek. Egy ősrégi monda szerint egy hatalmas császár élt itt valaha, akitől az egész világ rettegett, s aki dicsősége teljében, rejtélyes körülmények között halt meg. Az ő emléke ad erőt ennek a megfogyatkozott, harcias népnek, hozzá fohászkodnak, ha veszélybe kerül az ország. A hagyomány szerint egyszer biztosan vissza fog térni, amikor a legnagyobb szükségük lesz rá. Legalábbis erről szól az egyik énekük. Amint ez a császár tudomására jutott, soha nem érzett izgalom kerítette hatalmába. Maga sem tudta, mi nyugtalanította jobban, hogy ilyen, mindenre elszánt emberekkel még eddig nem volt dolga, vagy, hogy ez lesz az utolsó hódítása.

Két nap lázas készülődés után a harmadik nap hajnalán végre nekivágott az útnak. Rettegett seregei élén büszkén vonult végig hatalmas birodalmán. Amerre csak ment, a települések lakosságát kicsődítették a fogadására. Az utak szélén alattvalók milliói skandálták a nevét, érces hangú szónokok köszöntötték a városok fellobogózott kapuiban, s az orvosok által tüzetesen megvizsgált, egészségesnek talált gyermekek fertőtlenített virágcsokrokat nyújtottak át neki a dicsőítésére tervezett óriási tereken. Ő azonban türelmetlenségét nehezen leplezve fogadta az ünneplést. A szakszerűen kimért, kötelező hódolat megannyi, szívből fakadónak tűnő megnyilvánulását ezúttal tehernek érezte, s már alig várta, hogy farkasszemet nézhessen annak a törpe országnak a hadseregével.

Egy idő után a települések lassan elmaradoztak mögöttük. Perzselő sivatagokon és kiterjedt erdőségeken, szél fújta fennsíkokon és ködös ingoványokon vágtak keresztül. A birodalom határán széles szakadék keresztezte útjukat. Sodró vizű hegyi folyó harsogott a mélyben. Amikor a császár lenézett az ezüstösen tajtékzó vízre, hirtelen elveszítette az egyensúlyát, s kis híján a szakadékba zuhant. Háta mögött ijedten súgtak össze a tábornokok, figyelmeztető égi jelnek vélve az uralkodó váratlan rosszullétét, ám ő gőgösen kihúzta magát, és megparancsolta, hogy haladéktalanul táborozzanak le.

Azon az estén a császár még sokáig fennmaradt. Komoran ült aranyozott fővezéri sátra előtt, és a sötétségbe merülő tájat nézte. Keskeny, korhadt deszkájú lengőhíd kötötte össze a két partot. A másik oldalon magas, áthatolhatatlan erdőségekkel borított hegyvonulatok húzódtak. Egyetlen szűk szoroson keresztül lehetett az ország belsejébe jutni. Fent a hegyormokon lármafák tüzei gyúltak az éjben.

Nehezebb lesz, mint képzeltem, töprengett nyugtalanul a császár, s így is történt. Másnap hajnalban válogatott vitézekből verbuvált előőrse még a lengőhíd közepéig sem jutott, amikor a szoros barlangjaiból nyílzápor zúdult rájuk.

– Senki sem győzhet le – mondta tollba tábori krónikásának az uralkodó –, arra szántak engem az istenek, hogy az egész emberiség jótevője legyek, s én égi küldetésemet bármi áron is teljesíteni fogom. A világ leghatalmasabb hadseregét különben sem állíthatja meg egy szedett-vedett népség.

Alkonyatkor már sok ezer holttest borította a földet, s legalább ugyanannyit elsodort a víz, ám minden erőfeszítés hiábavalónak bizonyult, nem sikerült átkelniük a túlsó partra.

– Áldozatvállalás nélkül nem lehet civilizálni az emberiséget – jelentette ki seregei előtt a császár a veszteségek láttán. – Mi azonban semmitől sem riadunk vissza egy jobb és igazságosabb világ megteremtése érdekében. A kultúra fényessége győzedelmeskedni fog a barbárság homálya fölött – nézett áhítattal telve a magasba. – Hajnalig égessétek el a holtakat!

A hetedik napon végre sikerült átkelniük a szakadékon, és megrohamozták a szorost. Hiába harcoltak halált megvető bátorsággal utolsó szálig a védők, estére kardélre hányták valamennyiüket. Szabaddá vált az út az ország belseje felé.

A krónikaíró még aznap hőskölteménybe illő képekben örökítette meg a véres diadalt, hosszasan ecsetelve a császár példamutató bátorságát és hadvezéri képességeit.

Másnap hajnalban aztán felkerekedett a had. Kietlen vidékeken haladtak keresztül, kopár dombok, parlagon hagyott földek között vezetett az útjuk. A császár elgondolkodva nézte a sziklatetőkön sötétlő várromokat.

Útközben kevés emberrel találkoztak. A völgyekben lapuló apró falvakból és városkákból a védtelen lakosság nagy része a környékbeli mocsarakba és erdőkbe menekült, csak itt-ott lézengett néhány fekete ruhás asszony, riadt tekintetű gyerek és erőtlen aggastyán. Annál több háborús emlékművet láttak azonban mindenfelé: a kicsorbult márványtáblák és ledőlt gránitoszlopok, a kőből és bronzból alkotott, megrokkant szoborcsoportok mind e megfogyatkozott nép néhai hőstetteit hirdették.

Miután megérkeztek a főváros omladozó falai közé, s a győzelmet fényesen megünnepelték, a császár parancsot adott az összes emlékmű eltakarítására, s egy új császári palota építésére.

– A földkerekség legnagyobb palotája legyen – parancsolta a birodalom főépítészének. – Azt akarom, hogy a lebontott emlékművek anyagát is használjátok fel. Egy év múlva visszatérek, addigra készen álljon.

Így is történt. A főépítész még soha nem látott, hatalmas márványépületet álmodott meg, méltót a császár nagyságához. A birodalom legügyesebb kőművesmesterei, messze földön híres kőfaragók, építő munkások ezrei dolgoztak éjt nappá téve, hogy teljesüljön az uralkodó akarata.

A császár dicsőítéséért felelős minisztérium sem tétlenkedett ezalatt: az új alattvalókkal köszönő levelek garmadáját írták számára, s nem múlt el egyetlen ünnepség sem úgy, hogy ne hangzottak volna el a róla szóló magasztos költemények és énekek a terekre terelt emberek előtt. A régi emlékművek helyére az uralkodó szobrait állították, bronzból, gránitból és márványból készült, tiszteletet parancsoló alkotásokat. Az idegen földről érkezett tanítómesterek pedig azt sulykolták a gyermekek fejébe, hogy a jóságos császár személyében gondos atyára találtak, aki a szívén viseli valamennyiük sorsát. Az asszonyok és az öregek tehetetlenül figyelték, mi történik a gyerekekkel, ám nem tehettek semmit sem ellene, s ha valami olyasmit kérdeztek otthon tőlük, ami különbözött az iskolában tanultaktól, akkor inkább hallgattak vagy hazudtak, nehogy veszélybe sodorják őket. A harcban elesettekről pedig csak egymás között, suttogva mertek beszélni.

Pontosan egy év múlva a palota is elkészült. Hófehér márványból építették. Kilencszázkilencvenkilenc szoba volt benne, mindenik pompás bútorokkal, arany kandeláberekkel, drága, keleti szőnyegekkel, színpompás tapétákkal fényűzően berendezve. A császár lakosztálya volt a legszebb valamennyi közül. A főépítész nem feledkezett meg a tükörteremről sem. Ennek falait a birodalom különböző tartományaiból hozott kristálytükrökkel borították, hogy a magány kínzó óráiban tisztán láthassa magát az uralkodó bennük.

Fényes ünnepséget rendeztek az uralkodó érkezésének tiszteletére. A palota előtti szédítően széles térre minden épkézláb embernek el kellett mennie. A császár csalódottan nézte a gyerekekből, asszonyokból és öregekből álló csoportosulást. Titokban abban reménykedett, hogy legalább hírmondónak életben maradt néhány katona az ország védelmezői közül, akik tanúsíthatnák az ő legyőzhetetlenségét. Hiába kutatták át azonban szegről-végre az országot, nem találtak senkit sem.

– Akkor hát igaz, hogy mind meghaltak – komorodott el a császár, és bezárkózott a lakosztályába. – Ne merjen zavarni senki sem – hagyta hátra a testőreinek. – Nyugalomra van szükségem.

Naphosszat fel-alá sétált, egyik szobából a másikba ment, sehol sem találta a helyét. Ha meg kinézett valamelyik ablakon, a kietlen, vad táj még jobban elvette a kedvét.

Az éjszakái azonban még a nappalainál is rosszabbak voltak. Hajdani hadjáratairól álmodott, ezek azonban mindannyiszor megalázó vereséggel végződtek. Ráadásul minden egyes alkalommal ugyanaz volt az ellenfele: egy hiú és zsarnok uralkodó. Verejtékben fürödve riadt föl ilyenkor, s hiába szedte háziorvosa legerősebb altatóit, semmiféle gyógyszer nem tudta elűzni azokat a rettenetes álmokat. Egy éjszaka aztán settenkedő lépteket hallott az ágya közelében. Valaki az életemre tör, nyilallt belé a gyanú, s tőrét megmarkolva felugrott az ágyból, ám a halálosan megvillanó penge csak a levegőt érte. Reggel az őrök megesküdtek az életükre, hogy senkit sem láttak be- vagy kimenni a császári lakosztályba, s szavaikat később megerősítette a testőrség kapitánya is, aki hadnagyai kíséretében alaposan átkutatta a palotát, anélkül, hogy árulkodó nyomokra találtak volna. A császár mégis tisztán hallotta a lépések neszét, ahányszor csak felriadt álmából, de az éjszakai látogatónak az utolsó pillanatban mindig sikerült egérutat nyernie. Úgyis túljárok az eszeden, fogadkozott dühösen magában, s cselhez folyamodott. Mivel a másik mindig akkor merészkedett a közelébe, amikor őt elnyomta az álom, a következő alkalommal úgy tett, mintha elaludt volna, valójában azonban csak a szemét hunyta le, s tőrével a kezében támadásra készen lapult a takaró alatt. Jól számított: alighogy becsukta a szemét, meghallotta az ismerős neszt. Éjszakai látogatója lassan, óvatosan közeledett feléje, s amikor megállt mellette, a császár kiugrott az ágyból. Egy árnyat látott maga előtt a félhomályban. Fojtott kiáltás hallatszott, a titokzatos alak megfordult, s nyomában az uralkodóval átrohant a hálószobán. Villámgyorsan futott a lakosztály homályba süllyedt termein keresztül, üldözőjét azonban nem sikerült leráznia. Amikor az utolsó terembe értek, a császár már tudta, hogy nyert ügye van.

– Ne mozdulj! – közeledett felemelt tőrével óvatosan a hátsó falnál álló, elmosódott alak felé. – Innen már úgysem menekülhetsz!

Az azonban, mintha nem is hallotta volna a fenyegetést, lassan jött feléje. Már csak néhány lépésnyire voltak egymástól, amikor az arcát megvilágította az ablakon besütő holdfény. A császár kezéből kis híján kicsúszott a tőr. Azzal állt szemben, aki álmaiban minden győzelmétől megfosztotta. Egy pillanatig megdermedt, aztán a féktelen gyűlölet visszaadta erejét, és halálpontosan lesújtott a másikra.

Reggel a palota őrei találtak rá az uralkodóra. Már nem élt. Ott feküdt a tükörterem végében, egy földig érő tükör előtt. Halálát tőrének egyetlen, jól irányzott döfése okozta.

„Nincs rés, nincs utolsó ablak?”

Folytatás az 1. oldalról

Mindig megfigyelhető egy olyan időbeli eltolódás, hogy a nagyon fontos alaptémák tíz-húsz vagy harminc év múlva értek meg. A tizenkilencedik század prózáját tekintve érthető is, hiszen építményszerűen ragadták meg ezeket a centrális élettémákat. Ezek aztán az érlelés folyamán terjedelemben és kisugárzásban általánosabb érvényű megragadások lettek. Tolsztojnál ez egészen iskolásan látszik. Nagyon hosszú érlelődési idő kellett ahhoz, hogy a Háború és békének a témája végül is nagy időbeli távolsággal született és koncentrálódott egyetemes emberi katedrálissá. A gyors, hirtelen reflektálás a tizenkilencedik században nem volt annyira általános, mint ahogy az új háborúknak, a huszadik század teremtette végletes szituációknak nagyon gyorsan megjöttek az irodalmi reagálásai. Hellernél és másoknál az amerikai irodalomban.

– A magyar irodalomban alig van erre példa...

– Igen. Épp azt akarom mondani, szomorúan tehetjük hozzá, hogy ezt a gyors, riportszerű irodalmi megelevenítést – még a tizennégyes háborúnak is – a magyar irodalom kihagyta. Alig egy-két könyvet említhetünk csak. Hirtelen és gyors reflexióval Kuncz Aladár csodálatos könyvét lehet említeni és még alig egy-kettőt mellette. Ebben az időszakban a magyar próza klasszikus teljesítői inkább azon mesterkedtek akaratlanul-ártatlanul, de érthető módon, a témamegjelenítés szubjektív nehézségei miatt és nemzeti érzületekkel táplálva: hol zseniálisan, de maguk számára mindenesetre teljesítették azt, hogy nem ártották bele magukat íróilag egy olyan témának a kétes vagy egyensúlytalan feldolgozásába, amihez nem éreztek történelmi és erkölcsi felelősséget, hogy állást foglaljanak benne. Hiszen az első háborúnak tulajdonképpen a morális, történelmi feldolgozása is, amit én hiánynak érzek a magyar irodalomban, ezt pszichológiailag tudom indokolni és felmentést tudok találni rá, csak szomorúan veszem tudomásul, hogy még az sem volt megírva.

– Mi lehet ennek az oka?

– A háború egész tematikája számunkra rendkívül kétes és sok oldalról felmentő érvekkel is megközelíthető. Saját érdekünk és védelmünk szempontjából a háború szinte a mohácsi vész óta nekünk mindig kényszerfoglalkozásképp adatott. Mindig valamilyen külső hatalomhoz hozzácsatolva vagy kényszerűleg hozzácsatolva konfrontálódtunk. Saját nemzeti szükségből nem vezethettünk háborút. Tehát a háborús témák feldolgozásának erkölcsi megítélése önmagunk számára mindig kritikus volt. A heroizmusunknak a motivációs világa, őszinte irodalmi visszafordítása nem volt egyszerű, mert vagy csatlósnak, vagy valamilyen szinten abban a háborúban bűnösnek is, csatlós bűnösnek is érezhettük magunkat. Ennek az erkölcsi ódiumát ez a náció, éppen a képzelgésének határtalan színessége és masszivitása folytán, nem tudta a konfrontálódásig, az önmagával való szembesülésnek arra a szintjére eljuttatni, hogy olyan nagyhatalmi öntudattal és biztonsággal, akár negatív oldalról is, az általa viselt háborúkat feldolgozza. Mint amire az amerikaiak, akár az abszurd alkalmazásával, tulajdonképpen erkölcsi bátorságot és lehetőséget éreztek magukban. Nem beszélve a második világháborúról, amelyiknek az erkölcsi képe rendkívül ambivalens volt számunkra. Saját felelősségre indított és végrehajtott háborúkat ez a náció sajnos nem tudott (sajnos, mondom szomorúan), nem tudott bonyolítani. Szüntelenül más érdekek hálójába gabalyodott bele, és nem tudta ezt magáénak érezni.

– Akkor Te úgy látod, hogy mindez a szigorúbb önismeretnek az elhárítása miatt történt?

– Elhárítás, akartan és akaratlanul, teszem hozzá. Itt az önismeretnek tisztítótüzesebb formájára lett volna szükség, hogy a magyar irodalom, mint egy náció irodalma, ezekből a szempontokból is fölülemelkedve a saját gőzölgő panaszainak világán, egyetemesebben tudott volna önmagára nézni.

– Honnan kaptál ehhez bátorítást – irodalmi értelemben? Számodra a francia irodalom jelentett elsősorban ösztönzést, hogy valamit megelőlegezzek a válaszból? Camus, Céline?

– A francia irodalom kétségkívül. Én a magam részéről, bevallom, már enyhe szomorúsággal, noha egész életemben foglalkoztatott a háborúnak egy ilyen megközelítése, amelyik ellentmondana az eddigi irodalmi megközelítéseknek, mégsem tudtam megbirkózni vele. Pedig készültem rá. Készültem rá húsz évig. Húsz évig készültem rá.

– Regényt akartál írni erről?

– Egy összefoglaló, nagy, modern értelemben vett, a személyes rápillantásom és élményeim alapján, de azt időben érlelve kiteljesíteni szerettem volna. Mozgott bennem egy olyan fajta megközelítés, mint amilyent Céline-nél, akár más nagy franciánál vagy Tolsztojnál megfigyelhetünk. Ezek a nagy példák lebegtek szemem előtt, hogy ennek egy modern, a magyar irodalomban eddig nem nagyon ismert formáját valahogy kihordjam magamból. De ahogy az évek múltak, készülni készültem rá, de ez a túl sokáig vár a lány a vőlegényre reflexe következett be. A túlzott várakozás után az embert kielégíti, hogy ez a várakozás is szép volt.

– Egy másik oldalról szeretném megközelíteni ezt a dolgot. A nagyepika iránti vonzódásodnak mindig ellentmond az, hogy számodra a sűrítés, a redukció, a kihagyásos történetszervezés azt a fajta tizenkilencedik századi epikai tablót egészen más módon valósítja meg.

– Igen, ez később lett világos számomra, hogy két, ellentétes vonzásnak voltam kitéve. Egyrészt, nagy adoráció és elismerés, sőt csodálat a tizenkilencedik század nagy epikus összefoglalásai iránt. Itt a legkülönbözőbb szintű és nívójú művek említhetők, de hosszú ideig a nagy orosz epika nyűgözött le, Dosztojevszkijtől, Gogoltól Tolsztojig. De kontrapunktként, ellenpontként, teljesen egyidejűleg, teljes leborulásom volt a nagy francia irodalom, a zártabb epika-formálás előtt. És e kettő között hányódtam. Illetőleg ez a hányódás pozitív értelemben tudta azt eredményezni, hogy talán az eszköztáram, a képességeimnek a világa fölismertette automatikusan velem, mire vagyok képes. Mert ez álom volt, ez a nagyepikai iránti elvi és esztétikai elkötelezettségem. De valahogy szembesülnöm kellett, hogy az én eszköztárammal, képességeimmel ezt talán kielégítő módon nem tudom teljesíteni. De ez annyira kéznyújtásnyira közel volt hozzám, éveken keresztül fel-felbukkant bennem, hogy mégis meg kell próbáljam. Mégis egy új formát találva, de egy ilyen epikai teljesítményt talán mégis ki tudok magamból szorítani. Úgy látszik, a készségeim, az eszköztáramnak a belső szuggesztiója vagy a vezérlése erősebb volt bennem. Fölismervén azt, hogy abba az irányba kell mégiscsak mennem és megmaradnom, amit hitelt érdemlően le tudok tenni a papírra. Rengeteg kezdeményem volt ilyen nagyepikai struktúráknak a megteremtésére.

– Mi lett ezekkel a regény-kezdeményeiddel?

– Ahogy a Saulusnak az első változata is, hiszen az nem százharminc vagy száznegyven oldal volt, hanem körülbelül a duplája. Azt sajnos egy eltökélt pillanatban elpusztítottam, amit utólag megbántam már.

– Miért húztad meg ennyire a Saulust?

– Elhajoltam a megírásban. Rengeteg irodalmat olvastam hozzá, és ennek az óhatatlan hatására úgy gondoltam, hogy ezeknek az írói felhasználása szükséges. Azzal úgy kibéleltem magamat, és a témát is, amelyik végül is egy merész vállalkozás volt a Thomas Mann-i vállalkozás után, amelyik a problémának létfilozófiai és valásfilozófiai mélységét fogta át. A mai napig is csodálkozom, hogy ilyen masszívan kitartottam emellett az ötletem mellett – egy Thomas Mann-i kísérlet árnyékában. De valahogy az írói ösztönöm arra vitt, hogy ha megközelítem, akkor egészen másképp kell megközelíteni. És így született meg a Saulusnak ez a sajátos szemléletű formája, amelyik egy embernek a pszichológiai drámájaként igyekezett e dráma köré fölépíteni azt a történeti világot, amelyik nem Thomas Mann-i tervszerű szélességben, hanem mégis a sűrítésnek egy olyan formájában, amelyik a sűrítésnek az irányvonalaival mégis ki tudja lőni ezt a témát egy szélesebb spektrumú megfogalmazás felé. Amikor befejeztem a regényt, nagy elégedetlenséget éreztem, mert kettős érzés volt bennem, hogy ez megalkuvás eredménye.

– Hogyan érted ezt? Miért megalkuvás? Az eredeti tervhez képest?

– Igen. Nem volt annyira egyértelmű bennem, mert az első változatban én elfutottam a történelmi vonzatoknak egy szélesebb ábrázolása felé, ami fölrémlett bennem, hogy ez olyan formában tud közeledni egy Thomas Mann-i bibliai téma feldolgozásához, amit viszont én nem akartam vállalni. Egy ilyen másodlagosságot. Az egész regény mögött az az alapvízióm volt, amitől elhajoltam, egy olyan képi vízió, Saulus emberi és nem-emberi figurája – olyan, mint egy kiégett pusztában a homokba leszúrt nádszál a maga árnyékával. Ez a kiterjedtebb ábrázolásmód ettől a képi víziótól annyira messze esett, hogy végül úgy döntöttem, hogy saját szubjektív elképzelésemhez kell visszatérjek. Ez adott erőt ahhoz, hogy ezeket a sallangnak tűnő, akkor annak tűnő, nekem nagyon erősen annak tűnő részeket kihúzzam. Úgy éreztem, hogy ez az írói tudásanyagnak olyan egyszerű közvetítése, ami nem egészen belőlem van.

– Más műveid esetében is gyakori az, hogy újraírod őket? Kihagysz belőlük, hagyod a műveket érlelődni?

– Hát nem, ebben a Saulus volt a kivétel. Ez hat évembe került. Ennek az első változatnak, a körülbelül két-háromszáz oldalnak a megírása minden kutatás, könyv áttekintése mellett körülbelül két évet vett igénybe. És körülbelül négy évig tartott, mire lassú metszegetés és önfeláldozó öncsonkítással le tudott soványodni arra a formára, ami a regénynek az alapvíziója volt.

– A legutóbbi műved, a Családáradásnak is volt a nyolcvanas években egy ősváltozata.

– Igen. Az is egy szélesebb epikai mederben indult. Azt hiszem, nálam lélektanilag azt a belső küzdelmet jelölhették, milyen nehezen tudtam elszakadni attól a nagyepikai álomtól. Valójában egy álommal való leszámolásnak a belső műhelymunkája ez a redukció. Mindig a redukció győzött. Álomként mindig ott volt a nagyepikai kísérlet. Ez olyan, mint a magasugrás. A magasugró is fölteszi két méterre a lécet és nekifut tízszer. Nem megy, leveri. Lejjebb megy, lejjebb. És akkor megtalálja azt a pontot, ami az ő alkatának való. Egy elég mozgalmas belső, magammal való egyezkedés eredménye, azt hiszem, az írói teljesítményem, amit létre tudtam hozni. Nem egyszerre és spontánul célt találva, mint a nyíl, beletaláltam valamibe, hanem egy szüntelen küzdelemként, leszorítva magamat arra a formára, amit én magamban úgy éreztem, hogy viszonylag a legteljesebben tudok, ha nem is tökéletesen, de a legjobban megcsinálni. Tehát nem az egyszeri rátalálás volt, még a hangvételben sem. Természetesen, ez az évek során lassan beidegződött, lanyhult bennem a nagyepika iránti vonzalmam. Nagy belső küzdelemben jött létre a dolog, talán ez az oka, ha egyáltalán okként és eredményként könyvelhető el, hogy a sűrítésnek és a chip-szerűség kategóriájába beszorítva egy sűrített, úgynevezett világ-mindenséget, kisebb veszteséggel ugyanazt lehet elérni, vagy elérni próbálni legalább, mint amit a nagyepikával. Ez lezáratlan probléma a magam számára is, vajon jót csináltam-e? De hát az ember annyira bölcs már tud lenni hetvenöt éves korára, hogy ez lett, ez van.

– A magyar irodalomban szokatlan az írói pályád alakulása, hiszen a személyesebb, a család, a gyermekkor élményei csak igen későn jönnek elő. Mi az oka ennek? Alkati szemérmesség? Vagy íróként nem érezted magad elég „késznek” ehhez? Csak a hetvenes évektől jelennek meg – visszautalva beszélgetésünk elejére – a Lisztesvölgy képei. Nyilván vízjelként ott vannak más írásaidban is, de az Anyasirató vagy a Nyomozás novellákban jelennek meg ezek a emlékek.

– Azt hiszem, ennek kettős oka van. Egyrészt, egy alkati – furcsa szó itt – „szemérmességet” nem merek és tudok itt mondani, de mindenesetre egy alkati visszahúzódás a személyesnek a pertraktálásától és teregetésétől. És az áttételességre való hajlam. Ez elég korán eldőlhetett bennem, ahogy visszaemlékszem az indulásomra és az akkori problémáimra. Végül is én egy nagyobb televény, társadalmi és emberi világába születtem bele, amelyik tálcán kínálta a feldolgozandó eseményeknek, történeteknek a kavalkádját. Csak indulásképpen és indulóként mindig ott fenyegetett, ezt az írói elképzelést és vágyat, hogy ezt megragadni, egy olyan teljes és komplett magyar irodalomnak a közelmúltja, amelyik, ha nem is az igényem szerinti teljességgel, de bőven kiszopta, kifejte ebből a nyersanyagból azt a tejet, ami élvezhető volt számomra is. Ezért kezdettől fogva tartózkodtam, sőt viszolyogtam attól, hogy erre a pályára fusson rá az alkotókészségem. És valami új megközelítést kerestem. Elodáztam ennek a nyersanyagnak a feldolgozását vagy az ehhez való közeledést. Valóban egy fordított formálási utat jártam be, mert a fiatal írók általában automatikusan hajlanak arra, hogy a szubjektív átélés- és ismeretanyagot közvetlenül adják át az irodalomnak. A kezdő íróknak – nagy, óriási kivételektől eltekintve – legtöbbször hátránya, mert nem eléggé transzformált, nem eléggé megrágott. Hiányzik a szűrő. Filmes nyelven szólva: szűrő nélkül nem lehet a kamerát használni. De így van az írói kamerával is. Éppen az objektivitásnak az egyetemessége megkíván bizonyos szűrőt, hogy a lencse elé tegyenek. Ezt a fiatal alkotó kevésbé éli meg. Nekem először a szűrők használata felé irányult a figyelmem, talán ennek tudható be, hogy az első írásaimnak a zöme – nem minden, de a zöme – mégis csak bizonyos áttételesség szűrőjén keresztül hozta létre azt az irodalmat, amit létrehozni tudtam. Ezt szimbolikusnak nem mondanám, inkább metaforikus feldolgozás, témafeldolgozás felé kanyarított el. Ezen az írói úton elég hamar, bár évekbe telt, mégis elérkeztem a Filmig, aminél leesett nekem a húszfillér, hogy itt önmagam foglya lettem.

– Ezt hogyan érted, hogy önmagad foglya lettél a Filmnél?

– Ott az ábrázolásban és a befogott világban, és annak a határait is érzékelhetővé – nyílt színen –, formailag is érzékelhetővé téve, úgy éreztem, hogy a saját megjelenítő-készségem, mert olyan határra érkeztem, ami már csonkított. Ebből a magam köré zárt világból nem nagyon láttam tovább vezető utat. Akkor bekövetkezett nálam is egy kétéves elhallgatás. Nem éreztem magamban erőt, hogyan tudnék ebből kitörni. És akkor következett be egy ilyen spontán visszafordulás az úton. Egy olyan tematika és nyersanyag felé, amelyik már a végső pontig sterilizált világ-megragadás felől visszafordított engem a gyerekkorom, a család felé. Ez volt az a pillanat, amelyik egy másfajta belső gejzírt nyitott meg bennem. Rájöttem, hogy ez a félig-meddig eltemetett vagy elodázott nyersanyag-világ mennyi értéket hordoz még mindig. Összekötve ezt azzal, hogy közben következett be nálam az írói alakításnak egyfajta olyan technikája, amelyik már kevésbé kokettál vagy akart kokettálni a nagypróza állandó kísértő csillagával. És megéreztem a szűkítésnek, a rövidítésnek azt a vonzerejét, amelyik valójában a későbbi írásaimat is talán jellemzi. Az utolsó kisregényemet visszaszorították a maguk született, embrionálisabb formájába, megengedve és felszabadítva azért ebből a koncentrált szerkesztésmódból azokat a zsilipeket, amelyek a koncentráció ellenére mégis talán valami kisugárzást tudnak adni ennek az összefogottabb konstrukciónak.

– Metaforikusan úgy mondhatom, hogy nem Tolsztoj, hanem Csehov...

– Igen, mert ez körülbelül egyidejű azzal a belső esztétikai élményemmel, vagyis egy újfajta rápillantással, ami éppen az orosz irodalomra és Csehov szempontjából volt eligazító számomra. Annak a századnak a nagy epikája mellett időben is hasonló tartósságú vagy még tartósabbnak bizonyuló világegyetemét, minden novellákra és rövidebb írásokra tagoltsága ellenére egyetemes és még ma is lüktetni tudó prózává tette ő. Akkor született meg bennem a talán még előttem lévő vállalkozás terve, hogy Csehov novellisztikájából, rövidprózájából egy olyan válogatásba megszerkesztek vagy fölépítek egy új Csehov-regényt. Pusztán a válogatás gesztusával, amire felszabadítóan hatott rám a levelezésének a hallatlan intim és közvetlen hangvétele. Hogy a levelezéséből milyen könnyűszerrel lehet átevezni, és akadály nélkül lehet átevezni az ő irodalmilag megteremtett világába, szereplőinek a közvetlen életébe. Szinte nincs akadály. Akadály nélküli az átmenet. Olyan egyetemes homogenitás van az emberszemléletében. Nincs különbség a világra kibocsátott pillantása és az önmagát, családját érintő tematikák között. Szinte könnyedén lehet az ő életeseményeinek világát áttenni az irodalomba.

– Írói indulásodban és később is érzékelhető, hogy a magyar irodalomnak a masszív hagyományai, itt epikai hagyományokra gondolok, számodra járhatatlan utaknak tűntek. Mindig olyan írók kerültek az írói érdeklődésed látóterébe, akik az akkori kánon szerint inkább a periférián helyezkedtek el, gondolok itt Krúdyra, Csáth Gézára vagy a tizennyolcadik-tizenkilencedik század kevésbé ismert alkotóira.

– Pontosan. Ezt éreztem kezdettől fogva. A mi irodalmunkból, most nem beszélek az európai irodalomnak a nagyepikai szuggesztiójáról, de a mi irodalmunkban ezt láttam számomra leginkább követhetőnek. Ez is a belső szándékaim megosztottságára utal, hogy a saját irodalmunkban nem találtam meg a nagyformátumnak azokat a teljesítményeit, amelyek igazában vonzottak volna. Talán ma érthetetlennek tűnik, hogy legközelebb állt hozzám a nagyformátumú irodalomból Keménynek a *Ködképek a kedély láthatárán,* című sikerületlen regénye. De a szándék és a szélessége, hatalmassága mégis megéreztetett valamit abból, hogy ez a nehézkesebben mozgó magyar irodalom és rengeteg súllyal megterhelt képzeletvilág ott igenis kezdeményezett valami olyasmit, aminek a révén irodalmunk más irányokat tudott volna szerezni.

Folytatása a 7. oldalon

„Nincs rés, nincs utolsó ablak?”

Folytatás a 6. oldalról

Nekem az volt a diákkori nagy, magyar nagypróza élményem, amiről sokan azt mondták, hogy olvashatatlan. Én meg ott álltam, és „ezt tudom enni” alapon úgy hordoztam magamban, mint a magyar irodalomnak egyik nagy teljesítményét.

– Az ötvenes-hatvanas években az irodalmi ízlésed, értékválasztásod nagyon ellene szólt a kor általános értékrendjének, bevett szerzőinek. Esszéidet újraolvasva feltűnő, hogy rendre olyan írókról beszélsz, akik a mai irodalomban már elfogadott európai vagy magyar szerzők, viszont abban a korban, amikor A tágasság iskolája *esszéi születtek, akkor ezek nagyon periférikusnak minősültek. Nem érzékelsz valami korrekciós szándékot egész írói törekvésedben? Mintha valami olyasmi lenne a pályád, ami a magyar irodalomnak hiányzó vagy rejtett hagyományait pótolná, illetve elevenítené föl?*

– Abból az elégedetlenségből táplálkozhat ez az ellentmondás, hogy tulajdonképpen elégedetlen voltam azzal az irodalmi masszával és irányzatokkal, amiket itthon meglelhettem. Automatikusan fordultam a nagyobb irodalmak egyes alkotói felé, egy tágasabb vadaskert volt ez, ahol lehetett vadászni. Itt kétségkívül a saját magam teljesítménye és a kis esszéisztikámmal tollvégre kapott szerzők művészeti ideológiája egyrészt értelmileg foglalkoztatott, másrészt pedig a magyar irodalom szűkös perspektívái vagy megcélzott perspektívái ellen való elégedetlenség is közrejátszott. Nem mintha én azokat a szerzőket mesternek tudtam volna a magam számára tekinteni. Egész egyszerűen, mint irodalommal foglalkozó ember, igyekeztem minél szélesebb körben felfedezni az előre mutató vagy az ismeretlenbe mutató teljesítményeknek az esztétikai rezonanciáját. Számbavenni az esztétikai lehetőségeit, függetlenül attól, hogy én azt követni akarnám. Ezt csupán a csökevényes kritikusi vagy esszéisztikus hajlandóságom és kíváncsiságom indokolta. Ezt nem mint magamnak szóló vademecumot, hanem az ismeretlen vonzott. A legfőbb hajtóerő még a mai napig is, a kíváncsiságot érzem magamban. Ez fordít a mai kezdők és a mai fiataloknak akár legvégletesebb megnyilatkozásai vagy produktumai irányába. Bennem megvan visszamenőleg a bizonyos megkerülhetetlen művek újraolvasásának a szenvedélye. Stendhalt minden évben újraolvasom, egy vagy két regényét. Vagy Csehovot. Ezen kívül az irodalmi és szellemi táplálékom a mai fiataloknak és indulóknak a világa, mert ettől én is frissülök. Esetleg én is tudok kapni belőle valamit, ami még mindig öröm, egy olyan rozsdás, beidegzett belső vélekedést vagy szimatot megváltoztat bennem. Az mindig külön öröm nekem, hogy jé, az istenit, ez eddig nekem nem jutott eszembe. Nem juthatott eszembe. Ez mindig külön öröm és felfrissülés.

– Érdekes, hogy ugyanakkor soha nem akartál mester lenni. Nádasnak van erről egy nagyon szép írása, amikor azt mondtad, írja Nádas, hogy ne kövess engem. Ez volt a legnagyobb útravaló, amit kapott Tőled, noha nyilvánvaló, mennyire fontos volt a kettőtök kapcsolata neki.

– Ez a követés kényes szó, mert a követés más, mint a táplálkozás. A táplálkozás az érintőleges, de rendkívül forró valami tud lenni. A követés pedig egy nem jó monotóniába való belenyugvás. Végül is, valamennyien vagyunk annyira individuálisak és egyéniek, hogy az önmagunkhoz való hűség útján lehet a legmesszebb jutni. Ez az a sínpár, amelyik a végtelenbe tud vinni. Vannak viszont olyan erjesztőgombák minden műben és minden szerzőben, amivel én nem rendelkezem. Vagy nem volt érkezésem hozzá, hogy ezt fölismerjem, és ez jöhet a legkésőbbi pillanatban is. Ez a megfrissülésnek és az önmagunkba való szüntelen visszaomlásnak az ellenszere.

– Pályádon mennyire törekedtél erre a tudatos distanciára? Többször is leírtad: „Kívül maradni – szenvedélyesen a körön belül”. Igazából egyetlen csoporthoz, mozgalomhoz, esztétikai irányhoz sem kötődtél tartósan – nyilván irodalomtörténetileg ilyen vagy olyan rubrikában elhelyezhető, de mintha azt látnám, az egész pályád distancia-teremtés minden mozgalomszerű, közös fellépéssel szemben.

– Ez kétségkívül megvan. Talán egy túlzott önvédelem vagy önmagam határainak a magam által is tiszteletben tartandó elve. Általában mindenfajta mechanikus feloldódásnak, felszívódásnak a processzusával szemben nagyon óvatos vagyok. De a táplálkozás, az érintkezés, az érintés gesztusa mindig nagyon fontos volt számomra. Az egyéniség, a magam számára fontosnak tartott egyéni felismerésekhez való hűség és annak a védelme, amit szeretnék minden körülmények között észrevehetővé tenni magamban is és a világ számára is. Talán ez tart vissza attól, hogy nagyon gyorsan és világosan csatlakozzam bármihez. De a csatlakozás elhárítása vagy ennek a kísérlete nem jelenti azt, hogy – és ez a körön belül, kívül – maximálisan közelről élni meg azt, pillantani meg azt, mérni fel azt, amivel én nem közösködöm. De minden rezdülését szeretném érteni. Ez tartja meg bennem azt az ösztönt, hogy minden újat figyeljek, tehát egyszerűen: a kíváncsiság. A kíváncsiság nem jelent a feloldódásra való azonnali készséget. Nem, ismerni akarom, és én döntöm el vagy én szelektálok, mi az, ami számomra abból táplálék és étek.

– Egy egészen más irányú kérdést szeretnék föltenni. Mindig izgatott a viszonyod a könyveid – mondjuk így – az európai nyelveken való sorsához. Mennyire foglalkoztatott egyáltalán ez a történet? Hogyan látod, miképpen tudtak eljutni könyveid határainkon túlra, más nyelvi határokon túlra?

– Természetesen, változott is időközben az ingerenciám vagy az érdeklődésem. Elég hamar szembesültem azzal, hogy az a fajta irodalom, amit én csinálok, külső okokból is és talán belső, esztétikai okokból is, nem arra termett, hogy nagyon könnyen átmenjen egy más kultúrának az érzékenységi területére, tehát a befogadásnak vagy az elfogadásnak a területére. Talán a nem túlságosan szerencsés határon túlra kerülésemnek a konkrétumai is lejjebb szorították e szempontból az elképzeléseimet. Végül is, panaszkodni nem panaszkodhatom, kaptam szép kritikákat, négy-öt-hat nyelven megjelentek az írásaim. De hát nem azzal az aurával és nem azzal a kritikai szélességgel, ami akár magyar területen is megvolt. Végül is elégedett és büszke vagyok arra az egy-két megnyilatkozásra, amit a könyveim révén ki tudtam váltani. Azonkívül emberileg megérthető belátással is vagyok aziránt, hogy én ezen a területen – hogy úgy mondjam – nem vagyok eléggé ügyes.

– Ezt nem egészen értem... Számodra nem vonzóak ezek az alkalmak?

– Nem is mentem utánuk, illetve nagyvonalúan lemondtam bizonyos lehetőségekről. Ez talán alkati okokra is visszaható dolog. Nem, ez az ügyesség, alacsonyabb és magasabb szinten is, a századunk fluktuáló és szerveződő irodalmainak már egy olyan technikája, amihez én már nem érzem magam elég mozgékonynak. Egyszerűen alkatilag képtelen vagyok ezeknek olyan mértékű fontosságot tulajdonítani, és az idő múlásával az effajta ingerencia lankadt is bennem. Az ember egy idő múlva a világirodalomnak a lüktetését mind jobban érzékeli, de az efemerségét is.

– Fogalmazhatnék úgy is, hogy a siker számodra soha nem volt meghatározó?

– Valószínűleg ilyen pszichológiai háttere van, hogyha valamivel jobban tudna érdekelni és megmozgatni, aktivizálni engem a siker. A siker nekem nagyon intim. A belső elégedettség szférájában tud megjelenni, és engem tökéletesen kielégít az, ha én belülről megérzem valamilyen sikernek, eseménynek vagy effektusnak az emberi értékét. Ez valahogy ki is elégít. Nem vesz arra rá, hogy loholjak a még nagyobb sikernek a kiteljesedése irányába. A siker valamilyen formában mégiscsak értékítélet, minősítés. A minősítést belülről én úgy tudom elszámolni, hogy ez szűkebb körű, de mégis az igazságot jobban megközelíti. Nem a kvantumban tudom magamban érzékelni vagy felpuffasztani, mert a legtöbbször az van, hogy ez a sikerrel betelni nem tudó alkat mintegy azzal akarja bizonyítani, hogy még ez sem elég, még az kell, ez a még több nem tudom milyen ítélőszék előtt abszolút biztos helyet biztosít a trónon.

– Az azért valami csendes elégtételt jelent, hogy a hetvenes évek közepétől láthatóan megváltozik körülötted a kritikai recepciónak a figyelme?

– Az, megkaptam, és ez így a mi irodalmunkban mint visszhang hallatlan jó érzéssel, örömmel töltött el, hogy végül is a futásomat megfutottam.

– Hadd legyek szemtelen ebben a dologban: volt-e olyan írás, amelyből valami olyasmit tudtál meg magadról, amire alkotás közben nem gondoltál? Gondolok itt Balassa Péter kritikáira, Thomka Beáta könyvére...

– Rengeteg mindent. Balassa Péternek a kritikáiból, Béládi Miklósnak az időben észrevett és feljegyzett írásait említhetem, és most legutoljára Thomka Beátának a könyvéből én rengeteget profitáltam. Minden impresszionisztikus vonásuk ellenére vagy éppen azért, mert olyan szemszögből tudtak ránézni a dolgaimra, amit éppen én, tehát a szerző egyfajta természetes közelség miatt optikailag nem vettem észre. Ami kinyilatkoztatás-szerűen tudott hatni rám. Az a bizonyos érzés, hogy gondolta a fene. A kritika ilyen szempontból nagyon szemnyitogató tud lenni, nagyon hasznos tud lenni a szerző számára. Azt gondolom, hogy ezért örvendetes a magyar irodalmunkban a kritikai életnek, most ne részletezzük, hogy ez impresszionisztikus vagy teoretikus virulenciája. Ez hallatlanul fontos az elmúlt süket évek után, hogy ez újra meg tudott indulni, és ez visszahat az írók termelékenységére is és belső alakulására. Itt egy nagyon szoros organizmus van, amelyik kölcsönösen hat egymásra. Nem olyanok ezek a kritikák, amelyek csak úgy elcsengenek. Oda kell figyelni azokra a kis alkotóműhelyekre és egyes alkotókra, akik a maguk magányában elolvassák a műveket, s bizonyos konfrontációra késztetnek. Még ha bevallják is vagy ha nem vallják be, akkor is, konfrontációra készteti őket és észrevétlenül módosítják az egész irodalmi életnek a lüktetését és színvonalát. Valójában kalapot akarok emelni a most megéledő magyar folyóiratoknak, kritikai rovatoknak a hallatlan szorgos és szorgalmas munkája, észrevevő mechanizmusa előtt.

– Nem a sérelmek felől kérdezem, de nem érzed úgy, hogy néhány könyved kevés figyelmet kapott? Én legalábbis úgy látom, hogy a kritikai recepció méltatlanul elhallgatta a Pontos történetek, útközben *című könyvedet.*

– Igen. Ennek bizonyára objektív okai vannak vagy lehettek. Igyekszem teljesen tárgyilagos lenni. A könyvnek a német kiadása kapcsán: az ottani fordítóm, aki egyébként egy bácskai sváb menekült családnak a Németországba települt sarja, a német kiadómnak küldött lektori jelentésében tulajdonképpen nem ajánlotta kiadásra, mondván, hogy ez egy olyan exkluzív és félreeső tematika, amelyik nem tud átmenni a határon. Ez nem esett jól nekem, főképp ettől a hölgytől, mert ő nagyon pontosan érezhette emberileg, személy szerint ennek az egész témának a közvetlen emberi forróságát és valóságát, de inkább nem vette észre, hogy ez nem egy elásott csatabárd, hanem szüntelenül előkapart olyan téma, amelyet a történelem elég hamar demonstrált, hogy mennyire központi problémává tud lenni – éppen a németség számára is.

– De akár a saját Erdély-képünk esetében is. Szerintem ez a könyv egy olyan áthelyezés, nézőpontváltás a magyar prózában, hadd mondjam így, ami nálunk szokatlan és egy sokkal mélyebb önismeretre késztet.

– Egy olyan emberi aspektusból, amelyik a politikából többnyire a kérdés pertraktálásából kimarad. Nem foglalkozik vele ilyen módon. Nem ember-centrikus valójában a politika. Itt az egész politikai komplexum olyan mértékben az emberi érzésekben, kapcsolatokban, ez emberi szívbe van transzponálva ebben a könyvben, ami egyébként is közvetlen és mégis transzformált leírásban, hogy ez egy új szemléletet involvál a kérdés megközelítésében. Ennyiben, mondjuk, csalódás volt számomra, mert ennek volt egy történelmi ideje és pontosan akkor, amikor ennek a kiadása fölmerült, amelyik megelőlegezte volna egy olyan Európában újra virulenssé váló emberi problematikának az irodalmi megközelítését, ami talán még bizonyos politikai szemléletet és beidegződéseket is ellensúlyozott volna. Legalábbis azzal, hogy foglalkozott vele, talán befolyásolni is tudott volna. Gondolok itt kimondottan Romániára, ahol ez a könyv, ugye, szóba sem kerülhetett bizonyos motívumai miatt. De talán más lett volna ebben a szűkebb viszonylatban is a dolog; a román íróbarátaim nyíltan bevallották, hogy ilyen meg ilyen nehézségek miatt ez egy cikis dolog, és ezért le is került a tervezésből. Talán tudott volna valamit hozzáadni ahhoz a politikához és olvasóközönséghez, befolyásolta volna a társadalmi hangulatot. Módosította volna a szemléletet, ami hát nem következett be, és látjuk a nehézségeit, hogy nem következett be. Én fontosabbnak érzem még a mai napig is ennek a könyvnek – talán bizonyos mértékig irodalmon túli, kívüli hatásmechanizmusát –, ha bekövetkezett volna. De hát így fordult. Talán most, ebben az időben újra elő lehet venni: Szávai Géza barátom, aki a Székelyföldről származik és ott is élt, eléggé benne van a romániai viszonyokban, irodalmi életben, ő kísérletezik vele, hogyan lehetne a román olvasóközönség számára is olvashatóvá tenni. Nagyon sok bukaresti román íróbarátom közvetlen és konkrét konfessziójából tudom, hogy ez olyan megközelítés, ami szokatlan. Bizonyára bizonyos izgalmakat kelt, de mégis csak egy konfrontációs lehetőség. Az ember irodalmán keresztül ilyen konfrontációs lehetőséget egy történelmi és politikai szempontból ennyire fontos és súlyos kérdésben valamit is be tud segíteni, az nekem bizonyára öröm volna.

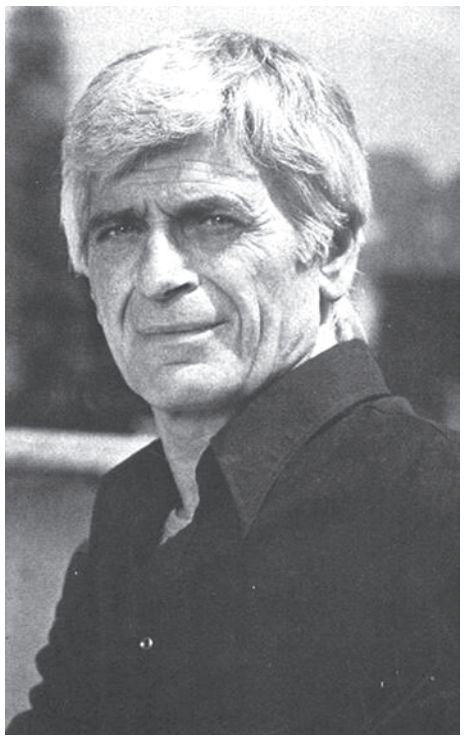

85 éve született
MÉSZÖLY MIKLÓS
(1921–2001)

– Azt akartam mondani, mintha Te a – bizonyos tekintetben utópiának mondható vagy enyhén nosztalgikusan mondott – közép-európai álmot nem vetted volna le a napirendről. Arra gondolok, hogy például az életmű-sorozatod a Kalligram Könyvkiadónál jelenik meg. Az elmúlt húsz-harminc évben szinte újra meg újra hol lengyel, hol román, hol cseh, hol szlovák, hol szerb értelmiségi találkozókon veszel részt, illetve ezeknek az irodalmaknak az egymáshoz való közeledését mintha folyamatosan szorgalmaznád.

– Ez bizonyos mértékig tudatos is volt. Ha számításba veszem, hogy a magyar múlt problémáit taglaló egy-két írásom, tanulmányom alapgondolata, hogy alapvetően valami el van itt rontva. El van cseszve, magyarán. És ez egy kritika nélküli visszapillantással nem oldható meg, hanem alapvetően változtatni kell a szemszögünkön, a megítéléseink mérce-világán. Efelé tett gesztusokat nagyon tudatosan igyekeztem, úgy ahogy az élet és a lehetőségek adtak választást eközött vagy aközött, mint ahogy a pozsonyi kiadóval való együttműködésemet is tudatos megfontolás táplálta – az egyébkénti baráti és kapcsolat-lehetőségen kívül. Ugyanez volt a maga idejében az a kapcsolat, ami kialakult a délvidéki Symposion-körrel. Én nagyon tudatosan, majdnem programszerűen tartottam fontosnak, hogy nem tolakodóan, de vissza-visszatérően hitet tegyek amellett, hogy ezen az úton tudunk közelebb kerülni és előre menni. Ebben – úgy látszik – „javíthatatlanul” közép-európai vagyok. Soha nem adtam fel magamban annak a lehetőségét, hogy a közös sérelmek és traumák világából lassan átevickélhetünk egy olyanba, ahol esély van a megértésre. Ahol és ahogy a sokféleségünk gazdagítani is tud.

MELIS ANDRÁS

Évának és nekem

van egy hatéves,
gyönyörű kisfiunk.
Péternek hívják.
Magábaforduló,
szótlan kisgyerek,
imád rajzolni.
Amikor nem rajzol,
fölmászik egy székre,
és órákig bámulja a
kertet meg az utcát.
Idén nem vették fel
az iskolába, mert
a pszichológusnő
azt mondta róla, hogy
szellemi fogyatékos.
Tegnap fölhívtam a
nőt, és megmondtam
neki, hogy a diplo-
májával kitörölheti
a seggét.

A bádogmaci

Hol volt, hol nem volt,
hol volt egyszer egy bádogmaci.
Ez a bádogmaci egy szép napon
meglátogatta a bádognyuszit.
Amikor összeölelkeztek, csak úgy
döngött a környék. A szomszédok
óvatosan lestek ki a fák közül,
azután előmerészkedtek, és ők is
összeölelkeztek a bádogállatokkal.
A végén mindenki hazament és
Margittal álmodott.
Margit a legnagyobb kurva volt
a környéken, hatalmas
bádogmellekkel,
hogy csak úgy döngött a környék.

Azt nem tudom, hogy a sárgaarcú

lányok otthon sóhajtoznak-e, vagy
meglóbálják a kiskutyát a gangon,
vagy talán a sárgakeramitos udvarra
is lemerészkednek, kitéve magukat az
öregnénik locspocs nyelvének, miket
igazán elrohaszthatna már a halál,
vagy a halál csókja, csak egy cupp
– ha jól jön össze minden – Hm.
Tudod, azok a gusztustalan, foltos
nyelvek, nyálasak mindig brrr, pont
úgy, mint bárkinek. Valamikor fagyit
nyaltak, meg öregbácsik nyelvével
játszadoztak, mígnem az öregbácsik
besokaltak, és kinyitották azt az
ajtót, tudod, a legsötétebbet, hehe,
ahonnan nincs visszatérés, mindjárt
hányok, de mielőtt kiléptek volna,
visszanéztek, és azt mondták: oxigén.
Azóta csak sárgakeramitos udvar van,
ami borítékolt combnyaktörés, kis
locsipocsi, meg a sárgaarcú lányok.
Csak ne lóbálnák állandóan a kutyát!

A mangapornó-irodalomban
jeleskedett, acélmellű csitriket
őrzött a szekrényében, mindennap
kiverték a farkát nagy lelkesedéssel.
Lelkét mégis lepkék tépték szét, és
oszlásnak indult testét egy nádasban
találták meg, nem messze a Balatontól.

MATKOVICH ILONA

Dióliget

Egy június végi, hideg, szeles napon határozott, amikor a lányok alig félórás távollét után szétfújt fejjel, rosszkedvűen érkeztek haza a játszótérről. Már a lépcsőházból hallotta, hogy az ikrek századszorra is összevesztek azon, hogy melyikük üljön le először a számítógép elé. A kamaszodó Ági azonnal rendbe akarta hozni a haját, és magára zárta a fürdőszobaajtót. Lilike és Zsófi, a két ikerlány csöpögő hajjal és összeszorított lábbal várakozott kívül, közben ütemesen doboltak az átlátszatlan üvegen, nehogy Áginak nyugta legyen a fürdőszobatükör előtt.

Berta csak állt a konyhában a mosogató ronggyal a kezében; nem ment ki hozzájuk igazságot tenni. Úgy érezte, lassan szétfolyik a férjével töltött éjszakán gyűjtött energiája, és nem tart ki késő estig, amíg az megérkezik a munkából. Megmagyarázhatatlan türelmetlenség, és visszafojtott düh fogta el. Régi ismerőse volt ez az érzés még abból az időből, amikor csecsemők voltak a gyerekek. Noha imádta mind a hármat, egy órára az ördögnek is odaadta volna őket, cserébe egy kis magányért. De nem jött értük sem az ördög, sem más, csak kéthavonta vasárnap az édesanyja látogatóba a Cserehátról.

Gondolattalanul, gyakorlott mozdulatokkal kezdte kavargatni a rántást a borsófőzelékhez.

Berta és Gábor egy háromszobás, első emeleti panellakásban lakott, ahol nyáron szinte elviselhetetlen a forróság, de nem elégedetlenkedtek emiatt, sőt a felső szinten lakókat gyakran lehívták magukhoz hűsölni. Az építőmérnök Gábor keresett ács a környéken, tíz éve váltotta ki az ipart. Szülei mindig gyárban dolgoztak; egész életükben szegények maradtak. Korai haláluk után Gábornak már nélkülük kellett befejeznie az egyetemet. Amikor Bertával összeházasodtak, eldöntötték, otthagyják a csereháti falut, és soha nem térnek vissza a reménytelen munkakeresők lehangoló táborába. Gábor örökségéből költöztek fel az újpesti lakótelepi lakásba. Nem kedvelték meg különösebben a városi életet, de volt munkájuk, és remélték, lesz holnap, és azután is.

Berta középiskolai tanár volt, olyan megértő főnökkel megáldva, aki az évzárótól az évnyitóig „látni sem akarta” nagycsaládos kolléganőjét. És mégis, mégis. Amikor rájuk szakadt a nyár, az első szabad, kötelezettség nélküli hetek jóleső ernyedtsége után mindig visszatért a rosszkedve, a fásultsága. Látta szétfolyni szabadságuk napjait, amelyek szinte észrevétlenül, monoton egyformaságba kövülve újra és újra beleúsztak a szeptemberbe. A nyaralás szóba se jött. Gábor ilyenkor csak egy-egy napot tudott lopni a családnak, a többire szüksége volt, megkeresni a téli hónapok költségét.

– Másfajta nyarakra vágyom – gondolta magában Berta, és az évek óta ágaskodó gondolat tetté érett; még aznap este elutaztak Erzsi nénihez, Gábor távoli rokonához, aki Pesttől alig negyven kilométerre lakott, egy zsákfaluban, a domboldalra felfutó, keskeny utca utolsó házában. Hatalmas kert vette körül az apró düledező épületet, a vizet kútból húzta, és egy ócska vaskályhával fűtötte ki télen a szoba-konyhát. Ahogy behajtották maguk mögött a suta kertajtót, Berta tudta, megérkezett. Bár egyre a csereháti lágy hajlatú dombok közé vágyott, rég megértette: oda messzire nem mehetnek vissza.

– Erzsi néni, megvennénk a házat – szaladt ki a száján –, és kicsit mintha megbánta volna, egy „ha Gábor is úgy akarjával” visszakozott. A férfi szeme csücskéből kifutó vidám ráncokat beleegyezésnek, sőt biztatásnak olvasta.

Hazafelé már tervezgette a kiköltözést. A kiskamasz Ági nem akart hinni a fülének, és ultimátumként egy hetet jelölt meg, „ennyi időt hajlandó eltölteni – de kizárólag csak a szülei kedvéért – fürdőszoba és barátnők nélkül”. Az ikrek viszont alig várták, hogy a hangás domboldalról lehengergőzzenek a patakpartig.

Erzsi néni egy szobát és gondoskodást kapott a közeli nyugdíjas otthonban, és július közepén már saját kulcsuk fordult a gazos kertre nyíló kapu zárjában. Nem mertek elaludni az omladozó mennyezetű szobában, inkább sátrat állítottak az öreg ház bejárata elé. A kerti kempingezés tetszett a lányoknak, még földtúrásra, ásásra, kapálásra is rá lehetett őket venni pár órára. Ági esténként gondterhelten igyekezett eltávolítani hosszú körmei alól a beékelődött feketeséget, de végül rövidebb körmöket manikűrözött magának, és egy hét elteltével is maradt.

Berta elégedetten szemlézte végig esténként a tarackos göröngyökből átalakuló, felásott, simára gereblyézett földszigeteket; szombaton porladó földdel és szabadban főtt krumplis tésztával várta a munkából érkező Gábort, a férfi pedig hétről hétre rövidebb ideig bírta a falusi életet kóstolgató nők és a birtok nélkül.

A szomszédoktól kapott virághagymákat kiültették a kerítés elé, a ház köré fűmagot szórtak, hátul, a legnaposabb részen helyet ástak egy kis földbe süllyeszthető medencének. A faluban lassan megismerték, és rácsodálkozó elismeréssel bámulták meg a rozzant kerítés mögött görnyedő, fáradhatatlan pestieket.

Egy kora hajnalon Gyuszi bácsi átjött a szomszédból, és egyforma gödröket kezdett ásni szép sorjában, végig a kert teljes hosszában. A gyerekek hiába kérlelték, nem árulta el, mi kerül az alaposan betrágyázott földágyakba, csak, amikor hétvégén hazautaztak a nagyszülőkhöz a Cserehátra, látták meg a húsz egyenes szál diófacsemetét az utánfutóra készítve. Berta legszívesebben azonnal indult volna vissza, ültetni és locsolni akarta az ő csemetéit.

Nemsokára helyükre kerültek, megkapaszkodtak a kert földjében a dióliget fácskái, susogtak a szélben nyughatatlan levelei, és valamicske árnyat is adtak a tikkasztó napsütés ellen. Lassan kiteljesedni látszott Berta álma, de a szünidő kérlelhetetlenül véget ért, vissza kellett menni a városba. A kora őszi, hétvégi éjszakákon még csak összebújtak a kerti sátorban, a novemberi fagyok azonban végérvényesen bekergették a panelba a vasárnapi parasztokat.

Nehezen tavaszodott. A lassan olvadó hó és a mindent beborító sár csak április végén engedte vissza őket a sarjadó fűből kinyújtózó virágok és a rügyező diócsemeték közé. A máskor elröppenő május most lassan vánszorgott, és alig akart elérkezni a júniusi évzáró. Ági hosszasan válogatta a ruháit, bepakolta a manikűrkészletét, de a körömlakkot lemondóan visszatette a fürdőszoba polcra. A család bezárta maga mögött a pesti lakás ajtaját, és nagy egyetértésben visszaköltözött nógrádi vászonotthonába.

Gábor a romos ház helyére kis faházat ígért – oda jöhetnek majd a kényesebb barátok is – mondta.

Berta mindennap hajnalban kelt, megfőzte az ebédet, palántázott, kapált, füvet nyírt, feltöltötte a műanyagmedencét vízzel, és egyre erősebbnek érezte magát. Nem tudta pontosan, honnan áradt belé ez a végtelen energia, talán a kis diófák alatti reggeli kávézás boldogító, nyugodt perceiből, vagy a sima törzsek tapintásából, de nem is számított, elég volt az ittlét és a várakozás, amíg a dióliget termőre fordul.

LÁSZLÓ NOÉMI

Emlékdal

Vonatdöcögés, huszadik század.
Talpfától talpfáig megyek utánad.
Hangyaboly, kutyatej, cement és mész.
Ház, növény, szuszogó lény csenevész.

Vasvázak, szövetek, rostok, csontvázak.
Csupa csend, csupa por, csupa alázat.
Leszálló pálya, felszálló pálya.
Világmindenség rozzant pajtája.

Nem őrzi senki, nem állnak lesben.
Elég egy érintés, hogy összeessen.
Nem mozdul más, csak az árnyék benne.
Álmaim összekent képe lenne?

A daruk sárgák, a hinták kékek.
Piros az égbolt, az arcok fehérek.
Tapsra vonulnak, sorokban állnak.
Tehetetlenül ministrálnak.

Aki visszalép, nyomtalan elvész.
Kontinenst ölelő szemfényvesztés.
Ügyesen álcázott ókori gályák.
Aki felszólal, szinkronizálják.

Aki felszólal, annak annyi.
Mehet az egerek közé lakni.
Coki turul, fúj, csodaszarvas.
Aki él, annak neve „Hallgass”.

Hallgass. Kapsz cukrot, húst, kenyeret.
Húzd meg magad, amíg lehet.
Ruhát is adnak, újat, szépet.
Boldog tömegben érhetsz véget.

Ne bánd, hogy tegnapod, holnapod sincs.
Az eszme csillagára tekints.
Nézd, hogy járja útját az égen.
Dolgozz pontosan, élj észrevétlen!

Némulj el, vakulj meg, süketülj meg.
Béke és győzelem így közelebb.
Légy tudományos, haladj a korral.
Küzdj mosolyogva, korgó gyomorral.

Ne ostobáskodj, ne szídd az eget.
Amikor ideje, nemzz gyereket,
amíg csak bírod. Ez feladatod.
Ne hidd, hogy bármikor feladhatod,

mert gondolkodáson volna a sor,
vagy mert fölfeslettél valahol,
tótágast állt az eszményi oltár
s szeretnél az lenni, aki voltál!

Döcög a vonat, torz szülemény.
Száll a síkon a gyér fülkefény.
Nyílik a föld, mohón felissza.
Talpfától talpfáig szivárog vissza.

ANDRÁS SÁNDOR

A tükör

Belehátrált a tükörbe. Nem tört össze. Nem nyílt meg. Nem siklott át rajta. **a foncsorban vagy az üvegben?** fulladt csodálkozásba a félelem. Ami hátrálásra késztette. A csodálkozás pedig mibe? Már nem kérdezhette, tőle sem kérdezhette más. Pedig léptek emberek a tükör elé. Elsőnek a felesége, órákkal később. Azt hitte, valami trükk, az első ijedtség után. **megőrültem?** tapogatta a tükröt. A férjét látta benne, nem saját magát. Rákiabált: 'Pista!' Aztán mégegyszer: 'Pista! Mit csinálsz, ne hülyéskedj!' Behunyta a szemét, kinyitotta. **belőlem is van** Látott valamit magából is, de keveset. **mögéje állt volna?** A tükör keskeny volt, a férje viszont eléggé testes. **a feje mellett** emelte fel az asszony a kezét. Azt látta. Aztán a tükör mögé nézett: semmi. **ráragasztotta volna? lehetetlen, teljesen életszerű** Fénykép? Végigtapogatta a falapot. **fénykép? ekkora?** Elhúzta a tükrös komódot, nehezére esett. **nehezebb lenne?** vizsgálgatni kezdte a falapot, a tükör hátulját; nem látszott rajta semmi erőszak. Jöttek később mások is. Az asszony szégyenkezett, amiért így megtréfálta a férje. Nem tudta, kinek szóljon, a szomszédok előtt csak nem éghetett le. A bátyjának akart, de a telefon kicsengett. Várnia kellett. Toporzékolt benne valami; se düh, se felháborodás, se kétségbeesés, se frusztráció: valami kibírhatatlan. 'Ne bámulj, hova bámulsz!', kiáltott férjére a tükörben, az persze meg se moccant. A tükörben volt, mintha előtte állt volna, de a tükör előtt senki sem áll. Az asszony sem merészkedett eléje, irtózott tőle, holott a férjétől nem irtózott, csak unta, unni kezdte. Nem is unni. **szóval ez az elhidegülés** fordult el tőle a múltkor, ment ki a konyhába a férfi születésnapján. Nem tudta, mi lesz. Most azonban irtózott tőle, a tükörbe nézéstől **miért tette ezt velem** dühöngött, miközben az ajtó felé fordult és egy pillanatra megállt, háttal a tükörnek. Aztán kiment a szobából.

'Nem tudom, hogy csinálta', mondta másnap az asszony bátyja, miután kiemelte a tükröt a fakeretből. 'Valami új trükk lehet. A foncsor érintetlen. Pista körül teljesen ép az üveg.' Körülnézett, lát-e valamit, ami a képet a tükörre vetíti, aztán **most felémfordul** abbahagyta. 'Nem az a lényeg, hogy nem jött haza?' nézett a húgára. 'Valakinél van. Vagy csak úgy lelépett.'

'Lelépett, lelépett', indulatoskodott az asszony **mindig mellébeszél**, 'miért nem lépett le a tükörből, azt mondd meg **lelépett hova le: meglépett** miért nem a képével együtt lépett meg' **mindenképpen lépett, lépett egyet, kettő lett belőle**. Elmosolyodott.

'Min mosolyogsz?' kérdezte a bátyja.

'Semmin. Valami eszembe jutott', mondta mosolyából kiszakítva az asszony. 'Én azt kérdeztem, miért tette ezt velem, tőled azonban azt, hogyan tette.'

A bátyja a vállát rángatta, a fejét csóválta. 'Nem tudom. Már mondtam, nem tudom. Azt se tudom, miért hagyta így vissza magát, a képét. Mire jó az egész. Rossz vicc. A trükk érdekes, de a vicc rossz. Kérdezd meg tőle, majd ha előkerül; én is kíváncsi vagyok. Aztán összetöröm a képit, amiért így bánik veled.'

'Jó kis segítség vagy', sóhajtott az asszony. 'Told vissza a falhoz **megette a fene az egészet** és takard be, ott a pokróc az ágyon **bár csak ette volna** kiráz a hideg, ha csak rágondolok.'

'A rendőrségnek szóltál?'

'Neked szóltam, csak neked.'

'A tükörről', mordult a bátyja, 'én Pistára gondoltam, hogy nem jött haza.'

'Egy éjszaka után csak nem rohanok a rendőrségre', csattant fel az asszony. **mindig ilyen hülye** 'Kinevetnek.'

Bátyja rándított a vállán. **a hiú állatja** 'Nekem így is jó. Majd visszajön. Vagy hallat magáról.' **megunta**

'És ha nem?' riadt meg az asszony.

'Na szevasz', ment az ajtó felé a bátyja. 'Hívj majd fel, mi történt. A trükk igazán érdekel.'

Az ajtó, az előszobaajtó becsukódott. Az asszony állt, háta mögött a szürke pokróccal letakart tükör. **trükk jó vicc** Sóhajtott. **most mi lesz**

Pár nap múlva mégiscsak elment a rendőrségre, a tükörről azonban nem szólt. Nekik nem. A barátnőjét azonban beavatta a dologba. A konyhába ment, amíg az a tükröt nézte.

'Törd össze', ajánlotta Kató, amikor kiment utána a konyhába. Az asszony megborzongott. 'Megtegyem helyetted?' ajánlkozott Kató. Az asszony leült a konyhaasztalhoz, rákönyökölt és a hajába túrt. 'Aztán mehet a kukába.'

Az asszony hallgatott.

'Veszel egy másik tükröt és kész.'

Az asszony, két keze még mindig a hajában, bólogatott. Aztán felállt, kalapácsért ment, Katónak adta, és már visszafordult a konyhaasztalhoz, amikor felkiáltott: 'Várj, azért lefényképezem,' és hozta a fényképezőgépet. Hosszasan fókuszolt, a villanófényt szinte észre sem vette. 'A kukába azért mégsem', mondta. 'hozok egy zacskót, majd eltemetem.'

'Egy darabot megtartok', mondta Kató. 'A kezét, az mindig tetszett.' De nem találta a törmelékek között.

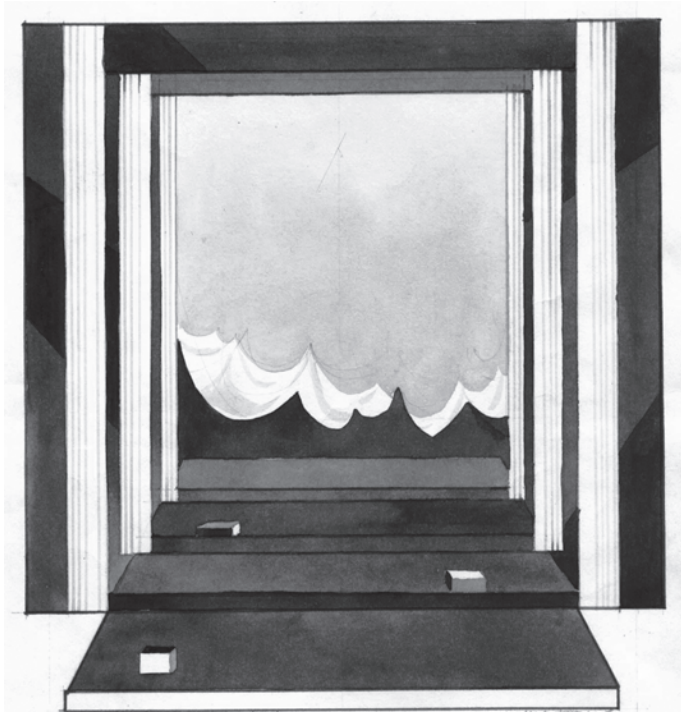

NAGY GERGELY

Angst

– A városi harcos kézikönyve –

(részlet egy készülő regényből)

Benyitunk, és megcsap az embertömeg melege. Nyugodtan, egymásba feledkezve beszélnek valamiről, közvetlen közelről nézve egymás arcát, talán az elmélyültség, talán a szájról olvasás miatt, ami az egyetlen lehetőségük, hogy értsék egymást a zajban. A polcokon, a könyvek előtti szűk sávon – kerek talpuk félig lelóg – borospoharak állnak, fénylő ujjlenyomatok a poharak falán, bennük mélybíbor folyadék. Papírtányérok, szendvicsek sarka. A lakás praktikusan egy party kereteihez alakítva, hosszú pult két összetolt ebédlőasztalból, tejüveg lapjuk alól kékes fény árad, szőnyegek és párnák egymásra halmozva, félig fekvő, a római mozaikokról ismert féloldalas pózban heverő alakok vitatkoznak, vagy esznek, bentről zene áramlik ki, Graf valamit mond a hátam mögül, hogy egy DJ játszik tizenegytől, állítólag valami csaj, teszi hozzá. Nem tudom, hány óra lehet, ez talán már a DJ-program, koppanó dobgép-hangok, fémesen zörgő gépi lábcin, szétterülő szinti szőnyeg, egy elvágott hangminta, egy gitár riff durván kimetszett részlete, fragmentumok valami nagyobb zajból. Grafot elhagytam valahol; egy rózsaszín kötött ruhás lány sikoltott fel, amikor meglátta, kezeit a két oldalsó copfjához kapta – ezeket a hajfonatokat tényleg láttam valahol, ha máshol nem, hát a tini lányokat imitáló fotókkal teli weboldalakon. Graf zavartan mosolygott vissza valamit egy kényszeredett gesztus kíséretében, de amikor egy pillanat múlva a tekintetemmel őket kerestem a sűrűben, már meghitten beszélgettek, Graf egy fotelben ült, a rózsaszín kötött ruhás pedig a karfán és bólogatott, lobogtatva azokat a masnis copfokat. Meg akarom nézni, hogyan is dolgozik ez a DJ, amit hallok, az jó, be kellene jutnom a kabátokat le nem vevő, zsíros párát árasztó tömegen keresztül. Elgondolkodom, mi kellene ahhoz, hogy a lakásomat átengedjem egy ilyen ellenőrizhetetlen tömegnek. Annál több bennem az önzés. Félteném a könyveimet, meg a lemezjátszómat. A DJ-szett egy pillanatában, amikor elcsendesednek az ütemek és a vendégek zaja is kihagy, lemezsercegés tölti be a teret. Grafot elvesztettem, ebbe bele kell törődni, nem vehetem fel a versenyt a rózsaszín kötött ruhással, majd reggel felhív valahonnan, hogy menjünk a gőzbe, a forróvizes medencében pedig majd kihúzom belőle az éjszaka további részleteit. Ki-ki hogyan oldja fel az ellentmondást, ami a napi munka intenzitása és a begyűjtendő életanyag mennyisége között feszül? Graf nők segítségével. Én nem tudom, mivel. Leginkább azzal, hogy egészségtelen méretűvé duzzasztom a fejemben nyüzsgő információtömeget. Meg akarom nézni, ki ez a nő, talán a konyhán keresztül egyszerűbb odajutni. Valamit látok belőle a fejek fölött, fekete, tépett haj, a szemöldökben karika, koncentrál, ahogy az apró ívlámpa fényében a pultja fölé hajol, jobb vállát felhúzza, a póló lecsúszik erről a vállról, füléhez szorítja egy fejhallgató korongját. Valahol már láttam ezt az arcot. Ezt a feketeséget, ezt a vállat. Vagy csak megint a városi tömeg, megint az ismerős arcok okozta optikai és pszichikai csalódás. Közelebb kellene jutnom, megint nem látok semmit a lányból, csak valami erőcentrum közelségét érzem, valami vonzást. Szeretnék közelebb jutni hozzá. A konyhán keresztül indulok el. A konyhában élénk beszélgetés képez zajhálót. Mutogatok: valamit innék, vöröset, ha lehet. Más színek uralkodnak errefelé, kék, lila, citromszínű koktélokat kever egy fiú, akinek rockabilly frizurája van. Jó, akkor a zöldes-sárgából légy szíves. Mondja a nevét, a magáét meg a koktélét, de nem értem. Kifelé a konyhából. Jó választás volt a zöldes-sárga, kellemesen fanyar, lehet benne gin meg vodka is, art decós, hajlított szárú, homályos falú pezsgőspohárba kaptam, a Blade Runner bárjelenetében vannak ilyenek, kicsi az űrtartalom, úgyhogy már vissza is fordultam újabb adagért. Várnom kell, amíg elkészül, közben valaki belém fut, kérdezget erről-arról, hogy ott lakom-e még és ugyanazt csinálom-e. Ott és ugyanazt. Ő egy ideje már nem, mondja, és elmeséli, mit is csinál. Úgy látszik, kivesztek azok a foglalkozások, amelyeket két mondatban el lehetne magyarázni. A fiú pár perce már csak azt magyarázza, mit is csinál a cégnél, ahol van. Részterületek kiegészítő szolgáltatásainak részterületei. Különböző igényeket összekötő közvetítők közé ékelődő kiszolgálók. Szegmensek szegmenseit vizsgálók. Hol lehet Graf? És hol a rózsaszín nő? Be kell jutnom, be a szobába, a vonzás középpontja felé, a DJ-nőhöz. A fiú itt velem szemben hálózati kommunikációt, új médiát emleget; valamely önmagában nehezen értelmezhető részterületen érdekelt, és elejt egy megjegyzést arról is, hogy jól megfizetik. Örülök neki, itt és most, valóban szívből. Kapok még egyet a zöldes-sárgából, a rockabilly frizurás is beszél hozzám, ezek szerint tehát vele is beszélgetésben vagyok párhuzamosan. A lemezgyűjteményének példányait sorolja – ez egy pillanatra felfokozza érdeklődésemet iránta, talán jóban is lehetnénk, gondolom egy másodpercig. A zselatinos rockabilly frizurás tölt még egyet, bólint és azt hiszem, ez arra vonatkozott, hogy kérés nélkül csinálja a következőt. Zaj. A lány egy pillanatra láthatóvá válik megint, egész pontosan egy másodperc feléig, ugyanúgy görnyed a forgó korongok fölé, egyik fülén hallgató, vállával szorítja oda, két keze közben a pulton, karika a szemöldökben, egy sötét hajtincs ütemesen rázkódik a zenére. Jól, nagyon jól játszik. Szép. Amit láttam belőle, az szép. Tudomásul veszem, hogy nem jutok oda, nem tudok bemenni a szobába. Elfogadom a tényt. Most már nem is akarok továbbállni innen, itt vannak nekem a zöld és kék italok, nem mozdulok. Minek.

HAJÓS JÁNOS

Ajánlás (magamnak, persze)

Szerencsémre,
sok felejthető történet
következik még...

Fogalmazhatnék úgy is:
a felejthetetlen dolgok füzete
– lapszélek
oldalnyi pusztáitól eltekintve –
betelt.

Lehet lapozgatni...
És ki lehet tekerni bárkinek a nyakát.
Némelyik babám,
gondolataimnál is alkalmasabb erre.

(Kicsi vers – nagy gondolat)

Neveiteket
ne hányjátok a lexikonok elé.
A disznók ideje
lejárt!

A Mester leül

(programvers)

Felbújtat a buzgalom
S terveim dagadnak
Úsznak bennem a tettek
Mint mocsárban a halak

A hegyet egy másikra
Téglaként fölteszem
Kiáll már szememből
Hegyesedik *szemszög*em

E fickóban a fikció
Mint hűtőben sárkányok
Kirúgták a farkast az
Igavonó bárányok

De hogy legyen kit komáljak
Hősiességén felül
Dicsőítem felállva
a *Mester*t *aki leül*

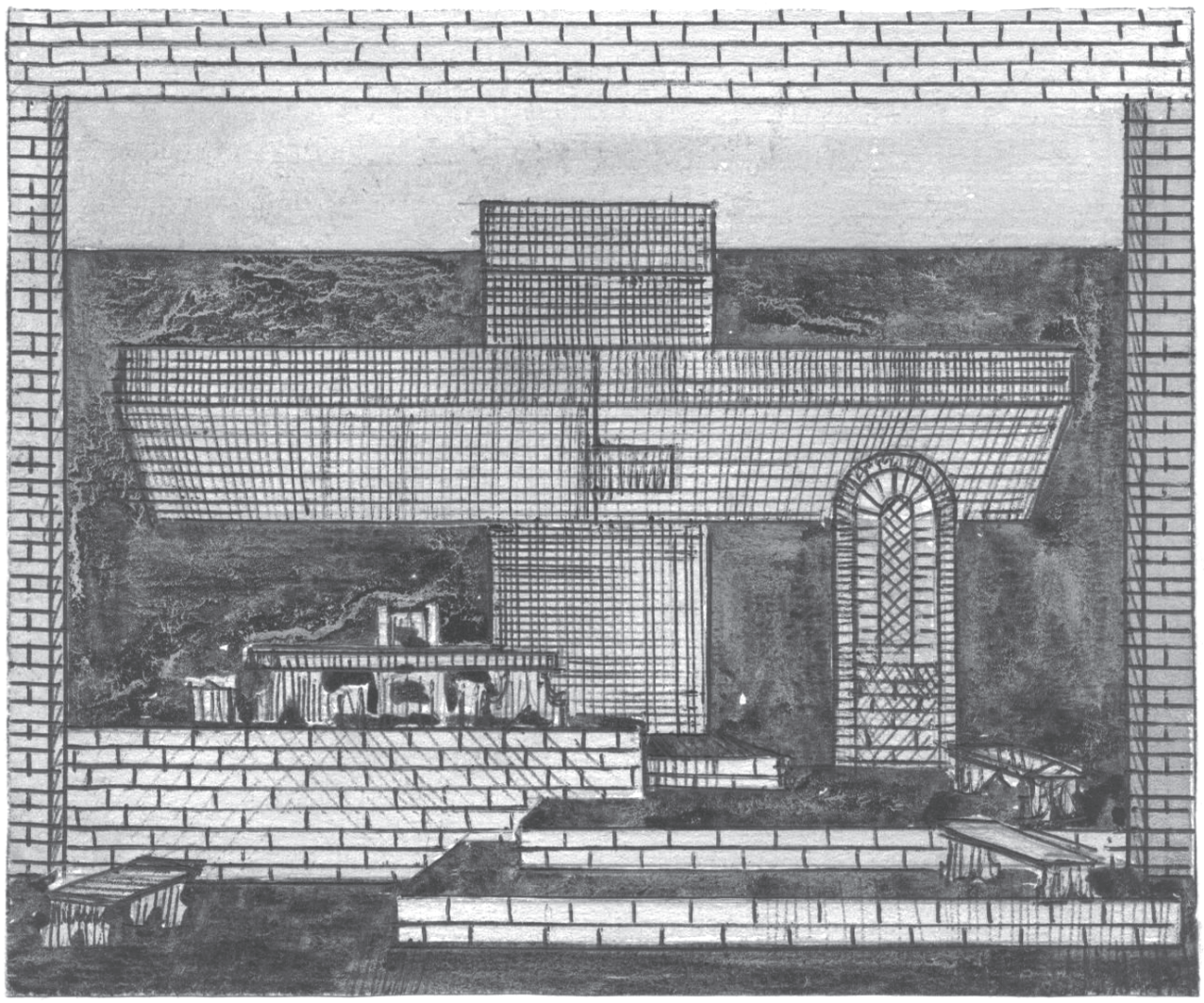

NAGY KOPPÁNY ZSOLT

Fél napig voltam Bukarestben

Fél napig voltam Bukarestben, és a legjobb barátom testvére várt.

A legjobb barátomnak csak én nevezem őt.

A vonat egész éjjel zötyögött, a vécé és a fülkékhez vezető folyosó közti úton kaptam helyet. Ott álltam. Néha ültem, egyszer feküdtem is.

És megérkeztem Bukarestbe.

A legjobb barátom testvére várt.

Útlevelet kellett cserélnem, de előtte a Hivatalos Közlönynél volt jelenésem, ahol felvették az adataimat.

Az adatok felvétele közben elaludtam.

A legjobb barátom testvére várt rám. Felköltött.

A titkárnő azt mondta, ez nem váróterem. Megértettem, és csendes eltávozás helyett tovább maradtam. Ott ültem és vártam, míg a legjobb barátom testvére az ajtón kívül rám várt. Szerettem volna megköszönni, vagy valami szépet akartam mondani neki.

De hála az egész éjszakai vonatútnak, újból elaludtam, és a legjobb barátom testvére meg a titkárnő szóltak rám, hogy ez nem váróterem.

És végre vége volt az ügyintézésnek, és kialudtam magam, és sikerrel jártam. Legjobb barátom testvére lefordított mindent, amire gyarló nyelvem nem vitt rá. A lélek a piactéren lebegett.

Aztán legjobb barátom testvérével kimentünk a piactérre, és körbesétáltunk. Ő dinnyét vett nekem, én neki cigarettát adtam, de ő nem dohányzott. Cigarettáztam és dinnyét ettem, közben beszélgetni kezdtünk.

– Hát itt vagy – azt mondta nekem, mert tudta, hogy jövök.

– Hát itt – mondtam, mert tudtam, hogy várt.

És dinnyét ettem és cigarettáztam, legjobb barátom testvére pedig nem szólt bele, és nem szólt hozzám, a saját dolgait sem intézte.

Közben kész lettek a papírjaim, de immár nem aludtam el a hivatalban.

S akkor azt mondta:

– Aludj meg nálam, ha fáradt vagy!

És én elmentem, megaludni, hozzá.

Ámde közben éhesek lettünk, és a dinnye nem volt elég.

És ő nem evett húst, csak jóféle gyümölcsöket. Így én is azt ettem, és gúnyolódtam rajta.

Ő csöndesen viselte és mosolygott.

Aztán lerázta a morzsát, és megmutatta, hol alhatom. Azon gondolkodtam elalvás közben, hogy Bukarestben mindig világos az éjszaka. És azon, hogy inkább mégsem. Ott lakni, élni. Csak úgy benézni. Benézni jó. Benézni barát. Vagyis legjobb barát testvére.

És elaludtam, de előtte beszélgettünk mindenféléről, és én közben hosszú cigarettákat szívtam. És mesélt a körkörös körökről és a végtelenről. Meg a késleltetett orgazmusról, ami nem könnyű, azt mondta, és én hittem neki.

És amikor azt hitte, hogy elaludtam, és én azt hittem, hogy ő azt hiszi, hogy alszom, akkor felszólt a barátjának, akivel a kötélpostán kívül szóban is beszélgetett. És megbeszélték, mit álmodtak, miért, mi célból. És elégedetten néztek ki a térre, amely éjszaka is fényes.

Én meg aludtam, és néha megfordultam.

Felébredés után zuhanyoztam, és fagyizni mentünk. Szégyelltem, hogy két férfi fagyizni megy. Ezért inkább nagy, sült húst kértem.

De nem tudtam megenni, és ő megbocsátón bólogatott. A legjobb barátom testvére volt.

És hánytam a sült hústól, s úgy éreztem, sosem lesz már dél, sosem indulok már el.

Beszélgettünk, mesélt a szerelmeiről, és én is meséltem a szerelmeimről. És mindent elmondtam neki, ahogyan ő is mindent elmondott. Hiszen a legjobb barátom testvére, és a testvérem legjobb barátja – úgysem látjuk soha többé egymást. És elmondtam, mi fáj, nevetett, és fagyit kért nekem.

Ő is elmondta, mi fáj, de én nem kértem neki semmit.

Megnéztük a híres tereket, helyeket és területeket. Ámultam, mert ámított minden. Azóta voltam még ott egyszer, kocsiból láttam a helyeket, és közel sem volt olyan, vagyis inkább szebb volt, meg ismerős, de nem úgy.

De akkor csak a vonatra tudtam gondolni, meg az indulásra. Kimentünk, és ott álltunk, mint kiderült, nem jó helyen. Ő a vágányra lépett, én utána. A vágányokon mentünk végig, a megfelelő sávig. Hagyma és vodka szaga meg ordibálás fogadott. Mire elmerültünk volna benne, beállt a vonat.

– Kinek a vonata? – kérdezte a legjobb barátom testvére.

– Kinek a vonata – mondtam neki, és felszálltam.

Integetett, én meg a tájat néztem. Lepusztult, sík, szar vidék.

JÓZSA MÁRTA

Elgázolt szemüveg

– regényrészlet –

Nézem azt a kislányt, ott az Ásó utcában, amikor véletlenül elgázolt szánkóval egy másikat, akinek szemüvege volt, és ordítós román apukája. Nézem azt a kis piros, vatelinnel bélelt kabátost, aki már évekkel azelőtt kinőtte a télikabátját, és minden évben hozzákötöttek egy-egy csíkot a hosszához meg az ujjához, szürke gyapjúból, olyan kabátban járt az a kislány. Biztos azért szürkét, mert azt találták szépnek, vagy talán mert épp olyan színű gyapjú volt otthon. Igaz, minden évben valahogyan más színű szürke, de legalább nem látszott ki annak a kislánynak a popsija, amikor szánkózni ment. Ki fizette volna ki azt a vétlenül összetört szemüveget, ha a román apuka üvöltözés után ott nem hagyja a szánkójával? Miért félt az a kislány annyira, hogy sohasem ment azután az Ásó utcába szánkózni? Tehát sehova, mert csak oda lehetett?

Mi lesz velem, ha még kevésbé látok majd, tudok-e akkor mondani még valamit? Most itt megállok, az öreg magamra gondolok és arra: milyen lesz a szemem öreg koromban? Mi lenne, ha vak lennék, kibírnám-e? Tudnék-e akkor szólni? Megérteném-e, amit nem látok, és megérteném-e jobban, mint most, ahogy itt bicebócázom a szürkületben? Ilyenekre is szoktam gondolni, ha majd vak leszek, mint Marfievics doktor néni, jobban fogok látni? És hova? Csak távolra fogok látni és nem közelre? Közelre nem? És hogy fogok akkor sírni, ha nem is látok. Ismerek valakit, akinek nincs könnye. Mindig műkönnyeket kell csepegtetnie a szemébe, azt mondja, nagyon fájdalmas könny nélkül élni. Fizikailag fáj, mármint. Egy fejlődési regényt illik, jó, lehet, hogy nem illik, mégis célszerű rögtön az öregkorral kezdeni. Úgy nem lehet elkezdeni ugyanis, hogy a végén kiderül: nem jutok sehova. Hogy nem fejlődött sehová a hős. Veszélybe kerülne ezáltal egyrészt a mű tökélyének lehetősége, másrészt annak eshetősége, harmadrészt meg esendősége is. A mű lehetőségének esetleges esendősége miatt. A te félelmed nem az enyém, mondanád erre, ne projektálj, légyszi ne, ne vetítsd a te félelmed énrám. Téged úgyis kilencvennyolc éves korodban üt el majd a villamos, de még akkor is összefoltoznak, ugyan dehogy, ne hisztizz, neked még annyi a dolgod, gondolj a gyerekekre. Irigyellek, ki az rajtad kívül, aki tizenhat órai gyári munka után is tud még két órát írni. Minimum. Ebben a korban, a tiédben. Én erre már nem volnék képes, én erre még nem vagyok képes. Én erre nem vagyok képes beszéd. Túl konkrét vagyok, alighanem. Vagy ne irigyeljelek, vagy ne, most ezt miért mondod? De neked élned kell, a gyerekek, tudod. Tudom, a gyerekek. Nem tudni, hogy zenehallgatásnál jó, vagy zavaró, ha jól, vagy legalábbis aránylag élesen, szinte gonoszul látok, ezt kellene eldönteni. Ilyen jól látok ma este. Ma este ilyen közel volna a halál?

Szemüveget az ócskás is árul, ha ott vásárolsz, nagy valószínűséggel olyasvalakinek a szemüvegét veszed meg, aki már nem él. Kérdés, hogy többet látsz-e majd vele pusztán emiatt. Látsz-e más szemével, ha nem látsz, akkor miért olyan személyes tárgy a szemüveg, mint a bugyi? Az én szemüvegemnek sokan szoktak örülni, azt mondják, olyan másként látnak vele. Erre büszke vagyok. Én csak a saját szemüvegemmel látok jól. Jól, vagy másként. Jól, de másként. Dönts: vagy vagy, vagy de. Mindenkinek más a szeme, ezért aztán van esély arra, hogy mindegyikkel egy kicsit mást is látsz. Amit rád hagyott az az elhunyt ember, akinek a szemüvegét most a gyerekei árulják a piacon. Fejcsóválás: még ki sem hűlt szegény, máris eladják a szemüvegét nékije.

Nem dobtam ki egyetlen szemüvegemet sem: megvan még az a fémkeretes, az a nagykeretes, az, amelyiket pillanatragasztóval akartam megragasztani, és rajta maradt a pillanat. Ja nem, a ragasztó. Aztán az a keret nélküli, meg a szivárványos keretes, az még megvan, de már karcos, és most kettő új is van, biztonságos érzés. Ennyire emlékszem, ennyi szemüveg, és még nincs vége, fenyeget az optikus, aki szerint kisvártatva másfajta szemüvegre lesz szükségem. Hát, majd azzal is lesz valahogy. Nagymaminak egyetlen szemüvege volt, mióta az eszem tudom, és nem mióta az eszem tudom, hanem egy kicsit később óta, az egyik szára helyett egy spárga lógott, úgy olvasott aztán, hogy folyton félrebillent az a pápaszem. Nem mindig, mert csak olvasáshoz használta, mégis ott volt az orra nyergén az a jel, a szemüvegesek letagadhatatlan jele. Nagyobb volt, mint az enyém, úgy emlékszem, nagyobb volt a stigma. Igaz, az orra is nagyobb volt: markáns nő volt nagymami.

Amikor nem volt meg nagymami szemüvege, olyankor kerestük, és valahogy mindig meglett, néha komoly bravúrokra voltunk képesek, volt, hogy a tyúkketrecben, volt, hogy a hűtőszekrényben is megtaláltuk, nagymami mindig megfeledkezett arról, hogy hova is tette. Igaz, a hűtőben a kisbalta mellett találtuk meg, így legalább az is megkerült. Nagymami sokat használta azt a baltát, mindig mondta, hogy neki valami kézművesnek kellett volna mennie inkább, nem főkönyvelőnek, például lakatosnak, esetleg ácsnak, ejtette ki a száján áhítattal. Ahítattal, hogy lakatos. Hát persze, amikor még beszélgetett, amikor még tudott. Azt mesélte, hogy Ördögh Apollóniának hívták az egyik ősünket, látod ördögtől és istentől származol, mondta, miközben nem is mitológiára, hanem németül akart tanítani. Dativus, Martichen, Genitivus, emlegette egy ideig, aztán abbahagyta; egyszer csak nem akart többé németül tanítani. Nem is tudok én azóta sem németül, mégis olyan, mintha tudnék.

Ördögh Apollónia ősanyám keresztlevele akkor került elő, amikor kinyitottuk a kétajtós szekrény legalsó fiókját. Pontosabban az ajtók alatt lapuló fiókot. Abban a szekrényben csupa-csupa egyébként nem látható dolgok laktak. A felső részben ott volt egy kis vaskazetta, abban tartotta nagymami a nyugdíját, meg a még ki tudja, micsodát. Az alsó szekrényben lakott a nagyapám hajdani cégtáblája, meg aztán ezek a keresztlevelek, amelyek azt voltak hivatottak bizonyítani, hogy nem vagyunk zsidók. Hogy miért kellett azt olyan nagyon igazolnunk, meg hogy kit érdekelt, azt én nem értettem, különösen, hogy magát a tényt, a nem-zsidóság tényét is nagyon halkan közölte velem nagymami. Így tudtam meg egy, minden erre utaló jel szerint, titkot. És nem olyasféle titkot, hogy mi nem vagyunk románok, mert azt tudtuk, az egyértelmű volt, ellenben annyiban mégis érdekes volt, hogy az is titok volt. De volt egy, sejthetően másik rétege is annak a kik-vagyunk-mi-nek. Olyasmiről volt szó – hámoztam ki valahogy a mondandójából –, hogy valami összefüggés van azok között a papírok között, és aközött, hogy nem lettünk gazdagok. Hogy a Kossuth Lajos utcából ide, a Méhes utcába költöztünk, ahol alacsony a mennyezet, nincs fürdőszoba, és a szomszédok is olyan furcsák, itt vannak mindjárt Juhászék, akiktől átjönnek az egerek, és itt van szegény Berta néni is, meg szegény Manca. Őket csak szegénynek emlegettük, magunkat nem emlegettük úgy, hogy szegény, csak a nagyapámat, akiről egy ideig azt hittem, hogy Szegény Bandinak hívják, de nem, mert Józsa Bandinak. Ő viszont az én életemben már nem élt, Berta néni és Manca ellenben igen, mégis szegények voltak szegények. Tehát a szegény mégsem arra vonatkozott pusztán, aki már nem élt az én életemben.

Berta nénire jól emlékszem: anyaszült meztelen volt és csupa ránc, nem az arc, hanem az egész néni. Hiteltelen alak volt, elképesztően kék szemmel, és nem volt abban a szempárban egyáltalán semmi. A tekintetében. Ilyen üres szemet én még nem is láttam, azóta sem. Igaz, nem nézek üres szemet, ha egyszer nem muszáj. Volt persze szemüvege is neki, de attól sem lett semmi a szemében. Nem volt mindig meztelen, azon az egy képen meztelen, amelyen én emlékszem rá, úgy rögzült a szememben. Nem csak meztelen volt, hanem üvöltött is, azután nyögött. Amikor nekiesett a kredencnek, felszakadt a szemhéja, épp náluk voltam, nagyon féltem a kövér és meztelen nénitől. Valaki mentőt hívott, a mentőst úgy hívta: Sanyi. Sanyi mentőst persze nem Sanyinak hívták, nem is értette Sanyimentős Berta néninek egyetlen szavát sem, mert nem egy nyelven beszéltek. Két nyelven beszéltek, az egyik az egyiken, a másik a másikon, mindketten anyanyelvükön, ahogy szokás, nálunk. Nyelvén beszél az ember. Ez a mentős kaland esetében még bocsánatos lett volna, a helyzet akkor vált abszurddá, amikor a pszichiáter faggatta Berta nénit azon a nyelven, amelyet Berta néni sohasem értett. Az ország kenyerét eszed és egy kukkot sem tudsz románul, mire Berta néni elvigyorodott, szemében megcsillant az oda sohasem sejtett értelem fénye és ennyit mondott – nem fogod kitalálni – Sanyi!

Sanyi persze Berta néni háborúban elesett férje volt, és a fia, mindkettő az volt, Sanyi, és Berta néninek semmi egyéb baja nem volt, mint ami valamennyiünknek: néha az élet több, mint amennyit az agyunk elbír. Ez a körülmény szokott bonyodalmat okozni életünkben. Én például úgy szoktam észrevenni az élet-túltengést, szóval azt az állapotot, amikor már nyilvánvalóan kevés vagyok a saját életem elviseléséhez, hogy elkezdem össze-vissza ütni a betűket a klaviatúrán, és a legnagyobb erőfeszítésembe kerül helyes sorrendbe állítani a fonémákat. A morfémákról eleve lemondtam, hogy a szintagmákról szó se essék. Kérdés, hogyan észleli magán az élet-túlzást az, aki nem klaviatúra-püföléssel tölti az életét? Vajon az mit csinál? Hogyan szenved az analfabéta? Berta néni férje nem sokkal azelőtt esett el, hogy megszületett volna lányuk, Manca. Manca Berta néni oligofrén, csaknem teljesen vak, ellenben szakállas lánya volt. Késői gyerek, volt egy bátyja – Sanyi –, aki akkor esett el, amikor a házunk fölött volt a front. Meg az ő házuk felett is, mi tőszomszédok voltunk, így a front nem tett különbséget közöttünk. Voltaképpen egész nagy balszerencse kellett ahhoz, hogy valaki pont a mi utcánkban haljon meg. Állati nagy balszerencse, mert egy völgyben laktunk, egy völgyben állt a házunk, délre és északra is hegy volt, és a Bécsi döntés utáni román–magyar határ a mi utcánkban volt ugyan, de sokkal, sokkal magasabban, mint a mi házunk. Azután a front másik oldala, azaz az ellenfront, meg végképp nem minálunk volt, hanem a Szamos túloldalán, már majdnem külföldön, mégis mifölöttünk lövöldöztek át, ahogy mondják. A mi házunk tehát egyáltalán nem volt a front, a front az pont fölötte volt, és éppen ez volt a helyzet a szomszédokkal, a front alatti szomszédokkal is. A valamikori front alatt nőttem fel, valamikor és valahogy. Valahogy felnőttem, valahogy front volt ott, nálunk a levegőben tartották meg a frontot.

No, és akkor az történt, hogy az oroszok meg a románok a déli hegyekbe, a magyarok meg a németek az északiba fészkelték be magukat. És egész egyszerűen átlőttek a mi fejünk fölött. De jó lehetett, hogy átlőttek, nem is haltak meg sokan a mi utcánkban, de Berta néni fiát, Sanyit, valahogy eltalálta egy golyó. Pedig nem is röpködött Sanyi, a front pedig, mondom, lényegében a levegőben volt. Ki érti ezt, ebben a lebegtetett frontban?

Amúgy golyó lehetett azért bőven, nagymami a háború után rendesen felsöpörte őket az udvaron, ásott egy gödröt és beletemette. Muszáj volt neki ásnia a gödröt, mert a férje – a nagyapám, Szegény Bandi, nyilván – dohányzott, és ebbe bele is halt azután, anélkül, hogy egyetlen golyót felseperhetett volna, így azután gödröt sem áshatott azok eltemetésére. Mindig úgy képzeltem Szegény Bandiról, hogy neki nem is szemüvege lehetett, hanem cvikkere. Egyszer kimegyek az ócskapiacra, és veszek olyan cvikkert, amilyet őrá szoktam képzelni.

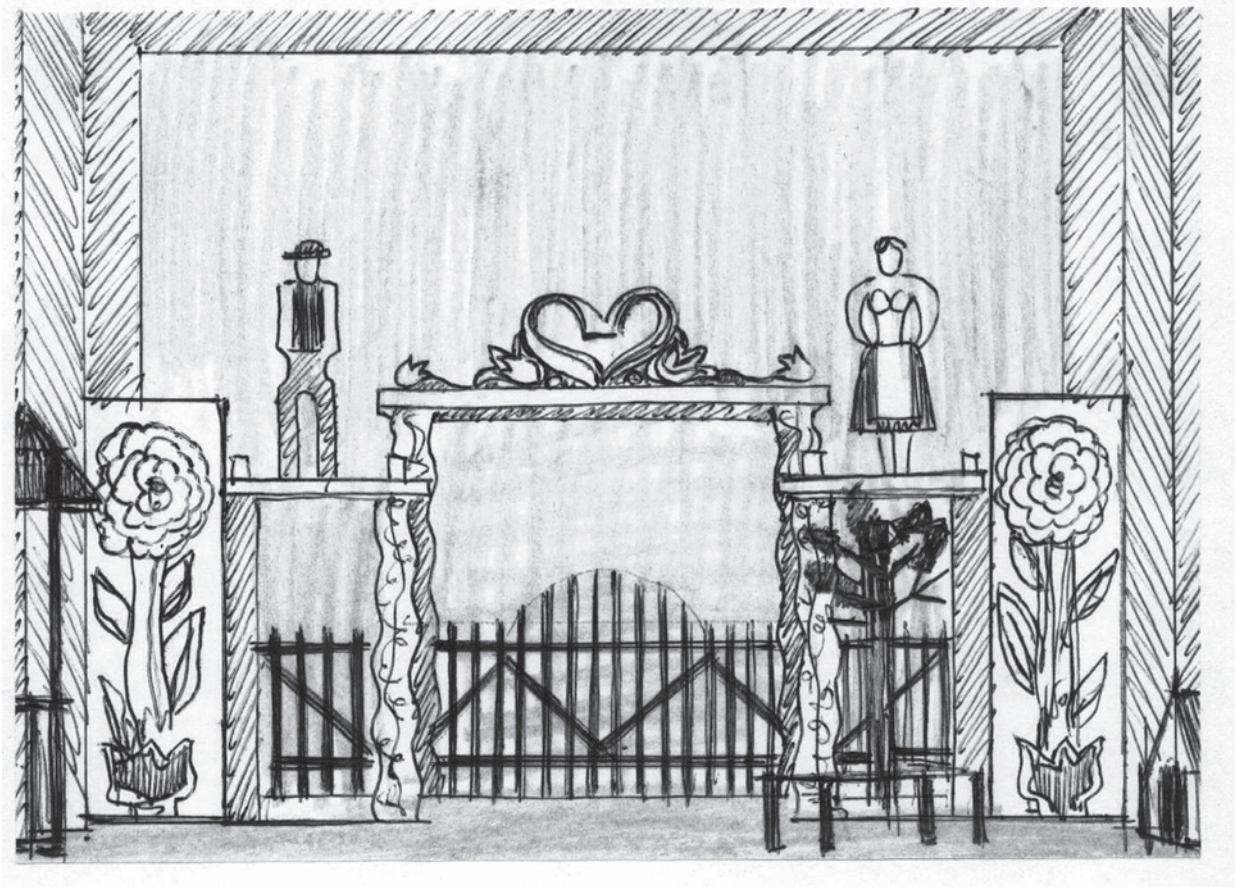

4. 5.

...ojan nép vót az a baskir amilyent én el se tuttam képzeni, aszt hittem hogy csak a mesékbe van ojan világ mint amijenbe ők éltek. Mohamed hitin vótak hivataloson mind a törökök vagy a tatárok bár az eleje a nemzeccségöknek közbe el es oroszosodott vajegy nem sok. Vót ojan pópa akit valamejik orosz grof kitanittatott hogy mennyen vissza a sajáttyai közi s terjesze az evangéliuomot de ez eccer se sikerült ejsze mer erőst megvetették az ilyent. Nagyon esszetartottak. Őrizték a szokásaikot. Az orosz közöt osztán lehetett pópa de a sajátjaik között nem. Há béált oda hezzuk. A sajátjainak nem kelett egy se. Minek lett vóna jó? Nem halgatták ugyse meg met ugye oroszul prédikált oroszul énekelte a zsoltárokot s a misét. A nyelv se talált s a valás se. Az ijent nem tuggya elfogadni az ember suhutt ahogy mü se szeressük vagy a csángók se odafen Bukovinába vagy Móduvába ha olasz vagy olá papjik van pedig az keresztett ugye legaláb de másfajta méges. Más nemzet. Ez a baj. Hagyni kelene hogy az ember kiválasza maga aszt a nyelvet mejikkel a leg jobban tud beszégetni a Jóistenhez mer az az imáccság amit értünk amit a mü szavunka mondunk. A menyen fel joban a menybe. Ezeknek pedig kécceresen idegen vót az egéssz. Há még osztán ha aszt is figyelembe vesszük hogy nekik nemcsak mulláik vótak... Az valami ojan ugye a mulla mind nálunk a kántor de valami szerzetes ojan küseb pap félle is a ki alahnak imádközik mer az övék az isten az, de ejsze méges ugyanaz mind a mijénk csak másképvan megszóllitva s a koránnyuk is egyfajta biblia úgy mongyák hogy Mohamed s az arabok beléírtak még valamiket s kiszették az új szöveccségbő aszt a mi nekik nem teccet Jézus csak egy proféta s mintha maga Mohamed lenne ot nekik a meg váltó de vagy öt száz évve késöb. Eszt még a plébános úr se tutta vót meg mondani nekem pontosan az az öreg a ki hatvan esztendővel ezelőt vót huszonötbe s mág akkó amiko haza kerűtem. Az is lehet hogy monta de én nem vagyok tanút ember csak négy iskolát jártam s a két ismétlöt... Nállik sámánok es vótak valami félle varázsló emberek a kik gyogyittani es tudtak mindeféle füveket ismertek s a csilagok álását de ugy hogy aszt a nagy tudosok se lássák joban a tele szkópjukka vagy mivel. Inkáb ezek a sámánok vótak nagy tiszteletbe ők tutták rejaveni osztán a népet arra hogy a komonisták jó emberek de anyira hogy Leninnek a képe úgy vót kitéve minden jurtba mint nálunk a Szüzmárija... Elég furcsa üdő vót akko vót bajik elég met ot vótak a fehérek ugye közbe a veressek a pópák és Mohamed és a sámánok azokka a küsebb istenekkel mer ők minden fübe fába álatba köbe viharba napba hódba aszt látták hogy valami isten van. Fel vót fordúva minden s mijen rendetlenség lehetett ben az emberek fejibe... Eltet az a tél nagyon késő́re tavaszodott úgy látuk hogy sokal lasaban mint más esztendökbe. Közbe a fehérek valahova oda letek. Visszaált a veres. Ugy látcott béke van de arró hogy nekünk mikor lehet haza menni nem montak semmit azok se... Erőssen mehetnékünk vót jöttünk vóna ecce má haza felé föleg tavassza vótunk meg bolondúva... Én egy családnál laktam a kik nagyon megkedvetek. Marhákot legetettünk künn a mezőkön faluba csak ritkán jártunk ha valami ünepség vót vagy vásár ojankor. Aszt monták hogy mosmár rend lesz és a kolhoz se ojan nagy marhaság mer a törzsek elöljárói ugy szervezték meg hogy a fődek közös használatba marattak ugy ahogy az előtt minden családnak meg vót a jóga ennyi meg ennyi marhához juhféllihez lóhoz a szükségletei szerint amenyi a meg élhetésükhöz kelett. A bé szógáltatást közösen válaták már nem is vót nekik ojan nagy teher mer nem lehetet eppen ojan pontoson elenörözni nállik mindent hogy hány bornyu hány lovuk van. Az orosz telepesek azonba nagy bajba vótak mer ők inkáb földmüvelésse ház táji dógokka foglakoztak hejhez vótak kötve nem tutták ere ara elhajtani a szántófőggyeiket nem tuttak semmit letagadni ha vót valami eredménye a munkájuknak. A sámánok csináltak rendet s az öregek. Az öregek tanácsa ot megvót. Nagy becsbe vót az öreg s a szavuk több vót mint a szentirás. Ők ajánloták a heji oroszoknak hogy dógozhatnak nekik a marhák s a lovak vagy juhok melet hust kaptak s valami pénzt is a menyit a kolhoz kiírt nekik normára nem sokat de legaláb nem eheztek...

3. 12.

Marosbecs főtere eléggé viharvert állapotban volt, amikor közelebb értem.

SIMÓ MÁRTON

Bozgor

– avagy kísérlet egy szó értelmezésére –

(Második próbálkozás)

(Részlet a szerző készülő regényéből)

Egyedül lépkedtem a térbe torkolló *Gheorghe Doja* utca jobb oldalán.

Arra gondoltam, hogy egy magányos járókelő kevésbé szokott gyanús lenni, mint egy néhány főből álló csoport. Meg arra is, hogy épp emiatt: védtelenebb is vagyok...

Különösebben nem féltem semmitől. Testileg, lelkileg felkészültem. Gondoltam: lesz, ami lesz. Jóval erősebb volt bennem a kíváncsiság az óvatosságnál.

Azt terveztem, hogy amennyiben arra sor kerülne, a rendőröknek megmutatom a sajtóigazolványomat – vagy átengednek, vagy nem –, ha pedig valami civil járőrrel találkozom, akkor gyorsan megállapítom, hogy magyarok-e vagy esetleg románok, megpróbálok szót érteni velük; valami semleges szöveggel meggyőzöm őket arról, hogy én egy közönséges és egyszerű járókelő vagyok, azt mondom, hogy csak a Vár-negyedbe szeretnék eljutni, pontosan a Sánc utca 8-ba. Ami egyébként akár hihető is lett volna, ha egy ilyen igazoltatásra sor kerül, mert az utca és a szám létezett, jó ismerősöm, egy katonakollégám lakott abban a házban, éppen az a srác, akire sokszor gondoltam azokban a napokban, s akivel telefonon is beszéltem néhányszor, amikor első kézből származó információkra volt szükségem.

Senki sem törődött velem. Simán beértem a központba. Pár lépés után ott voltam a városháza és a kultúrpalota előtti kis parknál.

Látszott, hogy időközben senkinek nem jutott eszébe összetakarítani az azelőtti napon keletkezett sok mocskot. A sok széttördelt és felborogatott pad, a több tucatnyi szemeteskuka, az üvegcserép még hiánytalanul mind ott hevert ekkor is szanaszét. Helyenként vértócsákat lehetett észlelni, amelyek közben megalvadtak ugyan, kicsit keveredtek a porral, ahogy tapostak rajtuk a járókelők, de jól kirajzolódtak még ekkor is – nem kellett különösebben erőltetni a szemet, hogy látszódjanak. Biztos voltam abban, hogy mindegyik embertől származik, s egy-egy jól irányzott ökölcsapás, vagy egy-egy dorong-suhintás szánalmas eredményeként csordult ki oda az aszfaltra.

Néhol tűzhelymaradványokat láttam, ami azt jelenthette, hogy dacára a hatósági tiltásnak, valakik, talán valami nyomós ok miatt, odakint éjszakázhattak a szabad ég alatt.

Itt-ott meg ürülékkupacokat fedeztem fel a füves részeken. Nem lótrágya volt, hanem több rakásban, semmi mással össze nem téveszthetően, normális, keményre fagyott emberszar hevert a földön, amelyekre – még azon melegében – az elkövetők rádobáltak egy-egy budipapírként hasznosított újságcafatot, hiszen valamelyest azért mégiscsak jól neveltek és szalonképesek lehettek, s nem rángatták csak úgy magukra a nadrágot, volt annyi idejük, és – úgy látszott – akkor éppen nem hajkurászta őket senki sem. A távolabbról is leolvasható címek alapján magyar és román nyelvű lapokat egyaránt használtak a szorult helyzetből könnyebbedők, s ebből arra következtettem, hogy a virrasztók vegyesen voltak jelen ezen a helyen. Időrendi sorrendet nem tudtam volna ugyan ennek alapján megállapítani, bizonyára nem egyetlen egy behatárolt területen ácsorgott a tömeg, hanem követve az eseményeket, időnként egyik részen, majd a tér másik felében gyülekezhetett. Valakik híreket hozhattak a kint ácsorgónak, vagy időnként tehetetlenül hullámzott az embermassza, amőba-szerűen, oda-vissza, előre-hátra, egyik etnikum beszorította a másikat a mellékutcákba, amaz meg – amikor valahonnan erősítést kapott – ismét visszatódult a városháza elé, félretolva a többieket a másik oldali utcácskákba.

A hivatali épülettömböt és az ortodox templomot gyér rendőrkordon vette körül.

Azt a néhány egyenruhást könnyen elsodorta volna akár egy harminc-negyven főből álló kisebb tömeg is. Jelenlétük inkább csak jelzésértékű volt, de az ott posztoló tiszthelyettesek mögött, századnyi sisakos, pajzzsal és gumibottal felszerelt rohamosztag várakozott, mögöttük pedig négy vagy öt TAB látszott – a bokrok és a fák részben eltakarták a járműveket –, amelyek egyébként nemcsak elrettentésre jók, hanem arra is alkalmasak lehetnek, hogy keresztbe fordulva elzárjanak egy-egy utcát.

Hogy a városháza mögött, vagy a környező utcákban volt-e további rendőri vagy katonai jelenlét? Azt akkor nem lehetett tudni.

Közelebb mentem a szemközt levő *Bulevard* nevű vendéglőhöz, amely jobb időket is megélhetett korábban.

Valaha vendégfogadónak készült, de később még két szintet ráépítettek. Akkoriban *Koronának* hívták. Aztán volt valamikor abban a házban tiszti kaszinó, majd a felső emeleteket szállodává alakította át egy élelmes tulajdonos, talán valamelyik szegényebb Toldalaghy rokon vagy oldalági czegei Wass – mintha olyan leszármazott lett volna, aki e két család érintkezéséből származott, nem jutottak eszembe a részletek, de különösebben nem törtem ezen a fejem... Akkoriban kapta az ugyancsak patinás *Astoria* nevet. Úgy tudtam, hogy sokáig színházi előadások színhelyéül is szolgált a díszterme. Itt zajlottak az úri közönség fényes báljai.

Egyszer Liszt Ferenc zongorázott azon a pódiumon – talán 1853-ban –, éppen ott, ahol száz esztendő múlva még Aradiék bandája húzta a magyar nótát, majd újabb húsz év múlva a fia már nem, s csak azt, hogy: *Sus, sus, sus, la munte sus măi...*, de becsületére legyen mondva, azt is csak akkor, ha teletömték a zsebét bankjegyekkel... Sokat tudtam az épületről néhány művészeti monográfia, egyéb olvasmányok és a városból felénk elszármazottak jóvoltából. Innen is, onnan is. Többnyire hitelesek voltak az információim.

Azt beszélték a helyiek, hogy maga I. Ferenc József császár és király is itt éjszakázott egy alkalommal, de azelőtt meg Petőfi és Jókai lakott a szobáiban. Állítólag innen ment át a nagy költő Udvarhelyszékre 1849. július 29-én hajnalban, majd két napra rá onnan tovább a végzetes fehéregyházi csatába.

Történeteket meséltek még egykori szépasszonyokról, párbajokról, nagy kártyacsatákról.

Nem lehetett pontosan tudni, hogy kik, milyen rendű és rangú emberek fordultak meg ebben a házban, a három évszázadban, amióta megvolt.

Hogy sokan járhattak benne, az biztos!

A biztonság kedvéért azért rá volt biggyesztve egy jókora bronztábla, hogy ebben a házban lakott *Janku Avram*, a lánglelkű román forradalmár!

Hogy ott lakott-e valaha ez az anarchista mészáros és császári bérenc?

Nem tudom. Erről szóló dokumentumot soha nem láttam. Egyáltalán nem volt biztos, hogy igen, mint ahogyan az ellenkezője sem!

Nem ez volt a lényeg, hiszen egy vendéglátóhelyen bárki megfordulhat az idők és a változó impériumok alatt – papok, katonák, prókátorok, összeesküvők, utcai és luxusribancok, címeres és közönséges gazemberek, szűzleányok, királyi fullajtárok –, hanem éppenséggel az, hogy világgá kürtöltettek itt valakik egy nyolcvanszor ötven centiméteres négyszögletű fémdarabon két hazugságot és egy legendát. És az a hatalmas baj, a nagyon nagy vétek, amikor egy hazugságot elhitetnek, és el is hisznek az emberek, és szentírásnak vélnek egy összetoldozott legendát! Mindkét résztvevő bűnös, a kezdeményező *értelmiség*, s szintúgy vele: a *birkanép* is! Még inkább súlyosbítja a bűnt, hogy ezt a rosszindulatú torzítást – ráadásul – annak tudatában teszik, hogy azzal *a másikat* folyton sértegethetik. Szakrális helyet csak úgy lehetne teremteni, ha az mindenki számára érvényes, és igaz, hogyha nincsenek benne ellenséges isten- és eszme-tartalmak!

Nem azért mentem a Restaurantul Bulevard közelébe, hogy benézzek a bárba vagy a vendéglőbe, s hogy esetleg megérdeklődjem, hogy mérnek-e valamilyen szeszesitalt? Nem. Ez kizárt dolog volt, hiszen már az azelőtti napon kiitták a készletet a hadviselők, úgy megtisztelve a helyet, hogy egyetlen ajtó vagy ablak sem maradt rajta épen.

Olyanformán nézhetett ki az épület, mint '44 szeptemberében, amikor az oroszok tették tiszteletüket benne. Valahol egyszer láttam egy fényképet abból az időből. Tényleg ahhoz az állapothoz hasonlított...

Azzal a gondolattal közeledtem, hogy megnézzem, be lehet-e jutni a belső udvarba, ahonnan régebben lépcső vezetett a szomszédos bérházba, s tudtam, hogy annak az emeleti lépcsőfordulójánál van egy erkély.

Vagy volt?

Mindenesetre: meg akartam győződni erről.

Még valamikor gyermekkoromban járogattam oda, ugyanis ott lakott a nagyapám egyik nővére, Farkas Gizi néni – akit valamelyik rokonunk folyton Gizella tántinak szólított, s ennek következtében az én gyermeki nyelvjárásomban Gizengává torzult. *Gizenga*, azaz Gizi nénénk már régen meghalt, s a lakását is elvette a város, mert a fiai közben disszidáltak... Talán 1982-ben? Vagy egy évvel később? Régebben történt, az biztos, s az utóbbi tíz esztendőben nem volt immár semmi dolgunk arrafelé, de az élmények és az emlékek még élénken éltek bennem.

A bejárat megvolt, a helyén, és szinte változatlanul.

Stimmelt a dolog, ugyanaz a nagy tölgyfaajtó nyílott, s épp olyan kopottas volt, úgy nyikorgott, ugyanaz a dohos pinceszag áradt odabentről, amikor beléptem, s csak annyi történt az eltelt évek során, hogy a felső lakók rácsos ajtót szereltettek a lépcső aljára. A postás vagy például a díjbeszedő be tudott lépni a bejáraton, eleget is tehetett a kötelességének, mert alant voltak a postaládák, s a villanyórák, sőt a gázmérők is, de a látogatónak mindenképp csengetnie kellett, ha nem volt kulcsa a zárhoz.

Egykor a lakókat is ismertem. Gizi néni lakása volt az első – annak minden ablaka a főtérre nézett –, utána következett a Popovici családé – az a legnagyobb lévén – részben kifelé, részben az udvar felé nyíló ablakokkal; a harmadik meg – a legkisebb –, az, ahol Szőkefalvi úr lakott, a színész, alias Pufi bácsi – már csak egyetlen udvari ablakkal bírt.

Úgy láttam, hogy a középső csengő mellett változatlanul ott áll a régi felirat: *Fam. Prof. Dr. Popovici*; fölötte: *Socaciu*; alatta: *Cpt. Donciu Edmund*.

Ebből már arra következtettem, hogy igencsak megváltozhatott a lakók összetétele.

Talán Popovici-ékhoz becsöngethettem volna. Biztosan emlékeztek volna rám, mert valamikor ő járt közbe érdekemben az apámnál, hogy ne kapjak egy alapos dorgálásnál többet azért, hogy összekarcoltam a szolgálati *Mercedes*ét. Régen történt, talán hatodik éves lehettem azon a nyáron. És ugyancsak ő volt az, aki ötszáz lejt küldött a ballagásomra, ami hatalmas összegnek számított abban az időben. Azt is felajánlotta volt, hogy segít majd munkát találni, ha véletlenül nem vennének fel az egyetemre, sőt megígérte, hogy elvállalja a felkészítésemet, ha valami csoda folytán meggondolnám magam, és úgy döntenék, hogy bölcsészet helyett mégiscsak az üdvözítőbb műegyetemet választom...

Popovici úr egyébként azelőtt rektor volt, hosszú éveken át, ez idő tájt pedig már csak tanszékvezető, mert valamiért nem tetszett az elvtársaknak. A családja bánsági, többnyire szerb és sváb gyökerekkel, az ősök Nagybecskereken gazdálkodtak, ő maga már temesvári születésű volt, aki nemcsak románul, hanem magyarul és németül is tanított, amikor kellett, és – nyilvánvalóan főleg akkor – hogyha azt megengedték neki. Annyi magyar népdalt tudott, hogy beállhatott volna nótafának. Kiválóan értett a régi zenéhez. Ezen kívül pedig – három orvos-professzorral együtt – tagja volt egy vonósnégyesnek, akikkel csak úgy – hobbiból – minden hónapban fellépett vagy kétszer-háromszor a városi közönség előtt, színházban, valamelyik kultúrházban, kiállítás-megnyitókon, templomokban és egyéb helyeken...

Az új lakókról, a két ismeretlen névhez tartozó emberekről vagy a családjaikról nem tudtam semmit, de a sejtés, s már a halvány gyanú is elég volt ahhoz, hogy bizalmatlan legyek irántuk.

Folytatása a 26. oldalon

FARKAS WELLMANN ENDRE

Veszendő dolgok balladája

Állatok közé tévedtem baromnak
s ím, begyűjtenek – fakuló trófeát
de bőröm kérge legszebben most ragyog
s a tükör mögött az arcom odaát.
Leköpnek, mert a testem, lelkem kurva
s magam is leköptem morált s etikát
harminc évemet magam mögött tudva
tán létemen most a lelkem bukik át...

Úgy van, Uram, hogy gyarlóságom
s mit vesztettem: most köszönöm neked
hogy elhagytam és már-már elfeledtem
szerelmeim s a szűkülő létteret
ahol a vágy még álruhában egyszer
az emlékekkel s a gúnnyal összenézne
Uram, úgy van, hogy köszönöm
hogy gyarlóságom mára különbéke

mert századszor is olajra léptem
hogy forró lett a régen hűs talaj
hiába hogy a templomodba tértem
s lelkem széttépve kértelek tavaly
és kerestelek, lemondva a nőről
elvetve már könyvet, bort, barátot
hogy megmutasd – ha van még – az utat
s mi érhetne még, ó, csak egy fél karátot

a reményt, amellyel végül kitöröltem
a seggem és aztán falhoz b...tam azt
és úgy éreztem egy röpke pillanatra
hogy átvertél mint kurva a kiskamaszt
s mivel az ember napról napra bölcsebb
s mint utalnak erre ez itt leírt sorok
lásd: a volt s a lesz közötti sávot
szétmossák lassan olcsó tájborok

Uram, ím köszönet s bocsánat érte
hogy így történt, mert régen meghalad
s nem fontos már ki adta, ki kérte
de túl tényszerű, az, ami itt maradt
a frigy, amelyet áldásod nem kísért
s csak a búcsúnál voltak ott papok
de jó volt ahogyan tudtunk szeretni
valahogy akképpen, mint az angyalok

s ha már így volt, nem mentesít az emlék
mely sarokba dob, minket, a tárgyakat
s az elrebegett gyarló félsorok közt
arcunkra fest a porból maszkokat.
S hisszük, hogy így van: a tények ősze ez
de semmi pasztell, csak üres, szürke fény
s akik mi voltunk már nem is összegez
csak krónikát ír, miként e költemény.

Kávészonett Andinak

október, kedd

A kávé mellé te vagy a konyak
tőled rúgok be és vele ébredek
és átölelsz – te –, vagy a képzetek.
Hosszú verebekben az alkonyat.

S a szürkeség, mint cigarettafüst
veréb-létemből tüdőre szívható.
Sok a magány, kevés az altató,
s a gesztusokról kopik az ezüst.

Úgy remélem ilyenkor: itt maradsz...
Ki voltam: akár a kávé, elfogyott,
s a csésze alján lelkem lett a zacc –

– persze, elviszed kimosni legott...
És vegyszer oldja a költő álmát.
A többitől félek. Hozd a számlát!

Üzenet egykori iskolámba

(r)ondó

udvarhelyi szürreálba'
ott jártam én oskolába
nem reálba. de humánba.
udvarhelyi szürreálba'.

s ottan is a temetőbe
romantikba s vodkagőzbe
szürreálba elidőzve
s ottan is a temetőbe

romantikba s szürreálba
udvarhelyi oskolába
vodkagőzbe, de humánba
oskolába, lóg a lába

udvarhelyi temetőbe
udvarhelyi oskolába.

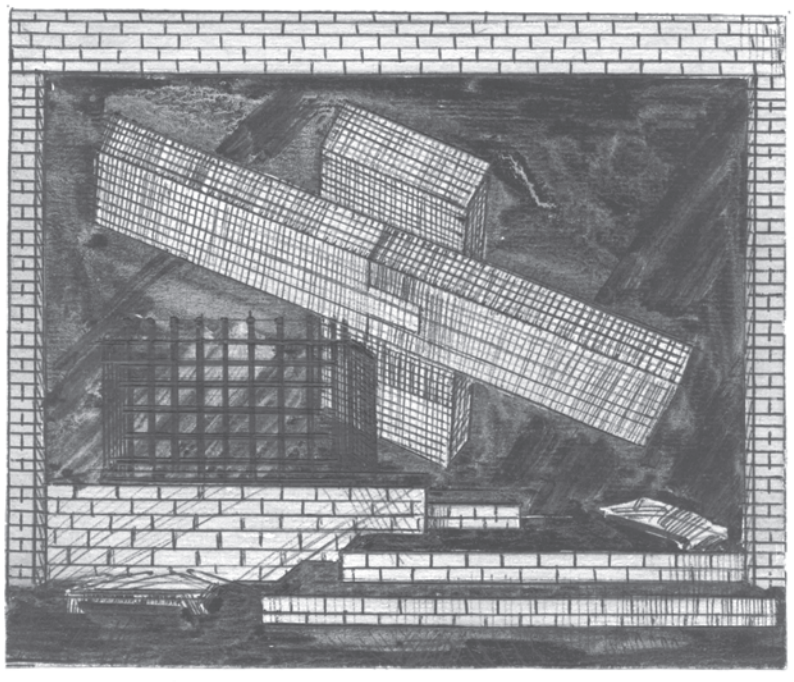

Három perc

Még három perc, hogy
rólad szól a vers
nem a tested, egy kicsit
most te érdekelsz...

Mert mi történhet
három perc alatt
vagy több volt talán?
ez titok marad.

Egy este tíz sör
és te a ráadás
furcsa kis szavak
és káromkodás

én, a hasbeszélő
mikor hallgatok
s te amúgy is csendes.
félszavak. szótagok.

három rövid perc
s három nap csoda
háromszor száz év
nem tudom. ki tudja?

s még három perc, hogy
rólad szól a vers
nem a tested, egy kicsit
most te érdekelsz...

ki tudja mi lesz
annyi év alatt
ha három perc és
te, ki magamra hagy

három nap. mondod.
és úgy is teszel.
háromszáz évig
Éva, milyen leszel?

Jód kisasszony

Jód kisasszony itt hagyta névjegyét
bár – mi tagadás – tíz éve ismerem
de jól esik, hogy ez a protokoll
átszüremlik a fásult éveken

Jód kisasszony több mint sorsszerű
mondhatnám úgy is, hogy állapot
amelyben együtt éljük néhanap
a magányt meg. És a másnapot.

Jód kisasszony az egyetlen szerelmem
mert két másik közt csak ő marad
az ismétlődő, felsejlő értelem
s az idő is ő, amelyen áthalad

Jód kisasszony, ha csókol, mint a véreb
mert ő is tudja, hogy csak átmenet
ő, ki a holnapot pontosan ismeri...
s én nem tervezek. Mert nem lehet.

Jód kisasszony, az áldozat

A préri is, meg ő is ismerősöm:
hiába nagyvad: a harc a régi:
szégyellem, hogy dögevő a lelkem
s rettegek, a testemet ha kéri.

két szeme: az északi s déli jég
nézem: fehér a kékben hogy vegyül
s ami csak hideg és lefagyaszt
felhasznál bármit fegyverül

vihog, amikor meglát elterülve
rám néz, hogy: – látod, nem hibáztam!
s ha meg is gyónnám vétkemet
ő nem engedi, hogy magyarázzam.

ilyenkor mindig eljön értem
és a szívembe újra jódot önt
ölelése egy másik másvilág
Jód kisasszony. az álmok. és a csönd.

aztán látom, ajka közt sziszeg
s hogy eltiporja, az időre gondol,
szemében felizzik a vágy
mit magával hozott a vadonból.

De ha ölelem, újra macska lesz:
fehér testén szivárgó jód-virágok
foga közt viszi el lüktető szívem.
ő, aki visszajön. s akit visszavárok.

BOGDÁN LÁSZLÓ

A snóblizó cigány

A bécsi földalattin, az egyik állomáson
megláttam snóblizó honfitársam. Veszített.
Két mord albán melós épp elnyerte szeretőjét.
Ült a lépcsőn, dohányzott s amikor megkérdeztem:
„honnan?” „Hát Caracalból” – vigyorgott rám s elöl
hiányzott két foga. „Hát persze, persze, ezt is
megcsináltatom – mondta. – Csak egyszer a világot
akarnám körbejárni. Ezért jő jól a snóbli!...”
„De veszítettél, láttam és elvitték a párod!”
„Marát? Ő visszajő és majd megint akarják,
s akkor én elnyerem a rohadt lepényevők
pénzét s elindulok. Első állomás Párizs!”
„És Marával mi lesz?” „Mi lenne? Ő velem jő.
Egyrészt belőle élek, s az Eiffel torony is ránk vár...”

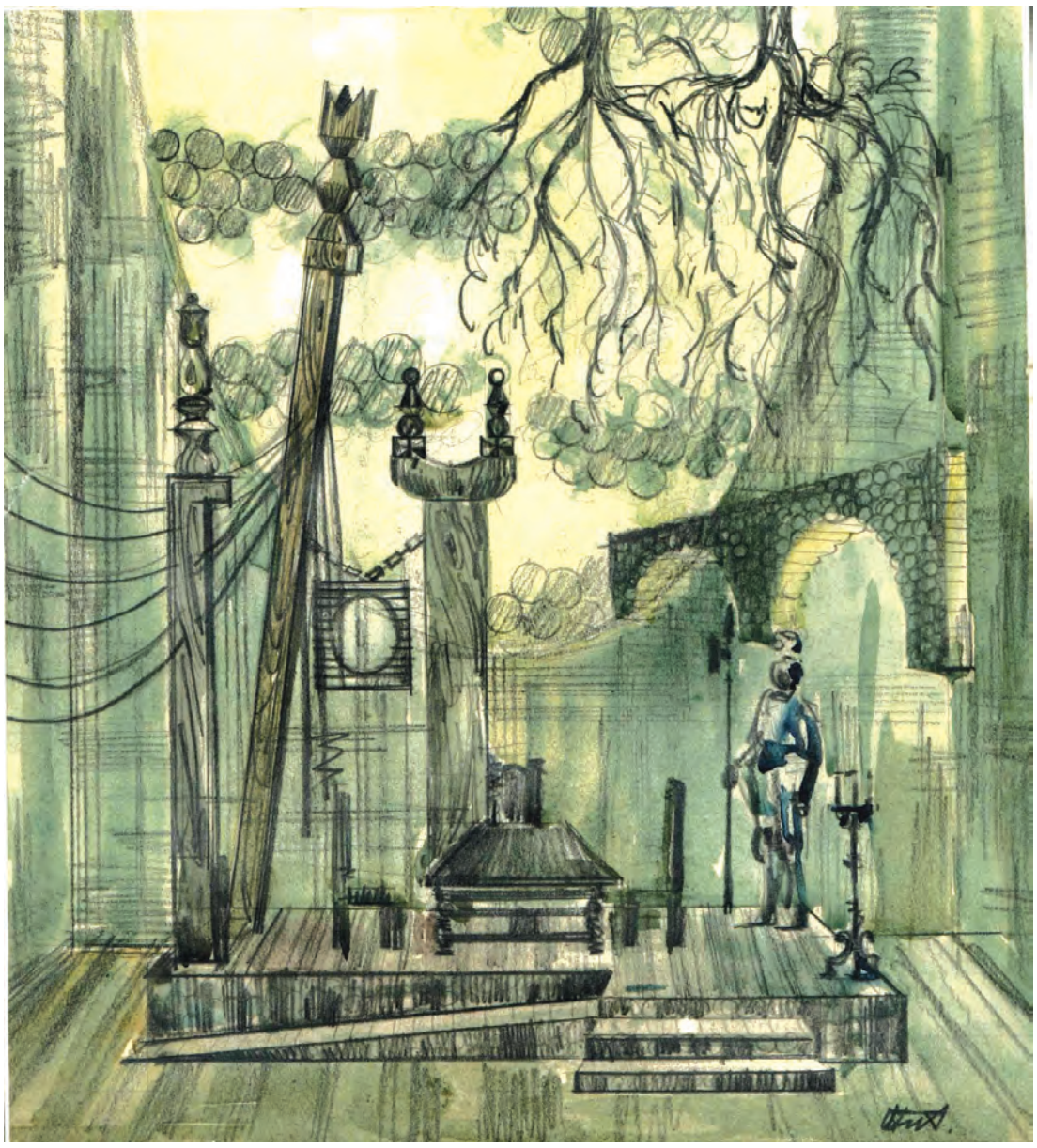

A lassú téboly

Vida Gábornak

1. Az indulás

Fél háromkor indultam el, sugárzóan tiszta időben.
„Itt az idő! Eljött az én időm is! Most vagy soha!”
„A csúcsra? – érdeklődött a kövér csapos és göcögve
nevetett. – Nem javallom. Veszélyes! Az idő, tudja itt
bármikor...” „De hát – mutattam körbe –, semmi vész!”
A vakító napsütésben kéken derengett a csúcs.
Lemondóan legyintett. „Ez nem jelent semmit és az
előrejelzések is...” Hátizsákommal, fényképezőgéppel
nyakamban bizarr látvány lehettem. Árnyékom
szűz hóra vetült. Nem voltak nyomok. Egy óra múlva
váratlanul mégis elborult. Gonosz fekete felhők gomolyogtak,
már nem is látszott a csúcs, de én – noha szemem előtt
a balsejtelem villódzó pontocskái semmi jót nem ígértek –
kitartóan emeltem a lábam és nem is gondoltam a veszélyre.

2. Az út

Hullani kezdett a hó és fél ötre a havazás annyira
erősödött, hogy meg kellett állnom, pedig úti célom
már nem lehetett messze. Képtelen voltam tájékozódni.
Megzavartak a hópelyhek. Mozgó függönyként takarták el
a tájat. Setét, koponya alakú szikla oldalában kerestem
menedéket. Túrabakancsom ugyan még nem ázott be,
de a talpam alatt szilánkosan recsegő hóban
egyre illuzórikusabbá vált az előrehaladás, ráadásul
észrevehetően sötétedett. Akkor döbbentem rá először
vállalkozásom képtelenségére. Talán sátrat is
kellett volna hoznom, hálózsákot, de nem is gondoltam arra,
hogy itt érhet az alattomosan máris körülöttem
ólálkodó éjszaka. Még csak a farkasok hiányoznak, esetleg
egy lavina. Elindultam megint. Legfeljebb meghalok.

3. A csúcson

Öt körül váratlanul állott el a havazás.
Erősödött a szél, de már láttam a keresztet,
s időnként térdig, combközépig süppedve a hóba,
kitartóan közelítettem. Felérve a zsebkendőnyi
fennsíkra, a kereszt mellé állva a félhomályban,
váratlanul nyugodtam meg. Ittam egy korty rumot.
Önkioldóval néhány fotográfiát is készítettem,
maradjon nyoma kalandomnak. Az égről a szél közben
eltakarította a felhőket és megjelentek az első
csillagok. A kereszt mellé ültem le, a talapzatra.
A körülöttem ólálkodó szél láthatóvá tette a fennsík
különös alakzatokat formázó köveit. Vajon kik
rakosgathatták ezeket, csak általuk ismert rend szerint?!
Óriási, kitátott szájat formáztak. Vajon elnyel?

KEMÉNY ISTVÁN

Kesztyű

Te, aki tudsz vezetni,
fékeznél, ha egy kesztyű
volna az útra dobva
eléd, ahol a zebrát
közlekedési lámpa
világítja be zölden,
pirosan, sárgán, vagy ha
későre jár, csak sárgán,
elhinnéd azt, hogy sün, vagy
egyéb elütött állat;
mondjuk, hogy idődd volna,
kedved is lenne élni
és élni hagyni mást is,
megállni és kiszállni
a hülye sünt szapulva,
vagy észrevenni rögtön,
hogy az egy kesztyű ott csak,
mégse lépni a gázra,
ha már nem tetted addig,
hanem kiszállni, és úgy
konstatálni, hogy kesztyű,
kesztyű az útra vetve,
és mivel te állsz itt csak,
nyilván eléd vetették,
megvárni, aki dobta,
és ha az nem jön, akkor
megvárni, aki dobta,
és ha az nem jön, akkor
rájönni, hogy nem is fog,
de mégse lehet mindent
a véletlenre fogni?
Megmondom, miért kérdem,
mert nem tudok vezetni,
és egy zebrára esve
heverek mint egy kesztyű.
Pirosan, sárgán, zölden,
ilyenkor már csak sárgán
villódzik rám a lámpa,
el is vagyok veszítve,
meg is vagyok találva,
van is párom meg nincs is,
egyedül mint az ujjam,
akármelyik az ötből,
mert nem jelentek semmit,
de mégse lehet mindent
a véletlenre fogni.

BESZÉD A PALACKBÓL

SZŐCS GÉZA rovata

Csikorgó hangom iszonyú tenéked

Ha valaki az Uj Idők és az Érdekes Ujság 1924. évi számaiban lapozgatva Filáczy Árpád költeményeire bukkanna, és azt kérdezné, ez meg vajon ki a csoda lehetett, megvan rá a válasz: Kosztolányi Árpád gimnáziumi matematika-tanár és igazgató Szabadkán. Igaz, Szabadka ekkorra már Subotica és a tanár urat is nyugalmazták, de magántanítványai azért vannak, ami olykor hasznos kapcsolatokat is jelenthet:

„...a szomszédságunkban lakó Gyorgyevic Dragoszláv főispán úr, kivel egy évig a gimnáziumban együtt tanitottam, és kinek sógornőjét 2 éven át privátim oktattam a matematikára, néhány nappal a ti elutazástok után a sógornőjét átküldte hozzánk azzal az üzenettel, hogy névtelen levélben téged följelentettek nála; ő azonban nem teszi a gyáva denunciáns levelet hivatalos eljárás tárgyává, hanem azt át fogja küldeni mi hozzánk avégett, hogy ha lehet, nyomozzuk ki mi a rágalmazó levélíró nevét” – és a főispán tényleg átküldi az ominózus irományt Kosztolányiékhoz, épületes olvasmány:

„Mélyen tisztelt Főispán Uram! Bocsásson meg, hogy magyarul írok, de sajnos szerbül nem tudok, egy valamire szeretném felhívni szíves fegyelmét, ami véletlenül kikerülte, – városunkban lakik, illetőleg jelenleg itt tartózkodik Kosztolányi Viktor Budapesti költő, aki irredanta előadásokat tart és oda fönn az előadás keretében gunyolja ki a szerb kultúrát és éppen Önt és feleségét s annak származását (...) Ez elkerülte az Ön figyelmét Főispán Uram, külömben nem engedne egy ilyen veszedelmes embert a városban, Pesten is kommunista volt annak idején, én magam láttam Őt, s egy ezredben is szolgáltunk, sajnos a jellemét igen jól ösmerem” stb. A helyesírási hibák inkább szándékoltnak tűnnek, miként a gyermeteg névtévesztés is – ki az, aki a Dezsőt összetéveszti a Viktorral –, ami pedig az ezredtársi hivatkozást illeti, kell-e emlegetnünk a közismert tényt, hogy Kosztolányi soha nem volt katona... (A levélidézetek forrása: A Kosztolányi család levelezéséből. A kötetet Dér Zoltán gondozta. Szabadka, 1988.)

Az apa nemcsak imádja a fiát, felnéz is rá, de ez nem akadályozza meg abban, hogy leveleiben olykor – igencsak kategorikusan – ki ne oktassa a Dezső fiút elementáris poétikai tudnivalók tekintetében, számtalan egyéb közlés és kérdés mellett („Pucika napról napra kedvesebb.” vagy: igaz-e, hogy Karinthy nővérét elütötte az autó, „tudasd, kérlek, Karinthyval részvéttel teljes érdeklődésemet”, meg „fölszereltettétek-e a gáztűzhelyet és jól beválik-e”). Az szinte magától értetődik, hogy Adyból („kinek életében csak az árnyoldalait láttam meg s ki neked riválisod volt”) egy árva szót sem ért meg az öregúr, ám az már talán kissé erős, hogy „Krúdy Gyulától több dolgot olvastam, de egyiket sem tudtam élvezni”. És az sem minden tanulság nélkül való, amit 1924. szeptember 24-én keltezett levelében vet papírra:

„Engedd meg, édes fiam, hogy figyelmedbe ajánljam a te jó barátodnak: Babits Mihálynak a Bácsmegyei Napló legutóbbi számában megjelent „Szent király városa” című futurista, úgynevezett versét. Sokszor átolvastam, de minél többször, annál kevésbbé értettem. (...) Ha én volnék a közoktatási miniszter, magamhoz rendelném őt és azt mondanám neki, hogy ilyen dolgok közzétételével ne rontsa az ifjúság jó ízlését” stb. stb.

Babits „szerencsétlen versféléje” persze nem az utolsó stáció Kosztolányi Árpád szenvedéstörténetében. Meg kell érnie azt is, hogy szeretett fia költészetében is érthetetlen hangok törnek föl valahonnan: „...nagyon elszomorított engem ennek a három, úgynevezett ‘vers’-nek az elolvasása”, ezek után „igazán kár is nekem már több verset írni, ha már az én fiam is elhagyja a régi mesterek út jait”. Hm.

A szóban forgó versek valóban fordulatot jeleznek Kosztolányi pályáján (akiről tudjuk, hogy jóval később felismerte, hogy a kötött formák költői ereje meghaladja a szabadversekét). E három vers: a *Vigyázz, A gépírókisasszony* (felhatalmazást kér a fiától, hogy ezt átírhassa, vagyis költőileg rendbeszedje) és a *Szegények.* Legtöbbet a *Vigyázz* című költeménnyel viaskodik, melyet még azután sem képes „teljesen átérteni”, hogy a helybeli luteránus lelkész fiatal felesége elárulja, hogy férje elragadtatással nyilatkozott éppen erről a versről. Olvassunk bele a versbe.

Vigyázz.
Ez a nagy pillanat.
Egy ember jön feléd, bemutatkozik,
már tárja kezét, most lát legelőször,
rád néz,
és elviszi majd az arcod, a hangod
s őrzi.
.....
...Isten kezében se reszketett úgy
sáranyagod, mint most
az ő kezében,
ki megteremt igazán,
fényből, szeretetből

Vagyis a *Vigyázz* arra a meglátásra épül, hogy minden ismerősünk újrateremt, illetve megteremt bennünket – s bár magának a szövegnek a stilisztikai eszköztára ma már avíttnak és közhelyesnek tűnhet, idősb Kosztolányinak nem ez volt a gondja vele, hanem hogy ez marhaság, felfoghatatlan értelmű, mondjuk ki: zagyva, egyszóval merénylet a klasszikus költészeteszmény ellen.

Hogyan válaszol minderre a fiú? Leugatja-e az öreget, amiért az csak búbánatos jambusokban képes fogalmazni és valószínűleg érezni is? Kioktatja-e, hogy elmaradott ízlésű vén tökfilkó? Hogy hozzá ne merészeljen nyúlni a kéziratai hoz? Hogy foglalkozzon azzal, amihez ért?

Íme, hogyan kezdődik Kosztolányi Dezső *Tanár az én apám* című verse:

Tanár az én apám. Ha jár a vidéki
városban, gyermekek köszöntik ősz fejét,
kicsinyek és nagyok, régi tanítványok,
elmúlt életükre emlékezve, lassan
leveszik kalapjuk. Mint az alvajárók,
kik másfelé néznek.

És íme, hogyan hangzik *Az apa* című versének első fele:

Mily gyorsan távolodsz a nagy időben
tőlem, fiam.
Már idegesen kelsz föl az ebédtől,
eltűnsz, szaladsz.
Újságot olvasol, amikor beszélek,
kurtán felelsz.
Barátaiddal vagy. Üres a szobád.
Üres a lelkem.
Nem látod arcomon botor szerelmem.
Nem veszel észre.
Csikorgó hangom iszonyú tenéked.

Vajon ebből a versből mit értett meg Kosztolányi Árpád?

BARABÁS ZOLTÁN

Apokrif feljegyzés J. A. magyar költő emlékére

Díszhelyen
állott a Nap.
Aztán le-
bukott
néhány
évtizedre.

Mozdony-
esztendők
zakatoltak.
Isten után
kiáltozók.
Véresek.

A pucér
ég alól
lomhán
kigördült
az utolsó
verssor is.

1900, Weimar

Önkivégzők, még eleven vagyok.
Ötvenhat esztendeje
„holteleven”. De
nem krisztusi
értelemben.
Így hát eszem
ágában sincs
kísérteni
a sorsot.

Teremtőm eredeti akarata szerint
légszomjam itt is múlik.
Mint férfi és európai
kezdek hozzászokni
a megismételhetetlenhez.
Ami azt illeti, elég
komfortos test-
tartásban fogadom
a férgek
követeit:

a kíváncsiskodóknak
álcázott katonákat,
az ügynököcskéket,
az úrhatnám
önmegtagadókat,
továbbá a bér-
tollnokokat
és az egész
lesajnált
népséget.

Nincs ínyemre a dolog:
egykedvűen irányítom
a forgalmat
reggeltől
napestig.

Unalmamban
azonban valamit
kieszeltem.

Roppant szívós munkával
talán holnap hajnalig
felhordom nektek
a férgek összes
szupertitkos
fegyverét.

Vajon
délig
leölitek
egymást?

Természetfeletti viszonyrendszer

Nem véletlen, hogy álommal kezdődik Bogdán László „bűbájosainak” regénye. Nem is éppen szükségszerű. Egy lehetőség, egy arculat ábrája pusztán, amely nem elbeszélői allűr, nem is a szerkesztési stratégia előre megfontolt fordulata, hanem szerves része történetünknek.

Bogdán új regényével kapcsolatban azonban csínján kell bánnunk az efféle egyszerűsítő jellegű, esetleg felületes megjelölésekkel. Hiszen az úgymond fikcióban megképződni látszó valóság természetét nem a különállás jellemzi, még csak a konkrétság sem. Ilyen módon aztán a rögzített „tények”, „események” sem az *álom*, *képzelgés* vagy a *természetfeletti* ellenpontjaiként vagy kontúrjaként jelennek meg. Amit olvasunk, az tulajdonképpen egy létmód, mely tartalmaz különféle elemeket, de részei mégsem kívánkoznak különösebb vagy tágabb keretbe, ugyanis éppen egymással állnak szoros rokoni kapcsolatban.

A meglehetősen termékeny író-költő Bogdán ez alkalommal is elkülönülő, egységes, kidolgozott alkotással jelentkezik. Nagyon valószínű, hogy már az első öt oldal elolvasása után nem fog eszünkbe jutni letenni a könyvet. A szálak összefűzésének technikája olyannyira olvasmányossá teszi, ugyanakkor érdekes információkkal dúsítja a történéseket, hogy bármely generációnak felejthetetlen élményt nyújthat.

Mert természetesen: szó nincs arról, hogy a regénynek ne lenne cselekménye. Talán túlontúl szerteágazónak, bonyolultnak is tűnne az eseménysor, ha valaki arra vállalkozna, hogy mindezt elmeséli. A hallgató minden bizonnyal kételkedne abban, hogy egyetlen regény foglalatát mondják el neki. Főként, ha tudná, hogy az alaptörténet, ha jól utánaszámolunk, akár két napba is belefér: 1968, egy Küküllő-menti présház, egy férfi és egy nő, utóbbi még férjes; a Vörös Hadsereg és szövetségesei megszállják Csehszlovákiát, a nő férje meghal, s a pár elindul vonattal a temetésre.

Többek között az ő életüknek néz utána a könyv. De a főszereplők között, ha kissé patetikusan is, nyugodt szívvel megjelölhetnénk a *kort*, melynek jelenléte szintén személyiség-értékű. Merthogy az is szinte esetleges csupán, hogy két *értelmiségi* meglehetősen hányatott sorsára fókuszál az elbeszélések során a narrátor. (Talán csak az elhangzó szövegek minőségét hitelesítendő?) Fontos a háttér, a többi ember ugyanúgy, mint ők, hisz minden jellem, szereplő valami többet mutat meg a szörnyűségekből, valamely más oldalát mutatja meg a „bohózatnak”, mely lassanként, de feltartóztathatatlanul kövesül állóképpé. Ezen túlmenően a két központi szereplő tudatának a részei is a személyek, események. Igen hangsúlyozottan: jelenlétük nem árnyal, nem háttér, hanem aktív és intenzív részvétel a mindennapokban. A régebben megesett dolgok, például álom vagy látomás révén áttűnnek végérvényesen a jelenbe, a Duna-csatornánál raboskodó-dolgozó férfival pedig telepatikus úton veszi fel a kapcsolatot egykor szerelme, s ennek eredményeképpen lehetnek *most* együtt. Ugyanakkor az ősök „szellemi” hagyatékával is együtt kell tudni élni, és a feldolgozatlan rettegéssel is.

Bogdán László: *Bűbájosok*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2005

A le nem zárt kényszerházasság tudatával még akkor is számolnia kell Irénnek, ha azt kizárólag csak szerelmének megmentése érdekében kötötte a párthű főügyésszel. A Szibériát megjárt, majd éppen főügyész barátja „jóvoltából” Duna-csatornát építő János és második félresiklott házasságát fogyasztó Irén (sorsszerűen-groteszken) párhuzamos története végül a présház csendjében (?) lel egymásra és viszonylagos nyugalomra. Az ott-lét azonban a nagyapa emlékeibe kapcsolódik, s a szabadság sem lesz soha már magától értetődő. A félálom vagy álom sem megnyugtató: *„...legtöbbször azt sem tudta eldönteni a sötétségben, hogy Szibériában van-e vagy a Duna partján, a láp morajlik-e a közelükben, vagy a Duna suttog? Várta a szörnyűséges szirénák vijjogását, noha legszívesebben aludt volna. Álmában is várta, s ha sikerült álomba zuhannia, jöttek a rémségek.* (378.) A technika, amely által belefér minden a regénybe, és mégis nyomon követhetőek a szálak, jól mutatja magát ebben a részletben is: a párbeszédek (hosszú monológok) idézik fel a múltat, de ezeket nem dialógus-jellel határolja a szerző, inkább az elmesélés egyes szám, harmadik személyű módjával rögzíti a közléseket.

A traumát okozó színhelyekre való visszatérés önmagában nem segít. Pláne, hogy lehetetlen valóban visszatérni – a lágernek minden részét széthordták a szemfüles helybéliek. A helyszínen még egy szögesdrót-darabka sem segít a táborhely pontos bejelölésében. Pedig amúgy, otthon is, minden részlet folyamatosan él tovább: *„Az újra meggyújtott gyertya pislákoló fényében ott kerengőznek égett szeme előtt élete elmúlhatatlan helyszínei: a hómező csata után, a varjak fekete kérdőjelei, a szögesdrótok, a szibériai láp, a Duna, a szőlőhegy. Minden megvan.”* (149.) Az ingovány irreálisan, ám a szibériaiak tudatában igenis valóságosan ragadozó volta, a deltai vámpír félvalós jelensége, vagy egyszerűen a több dimenzióban való élés lehetősége, a távoli kedvessel való testi kapcsolattartás – mind valami természetfeletti, anormális viszonyrendszer részei, ám ugyanakkor nélkülözhetetlen elemek is; még ha elmesélőik bűbájosoknak is tűnnek.

Beépülnek az elbeszélésbe, de tulajdonképpen a tudatba, más motívumok is: a végzetes szerelem maga körül mindent felperzselő természetéről szóló ének többek szájából is elhangzik különböző helyzetekben, de ugyanígy jelen vannak irodalmi idézetek is, persze nem esetlegesen. A beágyazódó szövegrészletek – önmagukon kívül – arról is beszélnek, hogy egyáltalán megmaradtak ismerőik emlékezetében, hogy gondolkodásmódjuk, életük valódi komponenseivé váltak. Egy olyan életutat voltak hivatottak ellenpontozni, amelyben a főügyésszé lett, gyenge jellemű ember gyerekkori frusztrációinak megtorlásaként a legmesszebb is hajlandó elmenni bosszúvágyában, a lehallgatások, beszervezések, zsarolások mindennaposak, s az elnyomók lelkiismeretének majdani megszólalására sincs garancia. Nyilván a megbocsátás eszméje is felvetődik több pontján a könyvnek. (Át)értelmeződik a krisztusi figyelmeztetés is: vajon mindenki oda tudja-e nyugodt szívvel tartani a lesújtó ökölnek ama másik orcáját is? Vajon érdemes? Megbocsátható-e a biatorbágyi vasúti hidat felrobbantó Matuska Szilveszternek, hogy a kilencéves Irénnek egyik napról a másikra kellett anyátlan-apátalan árvává lennie? Vagy egyáltalán: a rendszernek, hogy egész nemzedékek fiatal életét emésztette fel, tette tönkre? Hogy most, negyvennyolc évesen, lehetséges csak visszatalálni a tkp. megtartó szerelemhez? Most, amikor szintén egy esetleges háború van kezdődőben...

Amikor: *„Már természetesen nem hisz abban, hogy lehetne tudni bármit is... de mégis, legalább innen nézve érthetőek lesznek és összeállnak a dolgok rejtélyesnek tűnő mozaikdarabkái, és kirajzolják a történetüket, magukban rejtve magyarázatukat, de a folytatás örök lehetőségét is...”* (383.) A záró fejezet így – mindennek ellenére – nyit; az ölelés, ha nem is felejtet, megtart vagy megerősít. A feloldhatatlan képek legalább homályosodnak, a bűbájosság vádja pedig az érintettek számára érvénytelen.

FARKAS WELLMAN ÉVA

Kritika

„hol zsarnokság van...”

Az aparegény (és a családregény) műfaja a múlt felidézésének lehetséges technikáiról kialakult, alapvetően társadalomtudományi eredetű diskurzus eredményeit látszik tükrözni a kortárs magyar prózában. Miután már egy jó ideje a szubjektív, a megtörténteket vállaltan nem tökéletesen reprezentáló historiográfia kikezdte a tényszerű, omnipotens visszaemlékezés egykor megkérdőjelezhetetlen tekintélyét, a regényműfaj narratív szempontjainak (*ki* az elbeszélő és *hogyan* tálalja az eseményeket?) kiemelt pozíciója mellett a cselekmény (*mi* történt? *mit* mond el a könyv?) másodlagosnak tűnik – az „elbeszélhetőség” kérdése (vagy Ottlikkal élve: az elbeszélés nehézsége) fontosabb a fabulánál, a sztorinál. Enyhe megszorításokkal beilleszthető ebbe a folyamatba *A fehér király* is. Azt mindenképpen fontosnak tartom viszont megjegyezni, hogy Dragomán György szövege mellőzi a történetírás nehézségeire vonatkozó elméleti, illetve önreflexív fejtegetéseket – tegyük hozzá: jó érzékkel, hiszen ezt a „feladatot” más prózaírók már maradéktalanul elvégezték. Az ilyen, bejáratott klisék helyett az apahiány problémáját állítja középpontba a Bródy-díjas szerző második kötete, amely formai játékokat, iróniát mellőző, komoly, néhol egészen nyomasztó, ám érzelmekben gazdag olvasmányt ígér befogadójának.

A regénybeli társai által gúnyosan „Dzsátá”-nak hívott narrátor egy, a mitikus-játékos gyermek- és a nagy felismeréseket hozó serdülőkor határán álló, tizenegy éves fiú, aki egyedül él anyjával, miután apját egy petíció aláírásának következményeként elhurcolták kényszermunkára a Duna-csatornához. Dzsátá a hazugságok és elhallgatások ellenében nem is tehet mást ezután, minthogy egy saját bejáratú apaképet konstruál magának. Ahol lehet, próbál az apja nyomdokába lépni: „apára gondoltam, hogy ő is valahogy így csinálhatta minden évben, ő is így vághatta a tulipánokat minden tavasszal, anya nagyon sokszor elmesélte, hogy apa tulipánokkal kérte meg a kezét, tulipáncsokrokkal udvarolt neki, és a házassági évfordulójukat is mindig tulipánokkal ünnepelte, minden április tizenhetedikén hatalmas csokrokkal lepte meg, reggel, mire felébredt, mindig ott várták a virágok a konyhaasztalon, és én tudtam, hogy ez a mostani pont a tizenötödik évfordulójuk lenne, és azt akartam, hogy anya akkora nagy csokrot kapjon, amekkorát még eddig soha” – hangzik el az egyik legsikerültebb fejezetben, a *Tulipánok*ban. Máshol meg ösztönös az azonosulás az apával: „ahogy beszéltem, egész megijedtem a saját hangomtól, majdnem olyan volt, mintha nem is én beszélnék” – mondja a fiú, amikor éppen egyik tanára, Vasököl ellen lázad. Az idézett passzusokon túl viszont alig lehetne példát hozni a családi hagyományozódásra. A família szellemi örökségét, tradícióit a nagypapa lenne hivatott átadni, ám ő képtelen betölteni ezt a szerepet. A családtagokat inkább formális, semmint lényegi dolgok kötik össze: egy-egy ismétlődő név („apát pont úgy hívták, ahogy nagyapát, és ahogy engem, mindig is így hívtak minden elsőszülött fiút a családban”), közhely („előttünk az élet” – mondja az apa; „ne búsuljak, mert énelőttem még ott áll jóformán az egész élet” – mondja a nagyapa unokájának), szokás (vadászat). Így Dzsátá csak magára hagyatkozhat a valóság feltérképezésében – ráadásul azért sincs könnyű helyzetben, mert egy olyan világba kellene integrálódnia, amelynek éppen az ő apja az egyik áldozata.

Mintha az *Egy mondat a zsarnokságról* távoli rokona lenne Dragomán György regénye, hiszen nem csupán a textus hátterét képező politikai tabló brutális, a kíméletlenség a hétköznapok minden szintjén jelentkezik. A kegyetlenség jellemző a felnőttekre, de a gyerekek egymás közti viszonyaira is. Az emberi kapcsolatok a fejezetek nagy részében alá-fölérendeltségi relációkat képeznek le. Az erősebb törvénye diktál – s a hatalmas a törpével bármit megtehet. A vitatott szituációkban az igazság nem, legfeljebb a bicepszméret dönthet. A diktatórikus helyzetek legkompaktabb megjelenítése a *Csákány* című fejezet, amely a munkatáborok hierarchiáját képezi le kicsiben. Van itt minden, ami egy „jó kis lágerhez” kell: beidomítás, megalázás, hatalomhoz való törleszkedés, „jótékony erőszak”. Az a tény viszont, hogy ez a viszonyrendszer egy hétköznapi szituációban is kialakulhat, azt sugallja: bárhol, bármikor létrejöhet egy ilyen, az erőszakon alapuló helyzet, hiszen az emberi személyiségben mindig ott szunnyad a hatalmaskodás vágya. A jól megszervezett önkényuralom pedig olyan, mint a címbeli sakkfigura, a fehér király legyőzhetetlen hadserege, amelynek – „mintha pontosan tudta volna, hogy mit gondolok, mintha tudta volna előre, hogy mit akarok lépni” – az ellenállás minden lehetséges formulájára van egy megsemmisítő válasza. Az erőszakon alapuló világ ellenpontján Dzsátá édesanyja áll, aki az őt ért sérelmek (miután megfosztják tanári állásától, takarítónő lesz; férjének szülei rágalmazzák) ellenére vagy azok hatására még inkább ember marad a farkasok között. Persze viselkedéséből semmi haszon nem származik. Ráadásul *A fehér király*ban a hierarchia alján elhelyezkedő ember akkor is veszít, ha nyer. Jól példázza ezt az a lövészverseny, ahol az iskoláját képviselő Dzsátá hiába éri el a legmagasabb pontszámot, előre le van zsírozva a végeredmény, egy másik intézményt hirdetnek ki győztesnek. „A háború, az soha nem becsületes dolog, mert a győzelemről szól, és nem a becsületről” – hangzik el a tételmondat-szerű kinyilatkoztatás az egyik Frunza gyerek szájából (a névadásba azért szorult némi humor: a Frunza fiúk egyikét Romulusznak, a másikat Rémusznak hívják). Az elbeszélő szülei azonban éppen erre a nem piacképes becsületre esküsznek, az örök vereséggel eljegyezve magukat és közvetve gyermeküket is. „Veszteni tudni kell” – mondja Vasököl a fiúnak, aki szépen lassan megtapasztalja ennek a mondatnak az egyetemes értelmét.

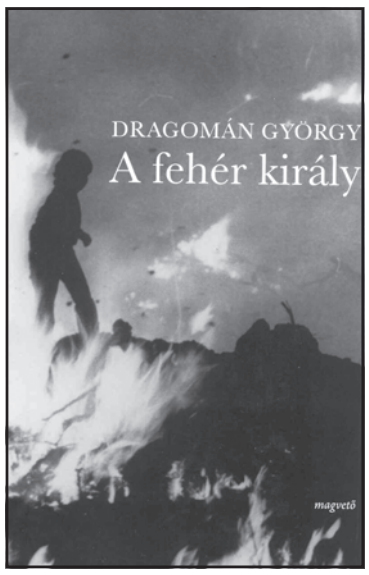

Dragomán György: *A fehér király*, Magvető Kiadó, Budapest, 2005

Dragomán regénye néhány ponton rájátszik bizonyos szövegekre. A legkézenfekvőbb (talán le sem kellene írnom) a *Háború* című fejezet és *A Pál utcai fiúk* „rokonsága”. Összehasonlítva a grundért zajló budapesti és erdélyi történetet, ismét csak *A fehér király* könyörtelen, irgalmat nem ismerő világa tűnik ki. A regény egyes szám első személyű narrációja kiválóan alkalmas a fiktív elbeszélői személyiség sokrétűségének felfedésére. Különösen izgalmassá válik ez a nyelvhasználat, amikor a játékok és gyermeki legendák („a méreg az mandulaízű” – gondolja a főhős) világában élő kisfiú és a komolyabb szerepeket kóstolgató kamasz „hangja” egyszerre van jelen benne, mint a már-már mitikus dimenziókba kalauzoló *Afrika* című fejezetben, amelyet a könyv legjobb betétének tartok. A nézőpontok váltakoztatása szépen belesimul a regény gyakran több oldalas mondatóriásaiba. Végezetül *A fehér király* mellett szól az is, hogy „hosszúmondatai” rendkívül olvasmányosak, értelmezési nehézségek helyett „beszippantják” a befogadót, aki – ha nem szégyelli – akár katartikus élménnyel is gazdagodva „távozhat a könyvből”.

DARVASI FERENC

Az olvasó öröme

Selyem Zsuzsa esszékötete elegáns, igényes kivitelezésű, tipográfiailag is igen megkapó (esterházysan, a *Bevezetés a szépirodalomba* mintájára szerkesztett) könyv. Szinte bármelyik oldalra kinyithatjuk: tördelt, egymásba belenyúló szövegrészek, vagyis lábjegyzetek helyett lapszéljegyzetek olvashatók, amelyek egyrészt egyetlen „oldalpillantással" könnyítik az olvasást, nem kell otthagyni a szöveget, lemenni a lap aljára vagy hátralapozni a könyv végére, ami unalmas és fárasztó, folyton megállít az olvasásban. Másrészt újabb széljegyzetelésre csábítanak, sőt szinte felkérnek: írjuk ide a mi megjegyzéseinket is. Ezt a jó négy centis margó is megengedi, *valami helyet* hagyva az olvasónak is, s ezzel egy kicsit mintha az egész könyv közelítésmódjait pontosítaná vagy testiesítené, azoknak mintegy makettjét adná. „...hiszen éppen arról van szó, milyen sok múlik az olvasáson." (17.), vagyis arról, ami az irodalom létfeltétele: az írás és olvasás egymásrautaltságáról.

Az irodalom „olvasásra-utaltságának" problematikája Selyem Zsuzsa második, *Valami helyet* (Kolozsvár, KOMP-PRESS, 2003) című könyvében is hangsúlyosan jelen van. „Az irodalom az írás-olvasás azon médiuma, melyben az emberi képlékenység, változékonyság és eldönthetetlenség úgy van jelen, hogy az olvasó szubjektumát a *legaprólékosabban* újra meg újra *bevonja* az olvasás folyamatában képződő szövegtérbe." (67., kiemelések tőlem, V. Cs.) Ugyanez a(z idézett) mondat szó szerint olvasható a *Szembe szét*ben is. (15.) Azért is tartom fontosnak ezt megjegyezni, mert ez az alapvetőnek tételezett problematika a maga egyszerűségében, meglepően kéznél levő volta miatt kerül(het)i el a figyelmünket. Ez az a sajátosság, ami az irodalmat „megkülönbözteti más beszédmódoktól (a tudomány, a vallás, a politika, a szórakoztatóipar stb. beszédmódjaitól)." (13.)

A könyv *szembe*- és *szét*olvasó megközelítésmódjai, a hozzávett/írt/olvasott lapszéljegyzetek (tulajdonképpen a könyv máshogyan nem is jelzett irodalomjegyzéke) s az ezek mentén értelmezett szövegek kapcsán mindenképpen megfogalmazható a kérdés, illetve kettő: nem-tudás, nem-irodalom? Tegyük fel, hogy a mindenkori irodalomolvasó rendszerint nem olvas egy időben irodalomelméletet és -történetet, teológiát, filozófiát és mégis olvassa, szereti, tehát *érti* Esterházyt. Az irodalomkritikus (-esztéta és -történész) azonban rendszeres, illetve „rendezetten" olvasó, aki az összefüggéseket keresi. Valamit *irodalomként* olvasni ugyanis kontextust feltételez, valamit nem-tudni nem jelent feltétlen nem-értést. Tehát egy (irodalmi) szöveg olvasása nem feltételezi mindenképpen a több helyről olvasás, az összes kínálkozó szövegek össze- és szétolvasásának gyakorlatát. Mégis mindig van valami hagyomány, háttér, „tudás", ami felől, amihez képest olvasunk, ezt próbálja „felmutatni" Selyem Zsuzsa. Például a *Szembe szét*... (ahogyan a *Valami helyet* is) mottóval indít: „...igen nehéz az Írásnak értelme." A könyv elé vett Pázmány Péter-szövegrészlet az Írásról eleve kijelöl némi távolságot a szövegtől, magától az olvasástól, s így együtt teológiai és filozófiai diskurzust is teremt, de végső soron az írás értelméről és az értelmezés közös természetéről van szó. Akkor is, ha Pázmány a Szentírásról beszél, Selyem Zsuzsa pedig arról, hogy a „hétköznapi" értelemben vett írás (alkotás?) természetének is van szentsége.

Műfajilag az esszé és a tanulmány határán mozgó szövegek egy-egy darabjával találkozhattunk már különböző folyóiratokban, de ez most így „összefűzve" olyan könyvvé lett, amelynek referenciái megvilágító erővel mutatják fel az Esterházy-szövegek lehetséges működését, illetve azok egymáshoz (vagy olykor magához az irodalomhoz) való viszonyulásait. A kérdésfelvetés alapvetően az, hogy lehet-e ezt az önmagát folyton felülíró és/vagy alulértő, mindig máshogyan és máshonnan építkező és lebontó, önreflexív prózát másképpen olvasni, mint folyamatosan más (akár tudományos) szövegek felől? Mert rávezet, utal, idéz; olvasásakor fel kell ütni például verseskötéteket (Pilinszkyt, Weörest), filozófiát, teológiát.

Az Esterházy-szövegek működéséről szól, írtam fentebb, de Selyem Zsuzsa nem *el*magyarázza azok működését, hanem arról beszél, hogy így is érdemes olvasni őket, és ez izgalmas olvasói kalandnak ígérkezik. „A *Fuharosok* mint cím a profanizáló gesztust emeli ki, a szósebzést: a szabályos *fuvaros* szó helyett a *h*-s tájnyelvi változat szerepel. A *v* hang helyére egy alig hallható másik került, a *h*. Rés keletkezett a szóban." (65., kiemelések S. Zs.) Ez a bámulatosan aprólékos, ráérős olvasás és értelmezés hihetetlen filológiai tájékozottságról vall, de ugyanakkor alázatról is. Selyem Zsuzsa tulajdonképpen az olvasás örömét írja minden esszéjében. „...nem törekedni totalitásra, (...), de le sem mondani a *hirtelen megmutatkozó* összefüggésekről, arról, hogy minden mondatnak minden mondathoz köze van." (84., kiemelés tőlem, V. Cs.) Vagy a *Valami helyet*ben: „...könyvek, melyek újraolvassák egymást. Az ismeretlen olvasónak megközelítési szempontokat kínálnak. Kérdezni segítenek." (56.) Jelen esetben: hogyan szólítanak meg és honnan közelíthetőek meg az Esterházy-művek a kortárs irodalmi mozgástérben?

A megszólítottságra adott „válasz" egy kérdésközpontú olvasói praxist mutat, vagy legalábbis megengedi azt a kijelentést, hogy Selyem Zsuzsa nem a megnyugtató válaszokat kereső irodalomolvasó. Sem megközelítés-módozataiban, sem szerkezetileg, a könyv egyes fejezeteit illetően sem követ egy lineáris koncepciót, nem a kronologikusan megjelent Esterházy-művekről, azok „fejlődéstörténetéről" van szó, hanem éppen arról, hogy ez a próza folyton felülírja, átjavítja, újragondolja önmagát mind műfajilag, mind nyelvileg idézet- és töredék-technikáival, sokműfajúságával stb. Kivételt képez ez utóbbi alól a *Fuharosok*, az egyetlen, amely regénynek nevezi magát, pontosabban „versek és gondolattöredékek, költészet és vallásfilozófia regénnyé" íródik. (60.) Ezáltal „olyan szöveget hoz létre, mely ezt a hagyományos műfajt radikálisan újragondolja. A hagyomány radikális újragondolásakor szentség és humor találkozik." (9.)

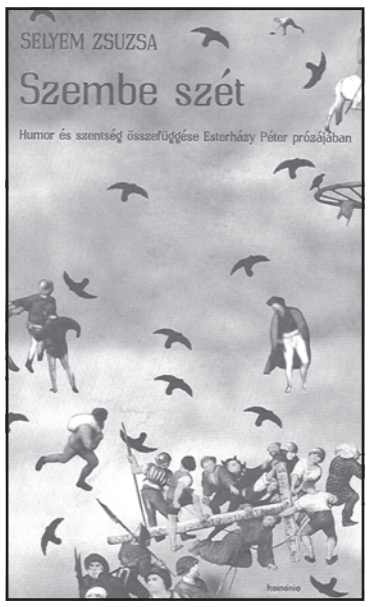

Selyem Zsuzsa: ***Szembe szét – Humor és szentség összefüggése Esterházy Péter prózájában*****, Koinónia, Kolozsvár, 2004**

Esterházy hagyományokat és műfajokat szétfeszítő és újra összerakó, tehát „átértelmező" prózapoétikája különféle olvasási módokra ad lehetőséget s bár néhányat kijelöl itt Selyem Zsuzsa, kötete nem az Esterházy-művek mellé ajánlandó stalkerkönyv, hanem a fentebb idézett szövegterekbe történő *legaprólékosabban-bevonódásnak* egyik lehetséges nyomvonala. Profi módon megírt könyv, amely nem csak profiknak szól, és amely elsősorban az olvasó/az olvasás öröméről tanúskodik.

VÁRI CSABA

Kritika

M. B. bizonyára monográfiát írt

A címben – nehogy félreértés essék! – nincs semmi tiszteletlenség. Éppen hogy tisztelet van. Sőt, tisztelgés. Lehetne ez, elsősorban is – a monogramot felfedve – Mester Béla teljesítménye, könyvének színvonala előtt. Ehelyett azonban, egyelőre, azt a filozófiai szakírót, esszéistát idézi, Bretter Györgyöt, aki mindjárt a *Kő hull apadó kútba* megjelenése után az azóta a magyar irodalom klasszikussá érett alkotásáról szóló méltatása legelejére azt találta állítani, hogy *Szilágyi István bizonyára regényt írt*. Ennek a régi címnek a mai átírása már csak azért is ildomosnak látszik, mert Mester Béla oly annyira kitüntetett figyelemmel van Bretter személye s tudósi tevékenysége iránt, hogy a hatvanas és a hetvenes évek erdélyi magyar kultúrájában a filozófia és az irodalom kapcsolatát vizsgálva külön kitérőt szán neki, az egzisztencia és az idő összefüggéseit taglaló paraboláiban fedezve fel az akkortájt megújult szépprózа teoretikus előzményét, illetve párhuzamát. Hogy ezeket mások, Szilágyi Istvánhoz közelebb álló alkotók munkásságában, például a Páskándi Gézáéban is föllelhette volna, ez részletesebb bizonyítást kívánna. Most tán elegendő annak a rögzítése, hogy Bretter mitológiai tárgyú parabolái világának a pályakezdő íróéval, majd az első regény, az *Üllő, dobszó, harang*, mi több, az ez ideig legutolsó mű, a *Hollóidő* világával való megfeleltetése kissé erőltetettnek és kevésbé tágasnak hat. Éppúgy, ahogy a Kossuth- és annyi más díjas művész prózájának csupán a hatalom, ember és technika (technológia) egymáshoz való viszonyából történő bemutatása, elemzése is. Hogy ennek a gondja, más megközelítésnek a lehetősége netán felmerülhetett, vagy a szerzőben vagy a szerkesztőkben, az a kötet kétféle címe alapján sejthető. A külső borító az író nevét emeli ki (mintegy az életmű összegző elemzését ígérve), alcímként szerepeltetve azt, ami belül a felcímben áll, ahol a név után még egy műnemi-műfaji megszorítás, a prózára való utalás is ott van (mintegy az életmű részleges elemzésére célozva). Ebbe a helyzetbe a mindenképpen dicséretes (és nemcsak azért, mert) első monográfia szerzője alighanem azzal hozta magát, hogy az említett Bretter-kritika nyomán indult el, jobban figyelve-ügyelve a művek különböző struktúráira, mint a bennük-általuk feltárulkozó világ emberi teljességére, az „érzelmekben és egyáltalán *életben* igencsak gazdag" voltára. Vagyis kevésbé foglalkoztatta az, amiről ez utóbbi, magától az írótól származó, egyébként az egyik nemzedéktársa előtt hódoló idézet is tanúskodik, s inkább hitt abban, hogy – miként a filozófus írta – az afféle emberi érzelmek, mint a bosszú, féltékenység, kapzsiság, megalázottság stb. „nagyrealista kellékek" csupán, vagyis hogy a hősök funkciókká való lefokozása izgalmasabb, mint a lélekrajzi hitelük megteremtése. Mester Béla tartózkodik ugyan az ehhez hasonló végletektől, szembeállításoktól, ám amikor az irodalmon kívüli szempontok érvényesítését kárhoztatja, akkor éppúgy elveti a regényeknek a nemzeti sorskérdésekre adott válaszokként történő értelmezését, mint ahogy a nőábrázoláshoz kapcsolható lélekteremtés, s egyáltalán, a jellemrajz vizsgálatát is. Mintha Szendy Ilka vagy Baga Rozál és a többiek a maguk teremtett világában nem is hús-vér alakok, ösztöneik, érzelmeik irányította lelkek volnának, hanem csak egy történelmi-társadalmi szerkezet elemei, egy cselekvési mintarendszer alkotói.

Mester Béla: ***Szilágyi István*****, Kijárat Kiadó, Budapest, 2004**

Nem hogy nem lehet tagadni, de egyenesen muszáj hangsúlyozni ugyanakkor, hogy a monográfia a maga választotta elemzési módszert tekintve nagyon is következetes és sikeres. A szakirodalom számára meglepő hozadékok, az ez idáig jobbára hiányzó eredmények főként a különböző elbeszélői szintek vizsgálatából, a regényalakokra és a cselekményre, a térre és az időre egyaránt kiterjedő szerkezeti elemzésekből adódnak. S ami mindezt megalapozza: a monográfus igen alapos tárgyi tudása, főleg a filozófia és a poétika területein való jártassága, megbízható tájékozottsága, a vallás- és egyháztörténeti tények, események irigylésre méltóan bő ismerete. Ugyanez igaz a filológusi teljesítményére is: egy-két tollhibától, véletlen tévesztéstől (például az író szülőhelyére vonatkozótól) eltekintve mind a főszöveg, mind a jegyzetek, nem utolsósorban a könyvészeti rész példamutatóan pontos, nagy figyelemmel gondozott. A nyelvi megformálásban, a stílusban sincs kivetni való, mint ahogy a felépítésben, a tagolásban sem; mind világos, jól követhető. Mértéktartás jellemzi a más (irodalom)felfogás, az övétől eltérő vélemények magyarázatában is, belátásra, megértésre törekszik inkább, semmint kizárólagosságra. Az arányok ellen se igen vét, noha fölvethető volna, hogy a *Kő hull apadó kútba* (nem beszélve a kevés indokkal s így méltatlanul hol az előképének, hol pedig a vázlatának nevezett Üllő...-ről) jóval kevesebb figyelemben részesül, mint a *Hollóidő*. Ez utóbbira vonatkozóan: csak a jegyzetek közé annyi adatot, tényt, észrevételt sorolt be, mint amennyit mások önálló tanulmányai tartalmaztak. Itt érzi igazán elemében magát: a Terebi Lukács mintájául szolgáló Szegedi Kis István életrajzának, a Skaricza Máté által írt szövegnek a regényével való összevetésében, kapcsolatba hozásában fáradhatatlanul leleményes. És eleven az intertextualitás szálainak bogozásában: a történelmi és nyelvi anakronizmusok nyomozása annyira izgalomba hozza, hogy már-már szembehelyezkedik egész irodalom-felfogásával, szinte elfeledkezve arról, a regény világát nincs mivel megfeleltetni, az életrajz állításai, a magyar reformáció tényei, eseményei sem szolgálnak erre. Mindazonáltal a mű elemzése sokrétű, színesen gazdag és élvezetes. Talán a történelembölcseleti szempont követése az oka, hogy sokkalta élettelibbnek mutatkozik, mint más helyeken, ahol a már szóbahozott lélektani, jellemrajzi megközelítés hiánya merül fel. A szerző érdemei, erényei közé tartozik az egyes alkotások párhuzamba állítása, egymásra vonatkoztatása is. Kezdve az első két kötet novelláival, folytatva az *Utunk*ban közzétett publicisztikáival, s végül lezárva a sort az olyan kevésbé ismert darabokkal, mint a *Hadban, A hóhér könnyei* vagy a *Bolygó tüzek*, a kötetben soha sem közölt elbeszélésekkel. Az egyes írások jellegének és jelentőségének meghatározását illetően lehetne ugyan vitatkozni, mint ahogy egynéhány önéletrajzi, vallomásos természetű dolgozatok mellőzése miatt is, ám a legvégén mégiscsak az a summa adódna, hogy a Szilágyi-értelmezés térképén új központ keletkezett. Az eddigit a szerző – mi tagadás, e sorok írójának roppant jóleső érzés volt ezt olvasni –: Debrecenben jelölte meg, az *Alföld* rendszeres közléseivel, G. Kiss Valéria és Görömbei András tanulmányfüzéreivel, valamint a határon túli magyar irodalomról a város egyetemén folyó kutatásokkal. Mester Béla könyve bizonyára monográfiaként is olvasható, ám hogy központi jelentőségű, nélkülözhetetlen és kikerülhetetlen, az bizonyos.

MÁRKUS BÉLA

Szépség és méltóság

A *Kilencek*, az „*Elérhetetlen föld* költőitől feledhetetlen élményt s egyben bizonyosságot kaptam arról, hogy a versnek – azon túl, hogy mások helyett beszél – kivételesen szépen kell szólnia, mert csak így érdemel figyelmet” – nyilatkozta egyszer (Erdélyi Erzsébetnek és Nobel Ivánnak) Vári Fábián László, a kárpátaljai magyar költészet kiemelkedő („méltán legmegbecsültebb” /Balla D. Károly/) egyénisége. Vázolva közösségi-képviseleti vétetésű művészi eszményeinek, hitelesen vállalható líraszemléletének lényegét, s egyúttal nemzedéki hovatartozásának koordinátáit. Utalva szépség és esztétikum eredendő összefüggésére, a műalkotás eleve sajátos ontológiai érvényességére, különös másféleségére és értékfeltétlenségére.

Az esztétis magasrendűségében bízó versfelfogás, a tradíciókon edzett míves szó hatásába vetett hit azonban sohasem jelent egyszerű, egynemű megszépítésre való törekvést; éppenséggel tragikus személyes és történelmi sorsélményekkel, a nemzeti, kisebbségi lét- és helyzettudat (a „felnégyelt Haza”) szorongató tapasztalataival töltekezik, s a morális számvetés gyötrelmeitől súlyosbodik. A szépségigény az illúziótlan igazmondás szándékával mélyül – ahogyan a hatvanas évek végén, az ungvári fiatal írók legendás Forrás Stúdiójának tagjaként, a jórészt Kovács Vilmos nyomdokán, S. Benedek András, Balla Gyula, Fodor Géza, Zselicki József, Füzesi Magda, Dupka György és mások mellett, a szabad és tisztuló beszéd elszántságával fellépő (s ezért a diktatúra retorzióit elszenvedő) költőről – indulásától kezdve – annyian megállapították. Következetesen „a történelem üzeneteire figyelmez”, vonzza „a folklór és a szürrealizmus”, s „a Nagy László-i örökséget” „az erdélyi Farkas Árpád kárpátaljai rokonaként” viszi tovább (Czine Mihály); tudatosan hajlik vissza a történelmi múlthoz és „a régi magyar költészet formahagyományához” (Pomogáts Béla); „átképzeléses”, „szerepvállaló” költeményeit erkölcsi és intellektuális bátorság itatja át, „fájdalmában is méltóság van” (Görömbei András); „kristálytiszta közösségi versdallamait” a szülőföld (Munkács, Huszt, Majtény, szabadságharcos ugocsai, tiszaháti – beregi, ungi – kuruc vidékek) történelmi emlékezete hangolja (Pál György); az „életteremtő erő”, a „megmaradás művésze”, akinek a veszteség- és vereségtudattal szembeszegülő, „muszáj-hitű”, példázatos-próféciás versénekeiben „a vágy és vallomás hitelét a felidézett évszázadok pecsételik meg” (S. Benedek András); a személyes felelősségvállalást és az erkölcs diktálta anyanyelv- és nemzetféltő kiállást pedig a „hűséges emléklüktetés” tanúsítja (Penckófer János) – fogalmazták róla sokan.

S mindez a poétikai karakter-meghatározó esztétikai és etikai minőségtartalom Vári Fábián László legkiválóbb műveibe gazdagon és érzékletesen bele is szervesül. Az érett és elismert lírikus válogatott gyűjteményei voltak már a csak a fordulat után megjelenhetett első kötetei is (*Szép-történetek*, 1991, *Kivont kardok közt*, 1992) – s az utóbbiak (*19 vers a hűségről és a halálról*, 2000, *Világtalan csillag*, 2001, *Harminchárom év*, 2002) meg a mostani (*Fecskehajtó idő*, 2004) is bőséggel újraközlik a legjobb régebbi darabokat (a frissebbek mellett). Tekinthető ez kétségtelenül egyfajta redundanciának, ám így könyvről könyvre – kereszt- és hosszmetszetében – mindig az egész költői életművel szembesülhetünk, s hangsúlyosan mutatkoznak meg annak belső szerkezetei és koncentrikusan építkező, bővülő körei. A ciklikus átrendezések táguló dimenziókat körvonalaznak, s a *Fecskehajtó idő*ben is az újfajta beosztás így távlatosítja a jellegadó tematikai és élményszférákat. Amelyek organikusan egymásba fonódva ölelik fel a tájhoz, a természeti miliőhöz, az év- és napszakok, a jelképes kozmikus és szakrális történések titkaihoz fűződő képzetvilágot, a friss hevületű szerelmi érzéseket, a történelmi határhelyzetekben vergődő-tusakodó személyiségekhez kötődő sorslátomásokat, s az önértelmező gondolatisággal, a jelenérdekű múltteremtéssel dúsított életvallomás-fajtákat. A sorstragikum és a létöröm, a pusztuláskín és a szabadságeszme szélső pólusai közötti érzelmi vibrálások, szenvedélyhullámzások – a „versbe fojtott” indulatok (Márkus Béla) – markáns hangulati tulajdonsága, hogy a tömörítő, sűrítő stilizálás kiegyensúlyozó formarendjében valami megejtő szelídség lélekmelegével telítődnek, mintegy a bölcsesség artisztikumához igazodva nemesednek át. A nagyjából zárt, dalszerű alakzatok, a rímesen hajladozó ritmikus (a magyaros ütemességet-lendületességet harmonikus időmértékességgel keverő) versszorok, alliterációk, a lekerekítő dallammenetek egyfajta borongó melankólia vagy komoly derű – reménytelen remény – hatását keltik. S ez az atmoszférikus összetettség a tónusvariációk, a műfajváltozatok sokszínűségében bontakozik ki igazán. Népköltészeti stílusformák, mítoszok, népdalok, balladák, virágénekek, mesés krónikák, vallásos népénekek, biblikus-liturgikus fohászok, konfessziók, keservesek (és a többi) expresszív hangja idéződik fel, a „kényesen” finom intonációba is átszűrt „szenvedéstörténeti” drámaisággal (Szakolczay Lajos), az újabb darabokban nyersebben mai szóhasználattal is vegyítve. Mert a választékos archaikum, amely egyszerre nyelv és magatartás, „kiemeli, szembeötlővé teszi a jelenkor sebeit” is (Nagy Gábor). Szimbolikus tájrajzok lényegülnek apokaliptikus víziókká – gyilkos aszályok vagy ordító orkánok fenyegetik a vérrel telt völgyeket, az „esdeklő tájat”, az Isten szeme gödrében is könny meg „vérző csillag ül”, „csonkahét” és „földfogyatkozás jő” –, a látvány egyetemes világállapot tükrévé alakul (még ha igen ritkán a némileg elkoptatott toposzok – nap, hold, csillag, hó, vér stb. –, illetve a sokfelé villódzó utalásrétegek és látomásszilánkok metaforikus torlódása bizonyos jelentéstöredezésekhez is vezet). Megrendítően szuggesztív portrévers-remeklések sora eleveníti meg a bajvívó Balassitól a száműzött, a mindkét hazából kiárvuló, a végső hontalanság rémével küszködő Rákóczin és íródeákján át (*Útban Törökország felé*, *Mikes Kelemen*) Petőfiig, Adyig, Illyésig a magyarság megtartó szellemóriásait, s a kortársakat Csoóri Sándortól Szervátiusz Tiborig, a katartikus Dózsa-szobor alkotójáig. S az emésztő sorskérdések a legmaibb jelenségekre is kiterjednek – amikor „rút mocsokeső hull a tömegre”, s „nem lesz itt soha más szabadság, / mint amit annak mondanak”. Lelepleződnek e „mostohaanyaország”-os, „romlott föld” átkai, s*Halottak napjá*n „rakétáit gyújtja, / startra kész a Göncöl / a Sarkcsillagon túlra. / Utasa én vagyok. // Ésaiás, Jónás, Náhum – / mind elmúltak, / mint magvuk szakadtával / majd a magyarok.”

BERTHA ZOLTÁN

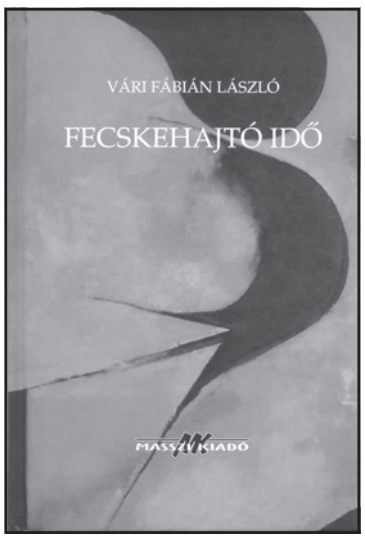

Vári Fábián László: *Fecskehajtó idő*, Masszi Kiadó, Budapest, 2004

Isten, gálya, napló

Bartis Attila az Élet és Irodalom egyik felkért tárcaírójaként 2004-ben havonta jelentkezett egy-egy rövid szöveggel, a *Lázár apokrifek* című kötet ennek a munkának a termését adja az olvasó kezébe. A tucatnyi írásban a szerző (a felvezető szövegben önként vállalt tematikus kötés szerint) bár sokat ír a halálról meg a hozzá vezető útról, szerelemről és messzi földön tett utazásról, sőt, érintőlegesen még zsidózik is, alapvetően mégiscsak Istenről szeretne tizenkét igaz történetet elmesélni. Teszi pedig mindezt (szintén saját bevallása szerint) penzumot teljesítve, kötelességből, „minden hó utolsó hétfő éjjelétől a keddi lapzártáig” elkészítve a soron következő szöveget, vagyis nem tulajdonítva túl nagy jelentőséget ennek az egész vállalmánynak. Bartis fél a határidőtől, a szerzői szabadság elvesztésétől (elvárják tőle, hogy akkor legyen író, amikor a fájront miatt *kell*, nem pedig akkor, amikor *tud* író lenni), a rátörő tehetségtelenségtől, úgy érzi, remeg a keze a feladattól, ezért védekezésül, egy menekülési stratégia részeként életre hívja alteregóját, a betániai Lázárt, hogy legyen aki majd dolgozik és idegeskedik helyette azokon a hétfőről keddre virradó éjszakákon. Vagyis a tizenkét történetet a „másik” meséli, a bibliai Lázár.

Hát bizony, ilyenek ezek a tárcaírók. Szoktak ilyenek is lenni, úgy értem. Szív Ernő hanyag könnyedsége, a rossz írói munkamorál és a kelletlenség *A vonal alatt* című kötetben például szakasztott ilyen volt. Megszólalásig hasonló.

A szöveg narrátorának efféle pozícionálása, a határidőre és pénzért írás problematizálása, valamint e probléma erőltetett artikulálása értelmezhető, persze, a műfaji hagyományokhoz történő kapcsolódásként, tiszteletadó gesztusként a neves elődök felé, de a *Lázár apokrifek*ben mindez inkább durva ismétlésnek, a Darvasi-féle hírlapírói nemtörődömség funkciótlan újrakottázásának hat. Nem igazán értem a kötetnek ezt a szerencsétlen, utánérzős (és kicsit nyegle) felütését, ugyanis a címadó szöveget követő tizenegy történet egyáltalán nem ilyen. *A nyugalom*ból ismerős próza folytatódik itt, szó sincs fajsúly nélküli lebegésről vagy a tárcákban szokásos felejthető szórakoztatásról, Bartis komor világokat épít és mozgat az írásokban, rendszerint egy ártatlan képből kiindulva, szenvtelen hangon, kopogós mondatokat használva viszi olvasóját megrendítő, néha iszonytató jelenetekbe: egy gömbhal órákig tartó, módszeres kínzásába; az édesapja mellé, aki visszalátogat a szeku kivégzőkamrájába „...ahol néha kivégeztek, néha meg csak eljátszották a kivégzést, aztán a legények jót mulattak a tréfán, mert a vaktöltény hangjára istenfélő és istentelen egyaránt bepisil”; vagy a kommunista időszak egy iskolai konfliktusába, amelyben a főkáder fia (egy diák) konkrétan pofon vágja a neki rossz jegyet adó, Bogdan nevű igazgatóhelyettest, aki azt a rosszat erre engedelmesen át is javítja jóra, majd az iskola pártbizalmija úgy kommentálja az esetet, hogy „(...) látja, Bogdan elvtárs, megy ez magának, mint az ágyba szarás”. A legsikerültebb darabok (*Valami a vérről*; *Idefent balsors, odalent sorstalanság*; *A vámos és az Úristen*) valósággal félelmet ébresztenek az olvasóban, és olyan megrendítő erejűek, mint egy-egy balegyenes – hatásuk, jelentőségük messze túlmutat a műfajtól általában elvárt felszabadult kikapcsolódáson.

Bartis a meg-megdöccenő, néhol félkésznek ható mondatokból, valamint a mozaikos történetmesélési stratégiából olyan hangot hoz létre, amely az elmesélt nyomasztó eseményeket nemcsak hitelessé, de magától értetődővé teszi. Igen, ilyesmik történnek a világban, gondolja az ember, amikor azt olvassa egy trópusi tengerparti éjszakán átéltekről, hogy „A száj szétfeszítése elég sokáig tartott, mert a himbálózó tüskehalmot megfogni nem igazán merték, de végül csak sikerült a szívószálat ledugni az állat torkán. Utána már simán ment minden” (*Valami a vérről*), vagy szomorúan hümmög azon, hogy az egyszeri magyar fél óráig „...ült a Maros vendéglő vécéjében, de még mindig nem tudta eldönteni, hogyan jut ki onnan tisztábban, mert volt papír ugyan, persze, hogy volt, csak hát még egészen jól el lehetett róla olvasni, hogy zengő érc vagyok, meg, hogy a szeretet mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel” (*A magyar nyelv rövid története*), de nem lepődik meg az olvasó, kiabálni sem kezd felháborodottan, hogy micsoda szörnyűségek ezek; nem. Bartis úgy tud mesélni az emberben lévő aljasságról, hogy az olvasó csak bólogatni képes válaszként, megadóan, miközben küzd az erősödő hányingerével – és mélyen szégyelli magát, hogy ehhez a fajhoz tartozik. A hangnak és a témának ezt a ragyogó együttműködését a szerző egy, A *Lázár apokrifek* tárcáiban többször előforduló eszközzel-módszerrel teszi még hatásosabbá. A mai prózában ritkán látható retorikai alakzatot használ Bartis előszeretettel: gyakran cáfolja (/helyesbíti/ újraírja) saját korábbi tényállításait. Elmesél egy történetet, majd annak egy eleméről kijelenti, hogy nem igaz, aztán elmeséli az egészet újra.

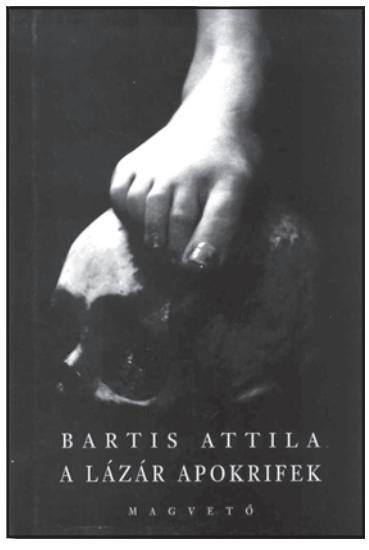

Bartis Attila: *A Lázár apokrifek*, Magvető, Budapest, 2005

Az alteregó életre hívásának nincs azonban epikai indokoltsága, nem kap valódi szerepet Lázár a történetekben. Nem világos az sem, hogy miért éppen Lázár (és nem más) lett az új én. Talán az átlagnál többet szenvedő karaktert akart Bartis, a betániainak ugyanis a feltámasztás miatt kétszer kellett a halált elszenvednie. Ez viszont nem biblikus értelmezés. Lázár az „életajándék” szimbóluma a nyugati kultúrában, a nevének jelentése az, hogy *akit szeret az Isten*. A szenvedés nem része a lázári jelentésmezőnek. Lehet persze új értelmezést adni a bibliai alakoknak, de akkor azt jól meg kell magyarázni. Bartis kötetében ez elmarad, ráadásul a szerző következetlen is ez ügyben, a *Felvidék visszatért* című szövegben például a narrátor édesapját Bartis elvtársként szólítják az egyik főszekus irodájába. Szóval, Lázár itt csak az *a szerző helyett reszkető*, nem hordoz tiszta, világos művészi üzenetet/jelentést, nem érvényesíti önmagát – hívhatnák akár Tóhötömnek is.

A fülszöveg szerint „A Lázár apokrifek egy (lapzártától lapzártáig tartó) év dokumentuma, bizonyos értelemben már-már napló”. Hát, lehet. Lehet, hogy napló. Mondjuk, annak a naplója, hogyan próbál a kényszerű alkotáshoz hozzálánccolt író mégis szabad maradni ebben a rangos rabságban. És tényleg ott a legjobb, ahol láthatóan elfelejti a feladatot, Lázárt meg az Isten-tematikát, és egyszerűen csak mesél arról, ami foglalkoztatja. Kérdés azonban, hogy érdemes-e összegyűjteni tizenkét esetleges rövidke szöveget (és csak ezeket) egy kötetbe. Valahogy kevésnek tűnik.

A *Valami a vérről*, valamint *A vámos és az Úristen* viszont gyaníthatóan megmarad. Olvasott és mindig újraolvasott marad jó hosszú ideig, sőt, talán egészen addig, amíg olvasunk egyáltalán irodalmi szövegeket. Mert egyetemes, megrázó, és egyben gyönyörű mind a kettő.

SZABÓ TIBOR

A siker komponensei: értékek vagy piaci törvények?

Hogyan kerül a német könyvpiac toplistáinak élére egy magyar író neve? Az 1999-es Frankfurti Könyvvásárra újra kiadták Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* c. regényét, s azóta Németországban az életművéből eladott példányok száma milliós nagyságrendű. A siker okait Mazán Vilmos a következőképp foglalja össze: *„az aktualitás, a megfelelő irodalmi kontextus, a poétikai értékek és persze a szerencse együttesen, egymást erősítve teremtettek ideális konstellációt”*. Az idézetbeli szerencse vonatkozhat egyrészt az említett komponensek ideális konstellációjára (s ez esetben a sikernek egy egyedi esetével van dolgunk, mely ezért nem megismételhető), másrészt utalhat a siker azon összetevőire, okaira, melyek felderítetlenek maradnak. Ez alapján úgy tűnik, a siker okai még konkrét példán sem világíthatók meg teljességgel, s erre a kötetben szereplő tanulmányok konklúzióinak több esetben egymástól eltérő mivolta is rámutat.

A *Posztumusz reneszánsz* c. tanulmánykötet a Szegedi Tudományegyetem Germán Filológiai Intézet, Bernáth Árpád és Bombitz Attila által 2003 és 2005 között vezetett, Márai Sándor német nyelvű utóéletével foglalkozó hallgatói és doktoranduszi szemináriumainak dokumentuma, a Frankfurt Program negyedik, legutóbb megjelent darabja. A 13 tanulmányból + 1 bibliográfiából (*Válogatott bibliográfia Márai Sándor német nyelvű recepciójához (1999–2004)*) álló könyv első három írása áttekintő jellegű elemzést tartalmaz, a többi dolgozat egy vagy két Márai-regény recepcióját tárgyalja.

Fried István (akinek Márai-tanulmányaira a kötet szinte minden további dolgozata utal, s így Márai után leginkább az ő neve fogja össze a művet) írása szerint leginkább a megváltozott európai szituáció, a „keleti” Európa iránt föltámadt érdeklődés segítette a Márai-életmű németországi fölfedezését, s a siker okaként a regényekből kiolvasott Monarchia (mint az Európai Unió előzménye) utáni nosztalgia, és Thomas Mann epikai felfogásával való rokonság emelhető ki egyrészt, másrészt az önálló hang. Fried István mindezek mellett konkrét javaslatokat is tesz arra nézve, hogy miként lehetne támogatni a magyar irodalom „megtörténését”, azaz annak a világirodalomhoz való *folyamatos* hozzákapcsolását: a külföldi hungarológia mellett a magyar kutatás intenzívebb munkáját, a kultúrpolitika felelősségét hangsúlyozza.

Míg Pintér Lajos a Fried István által említettekhez hasonló tényezőkben látja a siker titkát, addig Fazekas Tiborc leginkább a fordítóban (Christina Viragh), s felhívja a figyelmet arra, hogy ha a német piac étvágyát a kiadók több évtizeddel ezelőtt készült fordítások utánnyomásával kívánják csillapítani, az veszélyeztetheti a sikert. Márai-sikerhullámról beszél, mely 1935 óta készülődik, 2001–2002-ben tetőzött, ám *A gyertyák...* megjelenése óta a kiadást egyre fokozottabban a piaci törvények irányítják.

Kocsis Lilla azonban már *A gyertyák...* fogadtatását is kritikusan szemléli: olvasatában nem a reflektáló, hanem a recenziók, a reklám által ponnyvává degradált, nosztalgiázó, iróniamentes regény hozta meg leginkább a sikert, amelyet a recepció öngerjesztő folyamata tett zajossá. Különösen érdekesnek találom a regény német címének (*Die Glut*, ’parázs’) értelmezését, mint azon tényezők egyikét, amely azáltal, hogy a magyar címmel ellentétben valamiféle szenvedélyt is sugall, hogy új intertextuális kapcsolatokat teremtve a női szereplőt helyezi a középpontba, közrejátszik a német recepció magyartól eltérő értelmezésében.

Az *Eszter hagyatéka* című regény német befogadását elemző két tanulmány különböző konklúziót von le a recenziókból: Nagy Hajnalkával ellentétben Csősz Róbert a tartalmi kivonatok, az életrajz, az alkotói korszak tárgyalása mellett inkább a pszichologizáló értelmezéseket látja hangsúlyosabbnak.

Az igazi és a *Judit... és az utóhang* dilógia kapcsán Vakarcs Szilárd (néhol költői) tanulmányában leginkább a német nyelvű recenziók többségének gyenge minőségét hangsúlyozza, s míg olvasatában azok részben a „népi” demokrácia, a későbbi kommunizmus kialakulásának jelei iránt érdeklődnek, a másik elemzés mintha ennek épp ellenkezőjét állítaná. Szabó Judit Márai európai polgári hagyományokban gyökerező klasszikus-modern individuumszemléletét, illetve visszafogott, tartózkodó írásmódját emeli ki a fokozott érdeklődés okaiként, s közben kitér arra, hogy a német kritikusok a magyar kutatóktól eltérően nem foglalkoznak a regényben szereplő polgár bukásának politikai vetületeivel, hanem inkább szövegimmanens értelmezéseikre hagyatkoznak. Tanulmányának utolsó oldala a regény értelmezéséhez is adalékot nyújt, ahol is a szöveg legegyszerűbb képletét egy háromszemélyes társasjátékhoz hasonlítja.

A *Zendülők* és a *Csutora* német recepciója, Gyurácz Annamária elemzése alapján, úgy tűnik, tematikát tekintve a többi műben mellékesként kezelt elemekre helyezte a hangsúlyt: „A *Zendülők*ben olyan, az új nemzedék körében is aktuális és releváns kérdések, problémák explikálódnak, mint a felnőttekkel szembeni kamaszkori lázadás, (nemi) identitáskeresés, esetleg homoszexualitás, nonkonformizmus, azaz a másság hangsúlyozása. Elsősorban ez teszi a mai olvasó számára nemcsak befogadhatóvá, hanem élvezhetővé, lebilincselő erejűvé is”. Továbbá e regények kapcsán a recenzensek kitérnek Márai ironikus ábrázolásmódjára is, amit a kötet többi tanulmánya általában hiányol.

Gál Szilvia úgy látja, hogy Márai *Válás Budán* c. regényének német recepciója – nemcsak mennyiségileg (pl. fotók a Márai családról), hanem minőségileg is (amit a recenziók érzelgős, lírai címei is mutatnak) – már erősnek mondható. Ebben a megállapításban, úgy érzem, nincs irónia, pedig anélkül, a példák alapján, az nehezen értelmezhető. Szabó Ágnes azt vizsgálja, hogy Márai casanovás regényére (*Vendégjáték Bolzanóban*) hatott-e Schnitzler *Casanova hazatérése* c. műve, s bár a „megcsalás története” mentén hasonlóságokat fedez fel, nem tud igenlő választ adni, szerinte azonban eljátszhatunk a gondolattal.

Túri Ágnes elméleti szempontból közelít, véleménye szerint Márai írásainak egységes jellege teszi egyszerre indokolttá és feleslegessé a kérdést, mennyi a műből a fikció és mennyi a valóság, az önéletrajzi realitás csak a fikció által teremtődik meg. Ezt követően, szétválasztva a kettőt, megállapítja, hogy míg a német befogadásban a fikcionális olvasás dominál, addig a magyarban az autobiografikus művek (*Egy polgár vallomásai, Naplók*). A tanulmány szerzője itt egy olvasási mód preferálását hasonlítja bizonyos művek felértékeléséhez, ami ilyenformán nem értelmezhető, bár talán csak kiegészítésre szorul.

A kötet cikkei összességében irodalmi/szerzői értékekben és piaci törvényekben (másban talán nem is lehet) jelölik meg a siker titkát, ha azonban rákérdezünk arra, hogy az értékeket ki vagy mi határozza meg, és ha figyelembe vesszük, hogy a tanulmányokban több helyen felbukkan a „véletlen” és a „szerencse” mint ok, és hogy a kötet bizonyos cikkei egymástól eltérő konklúziókat vonnak le, akkor elgondolkodtató, hogy ez a siker a kötet alapján megismételhető-e (hisz részben ez a cél) más szerzőknél is, és hogy a *„zajos siker”* kit vagy mit szolgál.

GUBICSKÓ ÁGNES

Bernáth Árpád – Bombitz Attila (szerk.): *Posztumusz reneszánsz. Tanulmányok Márai Sándor német nyelvű utóéletéhez*, Grimm Kiadó, Szeged, 2005

Kritika

Modern erdélyizés

Meg lehet-e írni, és egyáltalán érdemes-e megírni az erdélyi irodalom történetét? Vajon árt-e vagy használ egy műnek, ha az erdélyiség specialitásait keressük benne, hogy ne mondjam: Erdély „szellemiségét” kérjük rajta számon? Hogyan hánthatók le egy szövegről az erdélyiség mitikus jelentései? Milyen átjárások, párhuzamok és párbeszéd-lehetőségek lehetnek a kortárs román és a romániai magyar szerzők munkái között? Balázs Imre József esszékötetének efféle kérdésfelvetésinél csak válaszai következetesebbek. És ez azért nagy szó, mert esetleg már a kérdések is érzékenységet sérthetnek.

A határon túli irodalmak regionális jegyeinek, illetve integrálhatóságának problémája önmagában persze közhely, szinte minden irodalmár megfogalmazza ezzel kapcsolatban – általában nem is csak egyszer – a maga válaszát, ám Balázs álláspontja, úgy érzem, hoz valami új, egészen friss nézőpontot ebbe a diskurzusba. *Az erdélyiség hasznáról és káráról* című írásában tabumentesen beszél a sokszor visszás, sőt cinikus, kifejezetten az infrastrukturális vagy anyagi előnyökért folytatott „erdélyizésről”, mellyel az olvasók érzelmeire, illetve nosztalgiáira játszik rá egy-egy kiadó, folyóirat vagy épp szerző. Ugyanakkor jelzi, hogy a kilencvenes évek elején sokan úgy érezték, hogy nemhogy előnyük, de kifejezetten hátrányuk származik abból, ha erdélyi íróként beszélnek róluk, hiszen ez afféle szándékolatlan igazolását jelentette a transzszilvanizmus irodalmából kinőtt szerepmodelleknek, és e szerepekhez kapcsolódó olvasói elvárásoknak. Balázs új kompromisszumot keres: egyetlen egyszer sem használja a „kisebbségi”, vagy a „nemzetiségi” jelzőt – de még a „határon túli”-t is csak néhányszor – az „irodalom” szó mellett, miközben a kötet alapkoncepciójával, miszerint kizárólag az Erdélyben született szerzők műveiről beszél, ő maga húzza meg a határt szövegek és szövegek között. Miközben tehát elvitatja az erdélyiség eleve adott értéktartalmát, magát a fogalmat továbbra is használja. Hozzáteszem, kellő indokokkal. Ahogy Balázs fogalmaz: ne az erdélyiség zárt toposzához keressünk irodalmi alkotásokat, hanem először nézzük meg a műveket, és ezekből szűrjük le az Erdélyben született irodalom esetleges specialitásait. Ez a „kopernikuszi” fordulat lehetővé teszi, hogy a sztereotípiákba nem beleilleszthető szerzők – például Szilágyi Domokos, Bodor Ádám vagy Székely János – se szoruljanak ki az erdélyi irodalom fogalmából, illetve hogy ezt a fogalmat maguk az Erdélyben született művek definiálják. Igen: akár évről évre, de legalábbis évtizedről évtizedre.

Balázs ezen álláspontja adja olvasói és kritikusi nézőpontjának alapjait. A kötet írásaiban elrendez, értelmez és természetesen értékel – de szerencsére nem csak pozitívan. A határon túli irodalmak kritikája ugyanis a legutóbbi időkig gyakran esett abba a csapdába, hogy a nyilvánvalóan gyenge szövegeket a közösségi szolidaritás félreértelmezése miatt minősítette meg nem szolgált szavakkal. A vajdasági és a felvidéki irodalmi közéletre ez a fajta „jót vagy semmit” elv talán még inkább jellemző volt – egészen az efféle álszemérem káros, az értékhorizontokat súlyosan rongáló gyakorlatának felismeréséig. Balázs Imre József láthatóan túl van ezen a dilemmán, magától értetődőnek tartja, hogy ha valami rossz, arról ki kell mondani, hogy rossz, függetlenül attól, hogy az érintett szerző hol, milyen körülmények között él. Ugyanis csak ez tulajdoníthat a pozitív ítéletnek hitelt.

De azt is tudja, hogy ennek a bizonyos „kritikusi hitelnek” az irodalomtörténeti ismeretek gazdagsága lehet a másik záloga. *A nonsalansz esélye* című 2001-es kötete óta ezen a téren lépett a legtöbbet előre. Az általa szerkesztett, az elmúlt száz év erdélyi költészetéből válogató, az *Álmok szállodája* címen megjelent antológia már megmutatta, hogy kevesen ismerik ma ezt az anyagot jobban nála, de mindezt a mostani írások is megerősítik. A huszadik század erdélyi magyar irodalmának vizsgálata során figyelme a legfontosabb alkotók új könyvei mellett most már a másod-, sőt harmadvonalbeli szerzők műveire is kiterjed, legtöbbször persze épp az újrafelfedezés javaslatával. Érveinek hatása ennek megfelelően abban lesz mérhető, hogy vajon többen beszélnek-e majd ezután például Tomcsa Sándor, Vass László Levente, Anavi Ádám vagy Tompa László szövegeiről.

A könyv külön érdekessége, hogy rendre felteszi azt a kérdést is, vajon milyen szerepet játszik az irodalmi élet szereplőinek személyisége a művek olvashatóságában, azaz miként működnek az anekdoták, a mítoszok, netán a pletykák egy-egy szerző környezetében. Vajon Orbán János Dénes sikerének része volt-e személyiségének „varázsa”, vajon Sütő András, Szőcs Géza vagy Kányádi Sándor műveire mennyire tapadnak rá életük valós vagy épp fiktív történetei? Merthogy Balázs szerint ezek a külsődleges, végső soron nem-irodalmi jelenségek nagyon is fontos szerepet játszanak az erdélyi irodalmi élet szerveződésében, illetve az irodalom köré rendeződő közösség kohéziójában. Hiszen az irodalom fogyasztói itt sem csupán a műveket olvassák, hanem legalább annyira az irodalmi élet történéseit: konfliktusait, csoportosulásait, pletykáit is. A könyv meggyőzően érvel amellett, hogy a művek ezekkel a történetekkel együtt, sőt sokszor ezek segítségével jutnak el az olvasóhoz. Nem véletlen, hogy Balázs a tanulmányok és a kritikák mellett közli a hargitafürdői és a zetelaki irodalmi táborokról szóló, egyébként tényleg érdekes és ilyen szempontból is informatív élménybeszámolóit is.

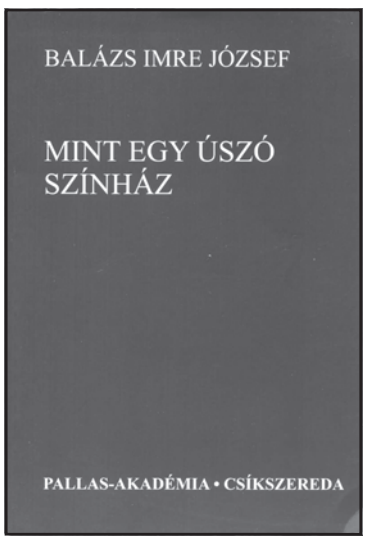

Balázs Imre József: *Mint egy úszó színház*, Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2005

A kötet másik fontos jellemzője a kultúrközi helyzet reflektáltsága, sőt büszke vállalása. Balázs ugyanis felismerte, hogy a magyar–román irodalmi kapcsolatokra való rákérdezés, a fordítások hatásának vizsgálata alapvető, eddig jobbára mégis háttérben maradt téma, holott talán érdemes megnézni, miként tematizálódik az erdélyiség az Erdélyben élő román szerzők műveiben, avagy vajon vannak-e az erdélyi magyar irodalom újdonságainak a kortárs román költészet és próza felől megérthető sajátosságai. Románul tudni Balázs számára tehát nem büntetés, hanem lehetőség, mellyel nagyon tudatosan él is.

A kötet nem kevesebb mint ötven írása magasan jegyzett irodalmi lapokban (*Alföld*, *Bárka, Holmi*, *Jelenkor*, *Korunk*), illetve heti-, sőt napilapokban (*A Hét*, *Élet és Irodalom*, *Krónika*) jelent meg, az elmúlt négy évben. Ez jól jelzi, hogy Balázs ugyanolyan magabiztossággal képes az ismertető, figyelemfelkeltő rövidkritika szabályai között megszólalni, mint amilyen biztosan kezeli a művek alaposabb megértéséhez és az irodalmi folyamatokban való elhelyezhetőségéhez nélkülözhetetlen elméleti előfeltevéseket. Igényes, közérthető és következetes szövegeket ír, műve tehát nyugodtan tekinthető a megkérdőjelezve is létező erdélyi irodalom újszerű olvasásmódjának kompromisszumkereső, nem annyira megoldásokat, mint megfontolandó javaslatokat felkínáló kézikönyvének.

BEDECS LÁSZLÓ

Színház

Cudar világ – énekkel, tánccal, szóval

Egy kelet-közép-európai hármas (páros)premierje a Miskolci Nemzeti Színházban

A premier sikert hozott – és felháborodást. Akár így, akár úgy: elérte célját. Nem lehet szó nélkül hagyni, muszáj beszélni a Paolo Magelli által rendezett *Szép kilátás* című Ödön von Horváth-darabról és az *Agyő Európa, Európa agyő* című fantáziáról.

Közönség és közönségesség

A szeptember 30-i *Szép kilátás* bemutatón hatalmas tapssal ünnepelte az alkotókat a közönség, pontosabban a közönségnek az a része, mely ott maradt végig. Pedig nagy érdeklődés előzte meg a bemutatót. Minden jegy elkelt. Sőt, annál jóval több, hiszen több mint helyi esemény, ha valahol Paolo Magelli rendez, pláne ha hozzá Alexander Balanescu muzsikál... Ennek ellenére – vagy éppen ezért: sokakat meglepett, megdöbbentett, felháborított ez az előadás. Volt, aki csak diszkréten a szünetben ment el, volt, aki már akkor, amikor Karl, a darabbeli sofőr oldalba hugyozta a zongorát – mondhatnám szebben is, de még ez a szóhasználat sem elég közönséges a tudósítás hitelességéhez. Mások akkor távoztak – tüntetőleg morogva, felállítva a sort –, amikor Müller, a kereskedő elkezdte kigombolni a sliccét a földre kényszerített, meggyalázott Christine-hez közelítve... A miskolci premierközönséget megdöbbentette ez az évadkezdés. Az aranyozott kariatidákkal övezett Nagyszínházban eddig – úgy általában – minden évad valami „jelentős”, lehetőleg veretes művel kezdődött. Tavaly például Madách drámája, a *Mózes* volt az első premier. Erre mondják, hagyománnyá vált a megszokott vidéki műsorrend: klasszikussal indul, aztán jöhet az operett, a musical, közbeékelve még helyet kap valami színdarab, esetleg könnyed vígjáték, és végül a kötelességszerű opera. Hagyományosan a kísérleti jellegű – nem hagyományos – darabok helye az eredetileg műhelynek épült Csarnok vagy a Játékszín, esetleg a Kamaraszínház.

Magelli, aki évekkel ezelőtt Zalaegerszegen a kerámiagyárban rendezte meg Molnár Ferenc Liliom című darabját, állítólag Miskolcon is külső helyszínt keresett, majd a Csarnokban szerették volna bemutatni az alapvetően kamaradarabot. Nem tudni, miért, de végül mégis nagyszínházi, ráadásul évadkezdő bemutató lett. Láthatóan a rendező számára is szűk volt a dobozszínház adta tér, kifutót épített a széksorok fölé, bizonyos jeleneteket a kissé megemelt, de még így is bőven a színpad szintje alatt lévő zenekari árokban játszatott, több szereplő is a nézőtérről érkezett a *Szép kilátás* nevű, egyébként éppenséggel kilátástalan szállodába. A másnapi *Agyő Európa, Európa agyő* című fantáziajáték során pedig a meghosszabbított kifutón már egészen közel, karnyújtásnyira került egymáshoz színész és közönsége. Ami a nem hagyományos, szokatlan játéktérben megszokottnak mondható, itt különösen „sokkolóan” hatott.

Páros premier

Hogy két egymást követő napon tartották a két premiert, hogy a színészek többsége mindkét darabban játszott, hogy ugyanaz volt a rendező (Paolo Magelli), a zeneszerző (Alexander Balanescu), a dramaturg (Željka Udovičić), a díszlettervező (Menczel Róbert), szóval minden – a plakát, a műsorfüzet – azt sugallta, hogy a két darab szorosan kapcsolódik egymáshoz.

Valóban párhuzamosan, április óta készült a két premier, számtalan egymásra utaló gesztust, ismétlődő szövegtöredéket fedezhetünk fel bennük, de külön-külön is teljes értékűek az előadások, bár ha egymást követően nézzük őket, akkor újabb színekkel, értelmezési lehetőségekkel gazdagodik az összkép. Mindkettőben ott van Európa, pontosabban Kelet-Közép-Európa, a kilátástalanság, a pénztelenség és a pénz hatalma, a közhelyek mögött meglapuló kiégettség, az emberből kiszabaduló állat, szóval ez az egész istennélküli „cudar világ”...

Az Ödön von Horváth-darabot, a *Szép kilátás*t tekinthetjük az alapműnek, abból indul ki, arra épül, az ott felvetett gondolatokat viszi tovább, hozza el napjainkig a XX. század elején kezdődött történet, az *Agyő Európa, Európa agyő* című előadás. A végletekig leegyszerűsítve mondhatnánk úgy is: a fasizmustól a fogyasztói kosárig. Vagy a színpad felől közelítve: a dialógusra épülő dráma egymásmellé-beszélésétől a közösségi színház magányos tömegéig...

Hármas találkozás

Magyarországon eddig szinte ismeretlen volt ez az Ödön von Horváth-darab. Leginkább csak a *Mesél a bécsi erdő*t, esetleg még a *Kasimir és Karolin*t játsszák. Az RS9 Stúdiószínház 2001-es bemutatója után most került először igazán nagyszínpadra a „fekete komédia”. Paolo Magelli korábban, az 1970-es évek végén Bécsben már megrendezte ezt a darabot, és amikor felvetődött a miskolci vendégrendezés lehetősége, akkor mindjárt erre a darabra gondolt, illetve ehhez kapcsolódott volna az Ödön von Horváth életrajzi feljegyzéseiből, egyéb rövidebb írásaiból összeállítandó zenés, táncos színpadi játék. Már címe is volt: Utazás a paradicsomba, műfaji megjelölése zenés fantázia, amikor a rendező gondolt egy nagyot, vagy valami mást. A lefordított szövegeket elolvastatta a színészekkel, barátaival, alkotótársaival, és arra kérte őket: írjanak le mindent, ami eszükbe jut róla. És Paolo Magellinek Ödön von Horváthról már korábban eszébe jutott Alexander Balanescu... Bár így hárman sohasem találkozhattak, mindhárman más műfajt képviselnek, anyanyelvük sem azonos, ami összeköti őket, az a közös európai hazátlanság.

Fotók: Bócsi Krisztián

Szép kilátás: Halmágyi Sándor, Fandl Ferenc, Hernádi Judit

Paolo Magelli korábbi nyilatkozataiból tudjuk, régóta foglalkoztatja Ödön von Horváth élete, munkássága. Ahogy az olasz származású rendező is otthonosan mozog szinte egész Európában, ugyanúgy a drámaíró sem csak egy országhoz, egy néphez tartozónak mondta magát.

„Önök a hazám iránt érdeklődnek, én meg azt felelem: Fiumében születtem, Belgrádban, Budapesten, Pozsonyban, Bécsben és Münchenben nevelkedtem, és magyar útlevelem van – de: »haza«? Olyat nem ismerek – írta önéletrajzában Horváth. – Tipikus ó-osztrák–magyar keverék vagyok: magyar, horvát, német, cseh – a nevem magyar, az anyanyelvem német. Messze németül beszélek a legjobban, ma már csak németül írok, tehát a német kultúrkörhöz, a német néphez tartozom. Ám a „hon” nacionalistává hamisított fogalma idegen tőlem. Nekem a nép a honom...”

Paolo Magelli pályakezdése a firenzei Teatro Metastasióhoz köthető, amely az 1960-as években az egyik legmodernebb olasz színházi műhely. Innen ment az ifjú rendező Marosvásárhelyre, Harag György társulatához, majd Belgrádban rendezett. De Németországban, Svájcban, Franciaországban és Magyarországon, Zalaegerszegen is dolgozott.

Számtalanszor vendégszerepelt már Magyarországon a világhírű zeneszerző, hegedűművész Alexander Balanescu is, aki hasonlóan a dráma írójához és rendezőjéhez, pontosan tudja, mit jelent, ha valaki bárhol és igazán sehol sincs otthon. Balanescu 1969-ben hagyta el Romániát, azóta leginkább Londonban van az otthona, de Angliában román akcentussal, Romániában pedig angol akcentussal beszél. Ennek ellenére nem panaszkodik, mert számára inspiráló a kultúrák közötti szabad mozgás.

Szép kilátás: Kaszás Géza

Agyő Európa, Európa agyő

Kegyetlen közhelyek

Magelli színháza kíméletlen. Kegyetlenül sokkolja a közönséget. Kezdve attól, hogy időnként a néző szemébe világít a reflektor, aztán váratlanul a színpadra omlik egy teljes éttermi berendezés, majd vetkőzni kezd a színész, ruháit ledobálva vonul a kifutón, már a vakbélműtét hege is látszik – de csak nem tolja le a gatyáját... Persze nem csupán a külsőség ilyen drasztikus. Már az Ödön von Horváth-szöveg sem finomkodik, nevén nevezi, kimondja, Magelli pedig megmutatja, amit manapság még a legkíméletlenebb tévécsatornák is kisípoltatnak, kikockáznak. Bár a nyomdafestéket nehezen tűrő szavaknál sokkal riasztóbb, amikor azt mondja pl. a *Szép kilátás*ban Müller: „Néhány millió embert nyugodtan ki lehetne irtani! Úgyis túlnépesedés van a földön...” Mire Karl: „Bárhová lépsz, ott brekeg egy ember.”

Sőt, ha lehet fokozni, akkor ezeknél a kijelentéseknél is riasztóbb, amikor azt kell tapasztalnunk, hogy teljesen értelmüket vesztik a szavak, elbeszélnek egymás mellett az emberek. Ugyanazok a mondatok ismétlődnek különböző helyzetekben, és akkor derül ki, mennyire üres közhelyek, mennyire mást jelenthetnek a szavak, ha megváltozik a szituáció. Ebben a világban – ha van értelme bárminek, legyen az akár család, barátság, szerelem – minden a pénzről szól. Pontosabban semmi sem fontos, csak a hatalom és a pénz. Sőt, a pénz hatalom, a hatalom meg pénz. Minden más üres fecsegés. A bölcs és okos beszéd, a megértés, a meggyőzés lehetősége fel sem merül.

Kopjafás képtelenség

Az *Agyő Európa, Európa agyő* című előadásban már fel sem vetődik a párbeszéd lehetősége. Mindenki mondja a magáét, a maga történetét, bár ezek a monológok nagyjából bárkié is lehetnének, aki az utóbbi ötven évben itt élt Magyarországon, Közép-Kelet-Európában.

A kisdiáknak öltözött szereplők az 1956-os forradalom eseményeinek felidézésével kezdik az előadást. Ez az a téma, amiről még mindig keveset tudunk, és a szépirodalom is adós a feldolgozásával. Így joggal vetődik fel a szkeptikus kérdés: mit tud erről a világról a firenzei születésű Magelli, mit tudnak a szereplők, akiknek többsége még nem is élt ’56-ban?! Viszont magántörténetekben, családi legendáriumokban, emlékfoszlányokban, dallamokban, hangulatokban tovább hagyományozódik a múlt. A Krámer György koreográfus segítségével felépített táncos fantázia „egyenmunkásruhás” szavalókórusa fanyar humorral beszél – szóval, gesztusokkal – a nagyon is létezett szocializmus fonákságairól, és benne a saját szerencsétlenkedéseinkről, botladozásainkról.

A forradalom romjainak félresöprése után megjelennek a színen az elegánsan öltözött zenészek. Azt hihetnénk, most aztán szabadon szárnyalhat a muzsika, felemelkedhet lelkünk a mindenek fölött győzedelmeskedő szent és tiszta művészet szféráiba, amikor ismét meglepve szembesülünk a hideg artisztikum hamisságával. A legnagyobb döbbenetet azonban nem a bohócorros, balettcipős, tütüs férfiak és nők össztánca okozza, nem is a felismerés, hogy ebben az új világban a mókuskereket taposva tolja mindenki körbe-körbe a bevásárlókocsiját, hanem az ének, Szirbik Bernadett éneke – Maria Tănase után szabadon. Bár megdöccen a ritmus, sérül a prozódia, de ismerős a dallam, ismerős a bánat, miénk ez a bizonyos cudar világ. Ez van: a kopjafa nem hajt ki, aki születik, az meghal. Hogy is mondatta Ödön von Horváth Christine-nel? „Magát a Jóistent is valahogy jobban meg kellene szervezni. És akkor már le is mondhatnánk róla.” Addig meg nincs más választás: bízzunk a Jóistenben...

Filip Gabriella

Híján a fenségnek

Shakespeare: Troilus és Cressida – Katona József Színház

Aki miatt trójaiak és görögök harca folyik, a világszép Helénát (bár itt ezt sosem hallani: ringyó, szajha lesz az állandó jelző) nem látjuk a színpadon. Silviu Purcărete olvasatában egy fehér lepelbe bugyolált, titokzatos alak (Rakotomalala Myriam) suttog abban az egy jelenetben, amikor a háború kirobbantójaként számon tartott nő szerepel. Ha arcát látnánk, saját benyomásai alapján mindenki maga dönthetne arról, megérte-e vajon a sok vérontás. Így azonban megfoghatatlan és kiismerhetetlen marad – a görögöknél *már*, a trójaiak szemében *még* idegen ő –, nem evilági jelenés, szellemlény, a titkok titka. Heléna egy személyben seregeket csatára bujtó fővezér és arctalan senki a trójai harcmezőn. Ebben a vonatkozásban a nagynevű többiek is rá emlékeztetnek egytől egyig: a buja, öntelt Achilles (Nagy Ervin), a testben-agyban lomha Ajax (Tóth Zoltán), a konok becsülete miatt szégyenletesen elbukó Hector (Lengyel Ferenc), a felszarvazott és jelentéktelen Menelaus (Elek Ferenc), a szájhős, lábát emelni alig tudó aggastyán Nestor (Kun Vilmos). Valódi, s nem vázlatosan rajzolt egyéniség talán csak Ulyssesnek jut: páratlan leleményességével Homérosz tarkaeszűjének méltó, kései utóda, a dráma (s Hajduk Károly érett alakításában az előadás) tán legizgalmasabb alakja. A groteszk tragikomédiában (egyszerűség kedvéért nevezzük most így az évszázadokig besorolhatatlan műfajú darabot – a magyar Shakespeare-kiadás öt évtizede a színművek közt tárgyalja) ki másnak jutna még izgalmas szerep, mint a véletlenül alakuló emlékezetek és a gyanútlan szereplőket egymással összeugrasztó vagy épp egymás iránti szerelemre gyújtó intrikus-kerítő alaknak. Ebből rögtön kettő is akad: a „pandúr" Pandarus (Haumann Péter), a kéjleső öreg a két címszereplő nászágyát teríti, s tartja majd a gyertyát. Párja a „nyomorék és mocskos szájú görög", Thersites (Bezerédi Zoltán), akinek filozófiai tudománya az „annál jobb, minél rosszabb" korszerű maximájában fogható össze. Érték és értelem híján levő, végletekig kiábrándult világot ábrázol Purcărete az utóbbi negyven évben (újra)felfedezett, (fő)hős nélküli Shakespeare-drámában.

A rendező visszaállítja elvitatott jogaiba a ritkán elővett színművet, s mélyére nézve abszurd, értelmünkön kifogó helyzetek sorozatát láttatja. Ebben a környezetben a fenségesen indázó mondatok sorra nevetségessé torzulnak – így amikor Troilus a szerelmük forrásában lévő üledékről beszél Cressidának, vagy amikor Nestor a bátorságát illusztrálandó maga ajánlkozik Hector ellenfeléül (s eközben a bárszékként a színen megjelenő „trónszéke" inkább járókeretre emlékeztet). Szigorúan kettéosztott, bárhonnan átlátható és átlátszó, a szomszédvárba rendre átkacsingató színi világot tervezett Helmut Stürmer. Két szembenálló fél, két szembenálló tér: kollégiumból, kaszárnyából ismerhető emeletes ágyak balról-jobbról, középen elválasztva hosszú csap- és mosdósorral, mely a színpad mély tükörfala miatt a végtelenbe nyúlik. Tudni az első pillanatban: csupán idő kérdése, hogy a szemet bántó katonás rend felbomoljon, hogy az egyik oldal hívei önszándékból vagy rabként átkerüljenek az ellenhez. Nem véletlenül idéződik fel a fiúiskolák világa: férfias játékaikkal az időt múlató ficsúrokat gyakrabban látunk, mint daliás férfiakat (a nyitójelenetben a görögök baseball-játékos egyenruhában, a jellegzetes „szájkosárral", a trójaiak meg amerikai /?/ katonauniformisban feszítenek). De persze az ágyak fekhelyként is működnek: szeretők ölelnek vagy sérültek alszanak rajtuk, máskor a küzdelemben megfáradt harcosok pihenőhelyei lesznek. A gazdája, Ajax ágya alatt sunyin lapító Thersites, a párbajra szóló kihívást bénán átalvó Ajax, meg a naphosszat sátrában a görög vezéreket utánzó s „kanszukájával", Patroclusszal cicázó Achilles esetében az alvás és henyélés, meg ezek helyszíne jellemformáló jegy lesz. S a különböző színi akciók alatt harsona- és kürtszó zeng minduntalan, amely nemcsak harcba hív, hanem alkalom adtán szerelmi bánatot is elrí, vagy épp az ellenséget gúnyolja (Préda László betanításában fújja ki-ki saját trombitáját).

Képtelenség komolyan venni a hálótermeket megtöltő, hírnevük alapján nagyszerűnek gondolható kísértetalakokat, beleértve e sorba a két címszereplőt is. Keményszívű, céltudatos, a szerelmet mindenek fölötti értéknek tartó lánynak tűnhet Cressida (Rezes Judit) – egészen addig, míg a görög táborba egy tusz-, pontosabban árucsere keretében átkerülve maga is a sokat átkozott Helénára hajazó kéjhölggyé nem válik (a mindvégig rendkívül erőteljes képekben fogalmazó előadás egyik csúcspontja a Cressidát csókjaikkal üdvözlő görög vezérek jelenete, melyben a lány a görcsös félelemtől a közönséges nők feltétlen odaadásáig jut el. Rezes Judit bravúrja, hogy világosan érzékelteti, praktikus megfontolások vezetik ide: hűségének már semmi értelme. Troilus (Keresztes Tamás) sem igazán hősszerelmes alkat: a Pandarus által bátor vitéznek lefestett trójai királyfi inkább tejfelesszájú, pipogya fráter, aki vállrándítás nélkül veszi tudomásul, hogy szerelméről le kell mondania (s akkor sem tesz semmit, amikor Ulysses közreműködésének köszönhetően saját szemével látja Cressida és Diomedes enyelgését). Két csacska szerelmes benyomását keltik, akiknek a hosszú háború alatt (ne feledjük, már hét éve tart a harc, s még koránt sincs vége!) egyszerűen nem nyílt módjuk valódi érzéseik felfedezésére és megismerésére, csakis a Pandarus-féle, szerelmeshez tán legméltatlanabb módon.

Fotó: Schiller Kata

Shakespeare: Troilus és Cressida

A végső romlás elindítója Calchas (Czakó Klára), az áruló trójai pap, Cressida apja. Miközben a trójai térfélen a két szerelmes egymásé lesz, a görög oldalon Calchas zord lassúsággal araszol előre. Fenyegető, néma jelenléte képével zárul az első felvonás, sejtetve a tragikus véget. S valóban, a kimért rend hamarosan megbomlik: a díszlet lassan elfordul, átjárók nyílnak mindkét irányba, a romlás megállíthatatlan. Thersites nemtelen cselének következtében Achilles és a görögök könyörtelenül kivégzik a fegyvertelen Hectort. Halálával elillan a remény kósza sugara, s Thersites szavai igazolódnak: „Bujaság, bujaság; mindig harc és bujaság; csak ez nem megy ki a divatból."

JÁSZAY TAMÁS

Színház Színház

A hang, amit látok

A Sötétben Látó Tündér – Örkény Színház

A műfajmegjelölés – mesebeszéd – éppúgy telitalálat, mint maga a produkció, s egyben a célközönséget is meghatározza-becsalogatja: az Örkény Színházban játszott *A Sötétben Látó Tündér* című gyermekelőadás legalább annyira szól a felnőttekhez, mint a nézőteret jórészt megtöltő kisebbekhez. Ha éppenséggel nem inkább az előbbiekhez beszél: a magam példájára hivatkozhatom csak – feszült figyelemmel kísértem a kizárólag szavakkal láthatóvá tett, s színpadi akciókban gyakorlatilag mindvégig nem megjelenő történéseket még akkor is, amikor a gyerekek összpontosítása idővel már kezdett kissé lanyhulni (erre a nézőteret időnként ellepő udvarias, ám határozott duruzsolás utalt). A gyermeki türelmetlenség oka részint érthető: Bagossy László rendező ugyanis több szempontból is igen veszélyes vizekre evezett új előadásával. A „veszélyes" itt úgy értendő, mint olyasvalami, ami a sejthető igényekkel vállaltan és a maga igazában bízva, bátran megy szembe. Nem egyszer érezni véltem a dacos „csakazértis" hangot a produkcióban. Persze nem bizonyos, kimondatlan elvekhez való szemellenzős ragaszkodásra gondolok, inkább a következetes, a pillanatnyi kor- és közízlésnek nem engedő, azt sokkal inkább változtatni, de legalább a maga szerény eszközeivel formálni-hajlítani akaró rendezői felfogásra. (Ha már ízlésformálás: *A Sötétben Látó Tündér* előadásait látogató gyerekhad felnőve már aligha láthatja majd az ugyanitt esténként futó Bagossy-rendezést, *Az arab éjszaka* című Schimmelpfennig-darabot. Pedig a két előadás színpadi nyelvének, eszköztárának, mesei szerkesztésének összevetése nem tanulságok nélkül való. S említsük meg azt is, hogy – nem csak emiatt – a magát művészszínházként egyre sikeresebben újradefiniáló Örkény Színház profiljába és repertoárjába zökkenőmentesen illeszkedik az új korosztályt megcélzó darab.) Az utcákat, tereket, munkahelyeket és otthonokat válogatás nélkül elárasztó bulvárszenny uralma idején legalábbis kockázatosnak tűnhet egy olyan színházi vállalkozás, amely szinte egyetlen eszközt hagy a játszó kezében, legyen bár az a legerősebb mind közül: a színész egyéniségét, kisugárzását, megfejthetetlen színpadi jelenlétét. És mindenekelőtt a hangját.

Mert a Bagossy Levente tervezte látvány, mely a rendező jó arányérzékének köszönhetően idővel azért többet mutat magából, mint kezdetben gondolhattuk róla, igencsak statikus: a látóterünket és a színpadot betöltő, falakat alkotó száraz faágak kibogozhatatlanul fonódnak egymásba, áthatolhatatlan liget realisztikus képét idézve fel. Ahogy egyre mélyebbre merülünk az újabb meg újabb fordulatokat vevő történetben, úgy nyerjük el a jogosítványt arra, hogy kezünkkel óvatosan széthúzzuk az évszázados ágakat. Bekukucskálva mögéjük mégiscsak bejuthatunk az erdő szívébe, talán éppen egy kies tisztásra, hogy ott aztán csodálatos, szívet melengető és torokszorító jelenetek egymásutánjának szemtanúi lehessünk.

Megleshetjük az aranysárga hajú vitézt, a nyalka Tökmag királyfit; a csodaszép, a világ fürkész szeme elől – hova máshova? természetesen egy üveg málnalekvárba – bújtatott Málnácska királylányt; az emberevő, a lányt szándékai szerint mindörökké fogságban tartó sárkányt, s majd azt is, amikor a szemünk előtt leheli ki a lelkét a bestia; a szerelmes ifjú terveit keresztülhúzni akaró gonosz törpét; a gazdájáért bármire hajlandó táltos paripát... Meg persze az összes kötelező népmesei szereplőt és kelléket, melyek sorra megjelennek a színpadon. S teszik ezt ráadásul úgy – és ez a valódi bravúr! –, hogy eközben az előadás eredeti, az eszköztelen, tiszta és őszinte hangú mesélés tényére összpontosító jellege sem vész el, s mintegy annak szerves folytatásaként, a nem lankadó figyelem megjutalmazásaként lesz olvasható a mesealakok felbukkanása a dúsan indázó történet gazdagon cizellált lapjain.

Fotó: Szabó Dorottya

A Sötétben Látó Tündér: Pogány Judit

A Tündért meglelkesítő és sárkánytól lóig, törpétől vakondig, öregembertől lekvárbefőttig mellesleg mintegy tucatnyi szereplőt „szinkronizáló" Pogány Judit kizárólag a hangjával – világokat teremt. Mást nem is tehet: a mese fontosabb pontjain ugyanis rendre kialszik minden fény a színpadon. Talán az egyszerű, ám hatásos eszköz szokatlansága és visszatérő megismétlése váltotta ki a leghangosabb méltatlankodást az újabb meg újabb, sötétben játszódó jelenetek során a legkisebbekből, akik monotonnak érezhették ezt a megoldást. Amolyan megcsavart, shafferi „black comedy" helyzet alakult így ki: a színésznő a koromsötétben kizárólag az általa előadott mese révén tarthatja fenn a rá és a történetre irányuló, elkalandozásra bizony gyakorta hajlamos gyermeki és szülői figyelmet. Igazi, színészt és nézőt egyként próbára tevő feladat: Bagossy László színitanodájában vagyunk. Nincs más dolgunk, mint bátran megragadni ilyenkor a színpadról felénk nyújtott, mindvégig segítő szándékú kezet. Mert ahogy a mesékben, végül itt is minden közreműködő – s ne feledjük: a mindenkori színház a néző részvétele nélkül nem lenne színház – elnyeri méltó jutalmát.

(JÁSZAY)

Színház

Mágnás Miska és az utódok

Óh, az nagy úr az a kóbor theátrista! Maga teszi magát azzá, ami lenni akar. Ostrommal foglalja el országát, s övé az, a míg másikat nem foglal helyette. Nem esedezik diplomáért semmi doctum collegiumnak. Ott a diploma a szívében, lelkében, a hangjában. Adófizetője az egész világ, s még akkor is adósa marad, mikor fizet neki. – Óh, azon boldog romantika – sóhajtunk föl Jókai sorai láttán – amikor még nagy úr volt a teátrista és maga tette magát azzá, ami lenni akart, ráadásul még diplomára sem volt szüksége. Óh, azon boldog tizenkilencedik század – sóhajtott föl valószínűleg Gali László rendező, amikor elhatározta, hogy Szigligeti Ede *Liliomfi* ját viszi színpadra Marosvásárhelyen. Hiszen mi kell a népnek? Könnyű, szórakoztató, ha lehet, zenés darab, amolyan operett-féle, amelyen jól el lehet nevetgélni, kacarászni, idősebbeknek nosztalgiázni, amely nem kínoz semmiféle szörnyű katarzis-ígérettel, amelyet nem kell megfejteni, poénjairól napokig beszélgethetünk a reggeli kávé mellett. Persze, tanulni is lehet belőle – aprócska színháztörténelmet. A publikum egy része meg-megfogja a fejét a *Liliomfi* műsorra tűzése hallatán. És elmegy az előadásra, mert kíváncsi: azt kapja-e, amit a darab ismerete alapján várt, vagy valami mást, esetleg valami egészen mást? Csalódik-e, avagy sem? Nos, nem csalódik...

Százötven évvel ezelőtti polgári szobabelsőt formáz a minden ízében korhűségre törekvő színpadtér, a szokásos kellékekkel, úgymint asztalka, székek, (mű)virágok, satöbbi, ezen szoba pedig hosszában kettéosztatott a díszlettervező (Langmár András) elképzelései alapján. A középen húzódó láthatatlan fal bal oldalán lakozik Liliomfi, a hősszerelmes bonviván (Sebestyén Aba), akihez gyakorta betér részeges barátja, Szellemfi (Kárp György), a szintén meglehetősen lump vándorszínész. Jobb oldalon Kamilla, a tisztességes, erényes és álszent vénlány (Balázs Éva) szobája tárja ki titkait a nagyközönségnek. Ugyancsak ezen szoba lakója Mariska kisasszony (Nagy Dorottya), Kamilla nevelt lánya. A kezdő dramaturgiai csavar jó hagyományokhoz híven a szerelem: mindketten szerelmesek a bonvivánba, aki Mariskát viszontszereti, Kamilláért azonban nem rajong annyira. A váratlan fordulatok, cselek és intrikák szövevényes forgatókönyve Szilvai professzor, Mariska gyámapja (Kilyén László) érkezésével indul, aki áldatlan házasságának boldog véget érte, rémséges feleségének, Emerenciának áldott halála után megjelenik, hogy Mariskát magával vigye, unokaöccséhez férjül adja. Mariska szerelmes Liliomfiba. Távozni nem óhajt. Liliomfi azonos a kijelölt unokaöccsel. Ezt azonban nem tudja senki, sem Mariska, sem Szilvai uram. Indul a bonyodalomsorozat.

Gali László százszázalékosan tradicionális megfogalmazásban, ugyanakkor szigorúan a műfaj által megkövetelt rendezési koncepció szerint vitte színre Szigligeti sikerdarabját. Sem a kezdő jelenetekben, sem az azokat követő játékban nem találunk olyan elemet, amely ne tűnne valahonnan ismerősnek. A színpadtér berendezésével, belakásával, a díszletek és jelmezek korhű voltával párhuzamosan, a szöveg és színészi játék is pontosan követi (illetve pontosan igyekszik követni) a megadott sémát, a XIX. századi polgári, zenés vígjáték vonalát. Jókat nevetünk ugyan az ízes, régies szövegen, szófordulatokon, poénokon (Mészöly Dezső átdolgozásában játssza a darabot a Tompa Miklós Társulat), pár jelenet elmúltával azonban már nem vagyunk képesek megszabadulni a békeidőbeli, fekete-fehér magyar filmvígjátékok kényszerképzetétől, e képzet pedig kétélű, és ennél fogva zavaróan hat: egyrészt egyesek biztosan remekül nosztalgiáznak, másrészt ezt azért Latabárék néhány klasszissal jobban csinálták. Így előbb-utóbb (stíl)koppintás, idézet íze lesz a dolognak, ami szintén zavaró, hiszen a lényegről tereli el a figyelmet – ez esetben a szórakozásról, kikapcsolódásról. A koncepció minden ízében a klasszikus és bevált sémát követi, és ez a színészi játék terén érhető leginkább tetten – ott a leglátványosabb és egyúttal legzavaróbb is. Technikai szempontból igen komoly hiányosság a hangosítók nélkülözése. Élő zene fűszerezi a produkciót, az éneklés pedig nem megy mindenkinek kitűnően. Nem hamis hangokról van szó, hanem erőtlen (és erőlködő) orgánumokról. Ha ezzel megbékültünk, akkor azon bosszankodunk, hogy a dalok szövegéből nem értünk semmit, csak színpadi bájolgást kapunk, hozzá pedig összekuszálódott mondatokat, ahol a szavakat elnyomja a süllyesztőbe bújtatott zenekar. Akik pedig énekelnek, azok figurák csupán, szereplők, élő kellékei örök reneszánszában lebegő műfajunknak, nem hús-vér emberek. Hiszen a rendezés, a megkövetelt hangulat és gondosan tervezett színpadi kisugárzás a játékra is rányomta bélyegét – archetípusokat látunk a deszkákon, nem karaktereket, marionetteket, nem színészeket. És ez nem bábszínház. A romantika legnemesebb hagyományaihoz híven vannak jók és rosszak, okosak és idióták, fehérek és feketék, papírból kivágott jellemrajzok, amelyek vagy patyolattisztták, vagy nagyon mocskosak (paradox módon, annak ellenére, hogy kifejezetten gonosz szereplőkkel a darabban és előadásban nem találkozunk). Jellemárnyalásról, isten ments' kétértelmű, többszínű karakterformálásról szó sincsen. A játszók pedig komoly erőfeszítéssel próbálják megformálni ezen archetípusokat. A Liliomfit, aki elegáns ruhákban járkál, piperkőc stílusa van, szépen beszél és még szebben udvarol, A Kamillát, aki teltkarcsú, hülyeségeket hord a fején, bájolog, majd tombol, A Mariskát, a hófehér ruhában lebegő naivát, A professzort, aki az évtizedes szigorban elvesztette minden humorérzékét, korlátolt és szűklátókörű, A Szellemfit, akinek piros az orra, laza az életfelfogása és nem riad vissza semmilyen csínytől, és így tovább, mindeközben pedig emberi oldaluk elsikkad a műfaji oltáron, legfontosabb céljukat veszítik szem elől – a hitelességet. Nincs mélységük, két dimenzióban mozognak csupán, szinte rajzfilmfigurák, akiket nem sajnálunk, nem akarunk megérteni, gondjaikat nem érezzük át – csupán nevetünk rajtuk, a többi legyen az ő bajuk. És vidám darab ugyan a Liliomfi, de azért mégis színházi előadás...

Ahogy mélységet, úgy magasságot sem kapunk Thália vidám teátristáitól: nincsenek kiugró momentumok, nincs változatosság, semmilyen szinten. A szobabelsőt kocsmaterasz követi, agyontipizált kocsmaterasz, ilyenen ivott Mágnás Miska is hajdanán a forgatáson, hasonló figurák között – ripacskodó részegek, derék és becsületes Gyuripincér (Ördög Miklós Levente), talpraesett Erzsi (Szabadi Nóra) –, ők képezik a szerelmi történet alternatív-vidéki vonulatát: Kányai Uram, a goromba és zsugori fogadós (Széllyes Ferenc), valamint a két idióta osztrák, a szállodatulajdonos Schwartz és affektáló fiacskája (Makra Lajos, illetve László Csaba). A cselekmény (szüzsé – ?) pergő és ritmusos, nem ül meg az előadás, nincsenek üresjáratok, ahogy kitöltetlen, vagy játékhiányban szenvedő percek sem, de ezen pergő, dinamikus ritmika mégis (!) unalomhoz vezet. Előre sejteni a dramaturgiai fordulatokat, előre tudni, hogy ki kivel mikor és hol (lesz), a produkció nem áll meg, nem időz el semminél. Mindennek egyforma figyelmet szentel – ennek eredményeképp semminek sincs tétje, semmi és senki sem fontosabb a másiknál, csupán egy a cél: nevettetni, színpadra vinni azt, ami leíratott egykoron. Nevetünk is, de közben egyre inkább unjuk a színházhoz, darabhoz nem méltó céltalanságot.

Pedig a Liliomfi (és műfajtársai általában) kitűnő jellem-, illetve helyzetkomikumi lehetőségeket ad éppen aktuális rendezője kezébe. A tradicionális vígjátéki eszközökből építkező forma soha nincs híján a tévedésen alapuló bonyodalomnak, és az e tévedések következményeképp fellépő zavarnak, ami a jellemkomikum klasszikus forrása, majd eszköze. Gali László élt ugyan az ezen komikumforrások adta lehetőségekkel, ám a jó helyzetek elsikkadtak az egyhangú színpadi cselekményvezetésen, a pontos, de ugyanazon ütemre állított ritmikán, a jellemkomikum pedig a már említett tipizálás következményeként halt el. Nem teljesen, de a lehetőségekhez mérten épp eléggé. Hiszen nem a figurán nevetünk ezúttal, hanem a szerepkörén, amit – igaz más forrásból, de – jól ismerünk. Nem a színész vívott ki tapsot, hanem a körülmények, amelyekbe csöppent az általa megformált szereplő, nem Kamillán vagy Szilvai uramon, hanem minden szerelmes vénlányon és minden, lassan meszesedő szigoron nevetünk. A színészi teljesítmény és játék a darabra erőltetett előítéletek szerinti rendezés áldozatává vált.

Mindezen felsoroltak ellenére a Liliomfi mégsem egyértelműen rossz előadás. Hiszen Gali László és színészei nem tettek egyebet, mint a műfaj kívánalmainak megfelelő produkciót vittek színpadra (igaz, többet sem annál). A Liliomfi keverék, amolyan népszínmű-köntösbe bújtatott operett (vagy fordítva, zenés népszínmű), e téren pedig helytáll a marosvásárhelyi előadás. Leszámítva az erőteljes tradicionalizmusból származó koncepcióbeli hibákat, pontos, precíz és sok munkát igénylő produkcióval van dolgunk, amely azonban nem próbált meg új utakat keresni (az ugyanis óriási bukáshoz vezethet e műfaj esetén), megelégedett azzal, amit másfélszáz év alatt magára szedett. Nem próbálta meg kidomborítani műfaji sajátosságait, nem komolykodott, nem mélyült el sem önmagában, sem szereplőiben, sem a világ bajában. És azt hihetnénk, hogy ezáltal vidámságra ítéltettünk a nézőtéren, felhőtlen szórakozással töltöttük az estét, az azonban mégsincs így. Mert a Liliomfi, bizony-bizony giccs. Negédes, bájos előadáska, díszítetve síró hegedűvel és csöpögő dallamokkal, gegekből építkező népi atelier, apácarácsos falvédő és háziperzsa terítő a művirágokkal megrakott fogadóasztalon. Visszaélés a jó ízléssel, visszaélés a népi hagyományokkal, amelyek nem rusztikus módon, hanem ömlesztve zuhannak a nyakunkba a három felvonás alatt. Amikor pedig mindez véget ér, Petőfi színészdalával búcsúznak tőlünk a szereplők – „legyünk büszkék reá, hogy színészek vagyunk!".

A néző azt kapta, amire várt, semmi többet. Népszínművet, operettet. Pontosat, precízet, de csöpögőt. Humorosat, de kissé fantáziátlant. Mérsékelten szórakoztatót, nagymértékben tipizálót.

Nagy Botond

(Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata – Szigligeti Ede: Liliomfi. Átdolgozta Mészöly Dezső. Rendező: Gali László Jászai-díjas, m.v. Rendező-asszisztens: Harsányi Zsolt. Zeneszerző, dalszövegíró: Aldobolyi Nagy György. Díszletjelmez: Langmár András. Korrepetitor: Szabó Edit. Koreográfus: Szőke István. Mozgástervező: Karsai János. Súgó: Demeter Márta. Ügyelő: Vajda György. Kilyén László, Balázs Éva, Nagy Dorottya, Sebestyén Aba, Kárp György, Széllyes Ferenc, Szabadi Nóra, Ördög Miklós Levente, Biluska Annamária, Nagy János, Tollas Gábor, Makra Lajos, László Csaba, Meszesi Oszkár, Harsányi Zsolt. Zenekar: Nyágai István, Koszorús Kálmán, Sándor Gyula, Zonda Attila, Sándor László.)

Színház

Az élet abszurd komédia

A pusztán a szöveg interpretálására koncentráló rendezések nem tudják a valóság bonyolult képletét a korszerűség igényének megfelelően megjeleníteni. A hagyományos, szövegcentrikus rendezések bevethetik a modern színház technikai eszköztárának teljes arzenálját, az eredmény akkor is – szerencsés esetben – pusztán jól megírt színművek színpadi illusztrációja lesz. A tanulságos, szórakoztató mesélésen azok az előadások lépnek túl, amelyek különböző szegmensekből álló, (szín)játékosan variálható, de egységes színházi nyelven fogalmaznak. Ennek az elvárásnak két rendező, Pintér Béla és Vidnyánszky Attila rendszeresen megfelel. Rendezéseikben nem a szövegnek adnak fő szerepet, hanem a térbeli nyelv eszközeivel próbálnak magatartásformákat megragadni.

Pintér Béla a Szkénében vitte színre maga írta darabját, az *Anyám orrát*. Az előadáson tribün veszi félkörbe a játszóhelyet, amelynek végében létrákon ülő fehér leples angyalok muzsikálnak. Már a nézőtéri helyfoglalás közben ütemes etnozene hallható (felvételről), amelyre később két, sötét öltönyös fiatalember (Deák Tamás és Pintér Béla) táncolni kezdenek. Mozdulataik rusztikusak, a koreográfia férfias, az előadók nem kímélik a talpukat. Deák Tamás és a román dívát játszó Szamosi Zsófia házavatóján zajlik a mulatság, Pintér Béla és a párját alakító Enyedi Éva meghívott vendég. Hamar kiderül, hogy se ház, se avató nincs, az egészet a „művésznő" álmodta, aki barátaival éppen egy jótékonysági estre készül. Az álomjáték diszkréten arra figyelmeztet, hogy a néző reális, de valóságtól elrugaszkodott történetre számíthat. Aki látott már Pintér Béla-előadást, nem lepődik meg ezen. Mint ahogy azon sem, hogy a szereplők a „normális" beszédből néha operaszerű recitálásba váltanak. Pintér Béla *Parasztoperá*ban kimunkált elidegenítő módszere jól működik az *Anyám orrá*ban is. Az operákban akkor alkalmazzák az énekbeszédet, amikor a cselekmény tovább gördítése tömör és könnyen érthető verbális közlést igényel. Pintér pszeudo-recitativói ezzel szemben a verbális közlést változtatják énekszerűvé. Ez a módszer megóvja a jelenetet a banalitás látszatától, a természetes és a szokatlan egyidejű megjelenítése pedig még különös feszültséget is előidéz. Egyszerűen érdekes lesz tőle az elhangzó szöveg.

A szöveg persze mástól is érdekes: rendszeresen megjelennek benne vaskos obszcenitások és trágár beszólások. Az izgalmas történet is leköti a nézőt. A krimibe illő sztoriban van durvaság, gonoszság, kegyetlenség, de még a legsötétebb figurák is bírnak jó tulajdonságokkal, csak vágyaik, kudarcaik, gyarlóságaik miatt válnak gonosszá. Pintér Béla színpadán nincsenek sem egysíkú jellemek, sem egyértelmű helyzetek. Ahogyan a beszéd néha ének is, a gonoszságba is mindig vegyül valamennyi jóság; vagy legalábbis elesettsége miatt szánalomra, megértésre méltó lesz a jellemtelen gazember is. Más eszközök is elősegítik a különös viszonylagosság felépülését. A civil, hétköznapi mozgásból néha tánc alakul ki, leginkább jelenetek közötti átvezető részekben, de nem öncélúan, hanem az aktuális hangulatot ábrázolva, vagy a cselekménszál folyamatosságát segítve. A jótékonysági előadás próbáját show-betétek illusztrálják, amelyeket az erdélyi faluban élő egyszerű figurák fogékonysággal és tehetséggel adnak elő. Jelzésértékű a paradoxon: a páratlan, eredeti kultúrkinccsel rendelkező régiókban élő emberek a Nyugatról jött globális gagyi interpretálására mozgósítják tehetségüket. Tárgyi eszköz működése is nyomatékosítja az állandó bizonytalanságérzést: az előadás egy, a vízszintes síkjából kibillenni képes forgószínpadon játszódik, amely mindig elferdül, mihelyt forogni kezd. Így a mozgó, kör alakú játéktér szélénél rendszeresen hasadék nyílik, amelyben eltűnhetnek, vagy amelyből előmászhatnak a színészek.

A történet is reális, de valóságtól elrugaszkodott. A fiatalok falujába gazdag szervkereskedő (Thuróczy Szabolcs játssza) érkezik Magyarországról. Halálos beteg, napjai vannak hátra, ha nem talál megfelelő, átültethető vesét. Harmincöt éve kiküldetésben járt már a vidéken, és tudja, egy törvénytelen fia él arra. A gyermek szegénységben élő anyja hiába kérte annak idején a jómódú (akkor vezető beosztású) apa segítségét, a férfi nem méltatta válaszra. Halála előtt azonban hirtelen rátörnek az apai érzések, az egész vagyonát egyetlen örökösére, a törvénytelen gyerekre akarja íratni – legalábbis ezt meséli be a génteszttel azonosított fiúnak. Hamar kiderül, hogy nemcsak a vesebaja, hanem az önzősége is gyógyíthatatlan: nem örököst akar, hanem megfelelő donort. A Bencze Sándor alakította román kuruzsló puszta kézzel operálja ki a fiúból a szervet, az elaltatott, mit sem sejtő áldozat nem éli túl a beavatkozást. A bonyodalmak az előadás végéig burjánzanak. Nemcsak a génteszt eredményét cserélték el véletlenül, hanem a végén kiderül az is, hogy az egész álom volt. De nem Dorinna, az álombéli román művésznő álmodta, hanem Edina, a másik lány. Mindannyian szegények, távoli kis faluban élnek. Esküvőre készülnek: Lóri, aki az álomban Edina férje volt („igazából" a testvére) elveszi Dorinnát, a román lányt. Dorinna apja a román sarlatán, Lórié a beteg szervkereskedő. Van vesebeteg is: Levi, Edina vőlegénye. Nem könnyen, de beazonosíthatók a szereplők, követhető az átlényegülésük. Ami biztosan megállapítható: a dupla álom egy román–magyar vegyesházasság-kötés előtti percekben elevenedett meg a nézők előtt, és nem lehet véletlen, hogy melyik figura mivé változott benne. A színházba járók a *Szentiványéji álom* ősbemutatója óta tudják, hogy álmainkban a reális, de valóságtól elrugaszkodott ösztöneinket, vágyainkat éljük meg. Az esküvőn Levi verssel köszönti az ifjú párt. Könyvében véletlenül rossz helyre lapoz, és Puck búcsújába kezd: „Ha mi árnyak nem tetszettünk, / Gondoljátok, s mentve tettünk: / Hogy az álom meglepett, / S tükrözé e képeket." (Arany János fordítása).

Az *Anyám orrá*nak író-rendezője a falusi fiatalokról sem fest hízelgő képet. Az álomban Lóri nagyon szeretne lefeküdni a művésznővel, akit férje, Levi készséggel át is enged barátjának, ha cserébe megkaphatja Lóri feleségét, Edinát. Edina vadul tiltakozik a megállapodás ellen, de amikor megtudja (tévesen), hogy Levi dúsgazdag lett, már hajlik arra, hogy vele menjen. De Levinek akkor már nem kell, sőt terhes feleségét is sorsára hagyja. Pintér Béla kíméletlen ítéletet mond az erkölcsi állapotokról, de nem ítélkezik. Figurái gyarló emberek, történetük tragikumba hajló fordulatait groteszk, abszurd komikummal oldja fel. Ennek eszköze az összetett színházi nyelv, amelyben próza, ének, zene, tánc, fényhatás és performance-szerű színpadi változások szerves egységet képeznek. Az etnozenei alapba belesimulnak a lakodalmas gagyi, a cigányzene és a globális slágerek motívumai, a játékstílusban felfedezhetők pantomim- és néptáncelemek, a cintányérral kísért lassú változások a japán nószínházra emlékeztetnek. A színészek kivétel nélkül kitűnő alakítást nyújtanak. Magas színvonalon énekelnek, táncolnak, muzsikálnak. Külön említést érdemel Quitt László, aki a sarlatán assziszten sét, és később az esküvői anyakönyvvezetőt játssza. A női lélek rezdüléseit férfiként megformálva, bizarr figurát alkot.

*

Line Knutzon *Közeleg az idő* című abszurd komédiájának szereplői nem szegény faluban élnek, hanem a civilizáció legfejlettebb régiójában, mégis boldogtalanok. Úgy érzik, nem történik velük semmi, tartalmatlanul, értelmetlenül telik az életük. Álmaik, emlékezetük sincs. Knutzon, a fiatal dán írónő (1965-ben született) komoly színházi sikereket tudhat maga mögött: darabjait skandináv városok mellett bemutatták Londonban, Moszkvában és New Yorkban is. A *Közeleg az idő* a nagy hippi-generáció vágytalan gyermekeiről szól, azokról, akiknek nem lehettek ambiciózus céljaik, és nem is lázadhattak semmi ellen.

Az Új Színház Vidnyánszky Attila rendezte előadásán a színpad hátsó felén körvonal mentén mozgatható, átlátszó plexifalak állnak. A köralak és a hétköznapi tárgyra nem emlékeztető díszletelem azt sejteti, hogy a színpadi cselekvések tág, elvont értelmet fognak nyerni. A történet a színpad előterében kialakított szobabelsőben játszódik, ahová a meg-megmozduló pleximanézs útjain kanyarogva érkeznek meg a szereplők, a legtöbbször nem létező csengőt megnyomva, nem létező ajtót kinyitva és nem létező konyhát átszelve. A szobában televízió nem látható, csak a hangja és a falra vetülő képei észlelhetők, amikor a házigazda (Hilbert szerepében Rudolf Péter) ráejt valamit a távirányítóra. De néha feleségével (Rebekka: Györgyi Anna) szándékosan kapcsolják be a készüléket, például amikor szexelni akarnak. Média keltette izgalomérzés nélkül ugyanis már szeretkezni sem tudnak. Rebekka nem csinál semmit: nem dolgozik, nem vezeti a háztartást, a dolgok nevét is elfelejti, például paradicsom helyett kis gömbölyű pirosat emleget. Hilbert kihívóan viselkedő háztartási alkalmazottat szerződtet (Oda: Fodor Annamária), a felesége által nem jól működtetett funkciók betöltését akarja rábízni. Oda feladata lenne a háztartásvezetés, a gyermeknevelés és a szexuális szolgáltatás. Rebekka vigaszt csak volt férjétől (John: Gáspár Sándor) remélhet, de John jelenlegi feleségét, Ingridet (Pálfi Kata) várja vissza, aki bűntudatában hagyta el, mert meddősége miatt nem szülhetett neki gyereket.

A darabban az idő öles léptekkel halad. Egy-egy jelenet között néha évek, sőt évtizedek telnek el, de a szereplők külsőleg és belsőleg is változatlanok. Egyedül Rebekka jelleme fejlődik valamennyire, talán ő vágyik legkitartóbban normális emberi életre, neki kell megküzdenie az életben néhányszor azért (gyerekért, férjért, egzisztenciáért), ami még jelent számára valamit.

Vidnyánszky Attila az abszurdhoz és a komédiához külön-külön is vonzódik. A *Közeleg az idő*t nyilván azért választotta, mert megmutatható benne, hogy az abszurd komédia műfaji meghatározás az emberi életre is egy az egyben alkalmazható. Az előadáson a komoly vagy magasztos viccessé válik, a röhögtető jelenetek pedig drámába torkollnak. Vidnyánszky a hideget folyamatosan forróval vegyíti, de az eredmény sohasem lesz langyos. Ha egy helyzet vagy megfogalmazás banálissá kezd válni, elidegenítve, elvonatkoztatva abszurddá változtatja azt, az elvont részeket pedig, mielőtt követhetetlenek vagy unalmasak lennének, feloldja valamilyen hétköznapi szituációban. Az ellentétpárok szembesítése vibrálást és lendületet ad az előadásnak, emellett folyamatosan biztosítja a célszerű elidegenítést: a józan néző egy percig sem gondolhatja, hogy habkönnyű, kacagtató előadást lát, de azért sem érezheti magát kellemetlenül, mert megfontolandó életigazságokat akarnak pátoszosan belésulykolni. Vidnyánszky színpadán összetett nyelvezet különböző elemei ellenpontozzák egymást, a folyamat gyors és állandó: az ellenpontozóból a következő percben ellenpontozott lesz. Ingrid messzeségbe révedő pszeudo-szentimentális pátosszal mondja el, hogy kiszáradt, terméketlen ágnak gondolja magát, közben groteszk, élete tragédiáját parodizáló karmozdulatot tesz. Máskor hódeszkázik a színpadon: mintha havas dombokon száguldana (vágya így repíti vissza Johnhoz), de hogy jobban csússzon, és hamarabb megtegye az utat, zsebéből porhót szór maga elé. Az ellenpontozás eszközei Vidnyánszkynál a szó, a színészi játék, a mozgás, a zene, a kellék, a díszlet és mindezek állandó, egymást igénybe vevő és egymásra utaló játéka. Knutzon figurái is kínálják a folyamatos kontrapunkciót: John kicsit hülye, de jóságos, Hilbert okos, de cinikus, néha kegyetlen és durva, Ingrid gátlásos, Oda pedig gátlástalan. Rebekka azért (is) a központi alak, mert e tulajdonságok mindegyikéből valamennyit magáénak mondhat.

A *Közeleg az idő* legdrámaibb figurája a Nagy Mari alakította Knuttebarn, Hilbert és Rebekka kisebbik gyermeke. A kislány ötvennyolc évesen, őszülő hajjal, vénkisasszonyként látogatja meg külsőleg és belsőleg nem változó, huszonévesnek látszó szüleit. Az idő már felette is eljárt, vele sem történt az életben semmi, szülei sohasem törődtek vele, mert csak önmagukkal, üres ségükkel, saját semmilyenségükkel foglalkoztak. Hilbert meggyűlöli a jóságos, de visszataszító öregasszony képében megjelent gyermekét. Megvádolja, hogy meg akarja ölni a szüleit, azért érkezett. Knuttebarnnak esze ágában sincs gyilkolászni, még mindig gyermekien szereti érdemtelen szüleit, de Hilbertnek mégis igaza van: amikor az ember szembe találkozik az ötvennyolc éves gyerekével, rádöbben, hogy megállíthatatlanul közeleg az idő... A helyzet abszurditása fokozódik: Hilbert mániákusan félti értéktelen életét, azt gondolja, ha eltünteti az öreg Knuttebarn fenyegető rémét, elkerülheti a halált. Ezért felbiztatja Ódát, hogy ölje meg a lányt. A színpad közepén, a kör alakú plexifal fölött egy zsinegen az előadás kezdete óta csőre töltött vadászpuska himbálódzik. De nem sül el. Oda ugyanis nem akarja megölni Knuttebarnt, a többiek is megvédik a gyereket. A darabvégi kavalkádban, a kitágult játéktérben Knuttebarn kezébe kerül a fegyver. Nem lő vele, csak fenyegetőn tartja. Pusztán szavakkal nehéz lenne megfogalmazni, hogy az élet abszurd komédia. De az öreg gyermek valóságtól elrugaszkodott, reálisan fenyegető látványa verbális szöveg nélkül is erről beszél.

KUTSZEGI CSABA

Pintér Béla: Anyám orra. Pintér Béla és Társulata, Szkéné Színház, Budapest. Szereplők: Enyedi Éva, Szamosi Zsófia, Bencze Sándor, Deák Tamás, Pintér Béla, Quitt László, Thuróczy Szabolcs. Jelmez: Benedek Mari. Díszlet: Horgas Béla. Asszisztens: Csizmadia Katalin. Dramaturg: Kovács Krisztina. Zene: Darvas Benedek. Rendezte: Pintér Béla.

Line Knutzon: Közeleg az idő. Fordította: Szappanos Gábor. Új Színház, Budapest. Szereplők: Györgyi Anna, Rudolf Péter, Gáspár Sándor, Pálfi Kata, Nagy Mari, Fodor Annamária. Díszlet, jelmez: Alekszandr Belozub. Dramaturg: Hársing Hilda. A rendező munkatársa: Hajdinák Judit. Rendezte: Vidnyánszky Attila.

Fotó: Dusa Gábor

Anyám orra: Szamosi Zsófia, Deák Tamás

Közeleg az idő: Rudolf Péter, Gáspár Sándor, Györgyi Anna

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.
Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

Sándorportré

Szent Varecza Halott

...s midőn már úgy gondoltuk, hogy a sors semmiféle meglepetést nem tartogat számunkra, lám csoda történt: a postás megjelent redakciónk ajtajában (ez még nem a csoda, gyakran, túl gyakran teszi ezt, úgy jön ide, mint haza: nem szívesen), káromkodott (még ez sem a csoda, gyakran teszi, érthető, ő is érzi a rossz versek súlyát), és átadta a megváltó küldeményt.

A feladó nem más, mint: SZENT VARECZA HALOTT.

Ezt nem úgy kell érteni, hogy meghalt volna szegény. Ez az ő neve. A saját neve neki, mondaná Kukorelly Bandi. Hogy Szent és Varecza és Halott. Háromnevű, akárcsak Kovács András Ferenc, Orbán János Dénes vagy Panek Zoltán Hüje.

Szent kortársunk levéllel, versekkel és egy pompás kötettel örvendeztetett meg bennünket, az irodalom szerény kis hangyáit.

Imígyen szólott a levél:

T. Szerkesztőség!
Küldök verset lapjukba.
Szent Varecza Halott

Nem lacafacázva, hogy izé, hogy így meg úgy, hogy van neki egy Rebeka nevű kiskutyája, mint Uhrin Benedek nagymamájának, s hogy az alávaló szombathelyi gyepmester minduntalan ott ólálkodik a háza körül, de Pimpike, az afganisztáni vadászgörény résen van, meg ilyen finomságok, ahogy ezt a közönséges költők szokták tudatni velünk. Nem, hanem nemes egyszerűséggel tényközölte velünk, hogy küldött nekünk verset, nehogy azt higgyük véletlenül, hogy a verseket, melyeket elküldött nekünk, nem küldte el.

A költői hangvételű levelet egy episztola követi, melyet elolvasván rögtön tudni fogjuk, miről is van szó. Az episztola címe nemes egyszerűséggel: **26**.

Itt a könyvtárban egy külön polcon vannak
az irodalmi-művészeti folyóiratok.
Amelyik közöl verseket,
azokba küldök be ma
a 80-83-as négytörvényörvény köteteimből.
Életveszélyes örvény kötetfolyómban,
csak jó úszóknak.
1. Kiirtási törvény
2. Kirablási törvény
3. Boltbezáratási törvény
4. Meggyalázási törvény,
ez a négytörvényörvény megkoronázása
költészetemnek,
egy méterrel jobb,
mint az eddigiek.
A nagy megdöglesztési élményt az Apeh adta hozzá.
Izgulhatunk immár két okból:
1. A 26-ból hány közöl tőlem,
aki eltalálja annak ezret fizetek.
2. Megkapom-e a Nobel-díjat,
fel vagyok rá terjesztve
ha megkapom, a svéd király dicsekedni fog
mosónőjének, hogy
az égőszemű Vareczának átadhatta a díjat.
Eddig csak egy folyóirat közölt tőlem verset,
a héthatárszemű Tóth Emőke
Hét határ című lapja,
igaz eddig nem is nagyon küldtem be,
mert csak jövőre leszek tízéves.

Nem tehetjük meg, hogy ne járuljunk hozzá a Mester publikációs listájának bővítéséhez. Álljon hát itt egyik kedves, szelíd, elégikus hangvételű költeménye:

Megöllek, te gyilkos magyar állam

Megöllek a legmagasabb szinten,
a világ összes bíróságán,
Hágában,
Straszburgban,
Sidnyben és mindenütt,
mint országos hazug rablógyilkost.
Majd belefojtalak a bíróságok alatt hömpölygő
kanálisokba.
Majd felakasztalak a bíróságok előtti
lámpavasakra.
Majd karóba húzlak a sárguló
búzamezőkön.
Majd lefejezlek az abszolút élesre fent
borotvámmal,
kibelezlek, és
majd felnégyellek a hentesboltban,
ahol kimérted
a Varecza Laci vagyonát.
Majd elégetlek a váci Vásár utca 1-ben,
a sparheltben,
ahol megöltél minket!

A ***Tudta, hogy megölöm*** és a ***Kést a hátába*** című opusokat helyhiány okán nem tesszük közszemlére.

Szent kortársunk egy pompás verseskönyvet is mellékelt küldeményéhez (képünkön). A címe: ***Újraéneklés***. Alcíme: *Nagy magyar vádirat.* Ez a Nagy Vátesz 62-ik kötete. Szép kis termés, figyelembe véve, hogy csak kilenc éve ír... (Amúgy azelőtt híres algebrista volt a Vátesz, egyetemi oktató és Povarov tételeinek megcáfolója, csakhogy valamiért megkülönbözött a Tanüggyel, majd égi jelenése volt, maga Jézus Krisztus avatta szentté, 1996-ban, és azóta költő. Is.)

Jó kis copyright oldala van neki:

„(...)
A szerző magánkiadása, és minden felelősség a szerzőé.
Varecza-művek!
Nem olvasásvédett, nem írásvédett!
Másoljátok és terjesszétek!
Olvassátok és szépüljetek!
Tegyetek tanítványommá minden embert!
(...)
A szerző szobrát Lesenyei Márta,
kétszeres Munkácsy-díjas érdemes művész készítette. [Sic!!!]”

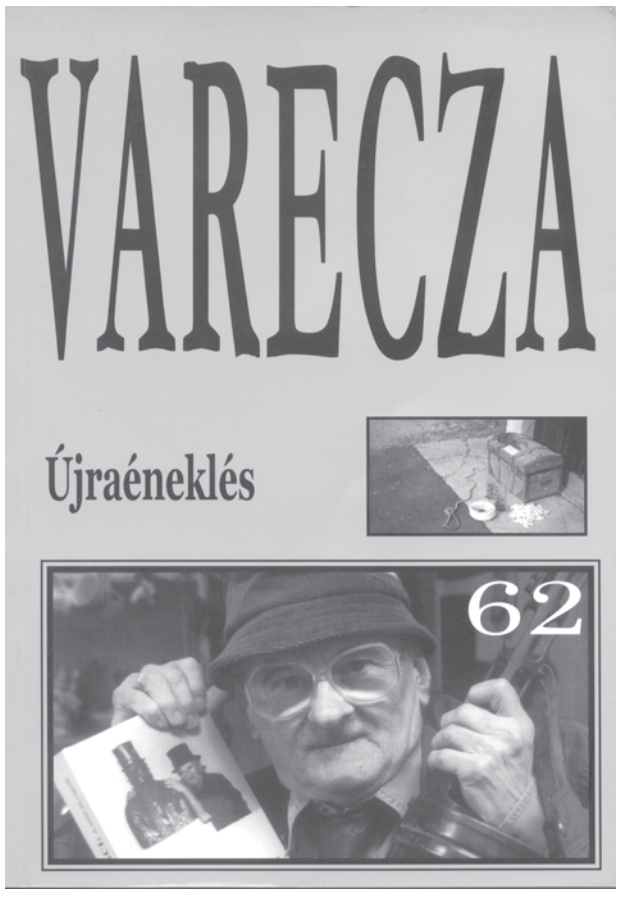

VAGYOK ÉN IS!

Apropó, szobor. Föltették a kérdést hősünknek:

„Hogyan született meg az ötlet, hogy szobrot csináltasson magának?”

Szent Varecza Halott válasza:

„Tudom, hogy a legnagyobb költő vagyok, nagyobb, mint az összes eddigi együttvéve. Hát akkor az természetes, hogy legyen szobrom a szülőházam előtt. Azért csináltattam, és fel is állíttattam volna, de a magyar állam nem adott teret szobromnak sem a házunk előtt, sem a forgalom előtt megnyitott köztereken.”

A kötet verseket és Bartos Csaba Szent Varecza Halottal készített interjúit tartalmazza. A versek egy része gyalázó, arról szól, mint a fentebb idézett költemény: a gyilkos magyar államról. Különösen finom *A magyar állam egy enyvesszemű féreg* című poéma, de inkább ne idézzünk belőle... A másik kategória a dicsérő, ezekben a poémákban a Mester önmagát hozsannázza. Időnként lazít a gyalázásban vagy az ön-ömlengésben, ilyenkor kellemes lírai szövegeket olvashatunk:

Metafora a piacon

Találkozik a férfi a nővel,
s mondja,
ÁFA,
a nő meg
TÖVÁL.
Tiszta allegória,
ÁFA, áll a f...m aranyoskám,
TÖVÁL, tövig vállalom.
Befele szánt,
kifele boronál.
A halottaskocsi
nem fordul kétszer.

Egyébként NO COMMENT. A Mester, a Szent, az Isten gyöngyszemeihez képest minden csak ócska, felesleges (v)ar(e)c(z)átlanság.

JOHANN VON KRONSTADT
a Vareczaság méltatlan hódolója

P. S. Bartos Csaba: *„Felsőbbrendű lénynek érzi-e magát?”*

Szent Varecza Halott: *„Igen. A legfelsőbbrendű vagyok az egész világmindenségben.”*

„Legmélyebb karakterjegyem, hogy magányosságomban is kollektív személy vagyok.

Kiegészítettem a Bibliát két nagy résszel: a Legújabb szövetséggel és a Neandervölgyi szövetséggel. Ezt a két részt is az Úristen diktálta le.

Az eddigi félszáz kötetem csak felkészülés.

A balszárnyon van az Ószövetség, középen az Újszövetség, míg jobboldalt van a Legújabb Szövetség: a költészetem.

Ebben a misztikus szférában – később – megismertem, aztán elvettem Szűz Máriát. Le is feküdtünk egymással.

Kollégám, Názáreti Jézus vallása azért nem életképes, mert végtelen szeretete kiszolgáltatottá tette őt.

1999. januárjában Szentpétervárón békésen sétálgattam a Néva partján. A folyó be volt fagyva, és ott a mínusz 21 Celsius fokos hidegben egyszer csak megszólított Lenin. „Varecza Laci, tudod mi a bolsevikok legnagyobb hibája? Az hogy életben hagytunk téged! De ne aggódj, anyám már ismét terhes, egyszer még visszajövök, és akkor már nem hagylak életben.” Mire én azt válaszoltam: „Figyelj Iljics, engem kifoszthattok, meg golyóval agyonlőhettek, de eszmeileg soha nem tudtok legyőzni.”

Kezdetben nem volt semmi, csak a lelkem. Egyedül bolyongtam a végtelen semmiben, még a kozmikus óra sem ketyegett, egyszer csak a kezemben éreztem egy kicsi pontot, az volt a lelkem, ahogy megfogtam, felrobbant. Ezt a robbanást nevezték el a csillagászok ősrobbanásnak. A pici pont tágulni kezdett és lett belőle a végtelen világegyetem, ami még ma is tágul, mindaddig, amíg le nem állítom. Amikor megteremtettem a világot, hatályba léptettem a természeti törvényeket, amelyeket Newton is felfedezett. A gravitációt csak egy esetben kapcsoltam ki, akkor, amikor a piramisokat építették, hiszen az építők a több tonnás köveket az én segítségem nélkül nem tudták volna egymásra rakni. Ahogy kikapcsoltam a gravitációt, egyből pillekönnyűek lettek az óriási kövek, és amikor láttam, hogy sikerült felépíteni a piramisokat, visszakapcsoltam a gravitációt.

Én azt akarom, hogy építsenek emeleteket a vareczaságra és pincéket alája. Ez az én költői végrendeletem!”

Szent Varecza Halott aranyköpéseiből

- Kisgyerekként és később is zseni voltam.
- Ma már tudom, hogy Einsteinen is túlléptem volna. Ma már átfogom az egész világmindenséget.
- Algebrai teremtő erőm mellett Lenin csak olyan, mint egy batyus zsidó Jézus Krisztus mellett.
- 96-ban, Ják határában transzcendáltam a transzcendens térbe, amikor megalapítottam a Szentnégyest, a mennyország központi bizottságát.
- Azt mondta nekem az Úristen, hogy én is szúrjam le a gallyam. Mindenki leszúrta, másnap az Úristen szemlét tartott és látta, hogy csak az én gallyam hajtott ki.
- Költészetem a világmindenség allegorikus leképezése az ezerholdas lelkembe.
- Definícióm szerint ahol nincs Varecza-kötet, az nem könyvtár!
- Pi... nélkül nincs művészet.
- Betegségem nincs. Akkor megyek orvoshoz, ha lejár a jogosítványom. Most voltam, vettek tőlem ötféle vizsgálatra vért, külön-külön ampullákba, alapos a háziorvosom és kíváncsi. Mindent rendben találtak, három évre meghosszabbították a jogosítványomat.
- Én tudom, hogy van Isten, én vagyok az. Én Isten létének élő bizonyítéka vagyok. Az Isten mindenképpen emberré akart válni, és bennem vált emberré.
- A feleségemnek vettem egy Mitsubisit, szép gömbölyű, nőies formát. Ez az ő külön vagyona volt a házasságban, a magánvagyona. De az Úristen magához szólította, és a hagyatéki tárgyaláson a kisfiam lemondott róla, s így az enyém lett teljes egészében.
- Pi...verseimet pihentetőül szánom a nagy gyomorbajos átkozódó verseim között.
- Jártam Londonban, a szobromnak kerestem teret. Az egymázsás bronzomból adok egyet Londonnak is és Szentpétervárnak is, ott is találtam neki teret.
- Emiatt régen voltam [szerk. megj.: Vácon], és már nem is nagyon fogok menni. Talán csak majd a húgom temetésére.
- Az én alkotóműhelyemben nem csak a könyvtár, de az egész világmindenség is egy nagy cefréshordó.
- Szent Pál megmondta 2000 éve, hogy jövök, bár a percet és az órát nem tudta megmondani.

KIRÁLY FARKAS

Erdélyi spanyol versek és rímes próza

Fordította Váry Kolos

Juan de la Coruña

Wartburg

A benzinkútnál állt a lány
és verebeket keresett.
Háttér egy Wartburg, és magány
szolgáltat hozzá keretet.
Wartburggal ürügy már akad,
alkudhatsz olcsóbb tarifát.
Most nem követtem el hibát,
bár hordtam ékes szarvakat.
S mert éhgyomorra nem akart,
a gyorskajáshoz vittem én,
szavából úgy tűnt, van remény,
bár hűvös sminkje megzavart.
A kis teremben hátradőlt
a széken, és csak hallgatott.
„Hamburgert kér, tán hot dogot?”
(Nehogy má’ rózsát, csillagot...)
Azt mondta: „Vodka kell csupán,
s melléje sört is akarok!”

S a Wartburg, az az átkozott
kocsim posvánnyá változott.

Ölembe emeltem a lányt...
Zokogott, nadrágomra hányt...
Wartburgban, párzó délután.

Egy hosszú-hosszú tél után.

Attilano Jorges

Hargitai makáma

Estefelé, hogyha néhanapján a leáldozó nap felé nézel, látod, amint igyekszik nagyapám fel a hegyre egy deberke mézzel, oda, hol a köd meg sose libben, s vénséges tündérek s boszorkányok világát őrzik a fenyvesekben réges-rég kihunyt székely tűzhányók...
Este a tilos kocsmák bezárnak, álmodat megkötik a szempillák. Vonulnak a nagy hegyek gerincén partizánok s néha györgyattilák.

Párhuzamos metaforák

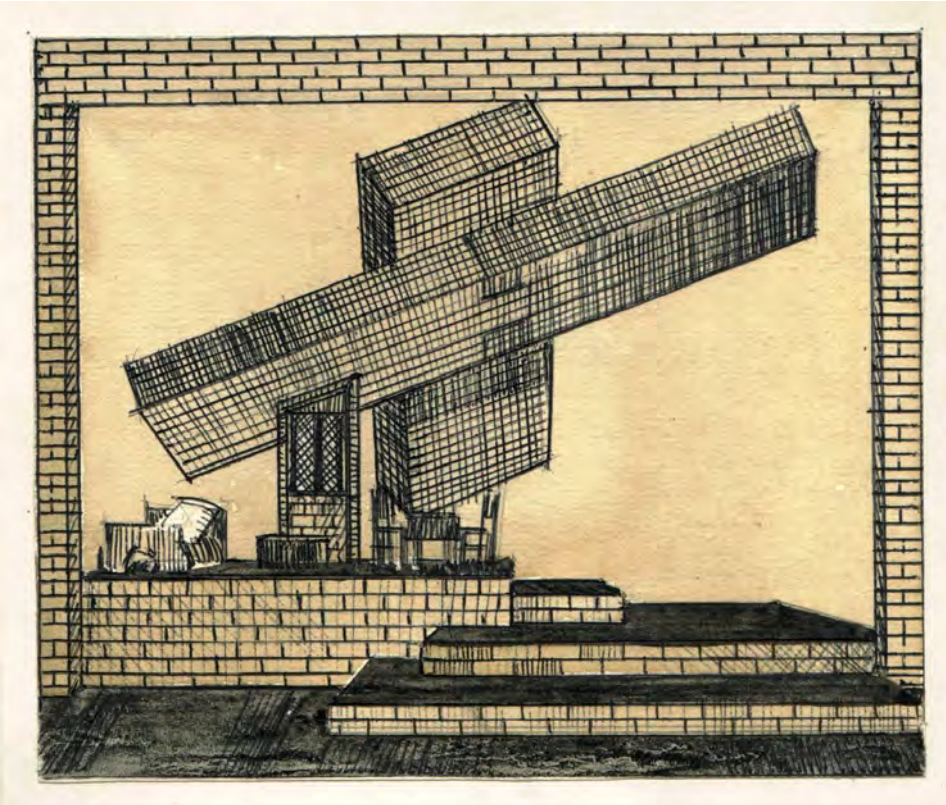

Ha felgördül a függöny, a díszlet köszönt elsőként a nézőre. A tér benépesül, a világot jelentő deszkákon megjelenik egy megálmodott, megérzett, lehetséges világ. Ha a díszletnek sikerül ez a varázslat, akkor erős tartóoszlopokra támaszkodik az előadás. Mégis, kevesen gondolnak arra, hogy a díszlettervező művész minden új bemutatóval tulajdonképpen egyéni tárlatát rendezi meg. Tárgyakból, háttérfüggönyökből, mozgatható elemekből teremti újra azt a képi világot, amelyet a drámaíró gyakran csak a sorok között sugalmazott. Ha az előadás él, lélegzik ebben a jelképes térben, akkor megfeledkezünk a díszlettervezőről. A díszletképe szervesen épül be az előadásba, s megszűnik önálló művészi alkotásnak lenni.

A műteremben, Winterfeld Sándor temesvári díszlettervező Savoyai Jenő utcai műhelyében mégis úgy tűnt, hogy ezek az alkotások önálló festményeknek születnek, s lám, hosszú évtizedek elteltével is, immár a színpadtól függetlenül tovább élik saját életüket.

A díszlettervező kötelezően álmodozó. Ez a teremtő álom segíti hozzá, hogy a drámai alkotás mélyéből emelje ki azt a metaforát, amelyet újra fogalmaz a maga sajátos művészi eszközeivel. Winterfeld művészi pályája festőként indult, s az élő színek, a kompozíciók belső egyensúlya, a tömör lényegre törő képi megfogalmazás nyomja rá bélyegét a legjobb alkotásaira. A sok száz díszlet- és kosztümterv közül elsősorban azok emelkednek ki, amelyek a rendezői utasításoktól, a színpadi tér szorításától felszabadult művész teremtő fantáziájából születtek. Arthur Miller: Saalemi boszorkányok színpadi keretéhez készített változatokban ez a párhuzamos képi meglátás fokozza a darab eszmei üzenetét. A hatalmas, kissé megdőlt kereszt nyomasztóan, fenyegetően borul a színpadra, mintegy kivetítve, művészileg felfokozva a keresztre feszítés drámáját, mely az egyéni felelősségen túl a kollektív felelősségért is kiált. Az ördöggel való cimborálás vádját rácsok közé zárja a művész, a téglafalak szorításában pedig szinte vergődik a szabad szellem. Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér című regényének színpadi változatához tervezett díszlete meglepően könnyed, már-már légies. Nem köti egy bizonyos helyhez, tájhoz, határtalan, egyetemes teret alkot, mely a világ bármely táján a szülőföld melegét sugározza. A lágyan hullámzó dombok valósággal ölelnek, az élet és halál jelképe – a csupaszra meztelenített és mégis oltalmazó fatörzs, a távolból integető stilizált napkorong megannyi jelkép, melyben az írói világ új értelmet, dimenziót nyerhet. Móricz Zsigmond: Sári bírójában néhány stilizált népi motívum erősíti a magyar színeket, míg Endre Károly klasszikus görög drámájához, a Periandroszhoz hullámzó függönyöket használ. A textilanyagok használatának számtalan előnye van, mert fokozott mozgáslehetőséget kínál, s egyaránt alkalmas a nyugtalanság és nyugalom, a melegség és a fenyegető vihar érzékeltetésére. Tamási Áron: Énekes madarában a székely kopjafák idézik a farkaslaki temetőben nyugvó író csendes álmát. Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig darabjának díszletét a fehér szín, a boltíves stilizált formák egyensúlyára építette, mely nyugtató, reménykedő üzenetként sugárzik felénk... Ezek az alkotások, túl a színpad konvencionális világán, egy érzékeny, mélyvizeket kereső alkotó életművére vetnek fényt.

Pongrácz P. Mária

IJK
Irodalmi
Jelen
Könyvek

fisz
Fiatal
Írók
Szövetsége
Budapest

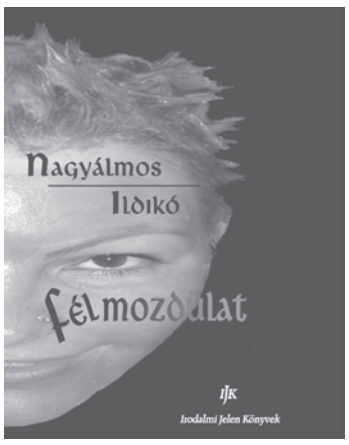

Nagyálmos Ildikó

Félmozdulat

A szerelmet vágyó, a társat kereső, a lelket be- és kitakaró lírai mag újszerű megfogalmazásának lehet tanúja az, aki kezébe veszi Nagyálmos Ildikó második verskötetét. A fiatal költőnő a képzelet és az érzelem félreeső, be nem látott tájaira kalauzol. Verseinek hangulatával tüzet szít, őszinteségével maradandóan felkavar.

Folytatás a 12. oldalról

Bozgor

– avagy kísérlet egy szó értelmezésére –

Normális esetben becsöngethettem volna Popovici-famíliához – nem származott volna belőle semmilyen probléma, hiszen a laza kapcsolat ellenére is szívélyes volt a viszony a családdal –, de ekkor végtelenül messzire jártunk a megszokott hétköznapoktól...

Vajon mit gondoltak volna rólam ebben a pillanatban, ha csak úgy bezörgetnék, most amikor még azt sem lehet tudni, hogy polgárháborús állapotban élünk-e, hogy anarchia van-e a városban, terror, vagy mi a fene van, ha egyik sem e sok rossz közül?

Aztán arra gondoltam, hogy vajon miképpen tudnak egymással beszélni most a normális emberek? A mi embereink, nyilván.

Milyen szervezés és miféle megfontolás alapján mennek ki a térre a magyarok, ha kimennek? Mert tényleg kimentek már, ott voltak, pedig a gyáva vezetők folyton azt suttogták, hogy civilizáltan kell viselkedni, nehogy okot adjunk holmi atrocitásokra...

Szegény botcsinálta politikusjelöltjeink!

Kicsit hülyék voltak mindannyian, és lököttek is azok a második vonalban lévők, hiszen azonnal el kellett volna foglalniuk a kiebrudaltak helyét! Ahogyan újabb hullám érkezik az elernyedt vízfodor nyomán, valahogy úgy. Kisebb palotaforradalmat kellett volna kreálni, pofozkodni, kivetni egy-egy bunkó szájhőst a magasföldszintről, hogy ne sérüljön, csak fusson, mert ha valamit most ezek elvesznek tőlünk, azt örökre elveszik, és – miközben károrvendően röhögnek rajtunk – odabiggyesztenek hirtelen a lelkiismeretünk főterére ismét és in eternum valami szobrot...

Mitől féltek? Miféle koszos pozíciókat féltettek, mikor azt sem tudták, hogy egyáltalán létezik-e még az a hivatal vagy az a cég, ahol a kondikát aláírták?

Mitől tartottak, mikor azt sem tudták, hogy a márciusi fizetést megkapják-e április elején, vagy akkor már valahol idegenben kérnek kegyeket, zsíros kenyeret meg fekhelyet, és nyilatkozhatnak nagy öntudattal a nemzetünket féltő lapoknak, valahol messze, talán egy jól fűtött és biztonságos pesti házban?

Lehetett volna hosszú ideig is töprengeni a helyzeten, akár lehetett volna mérlegelni a dolgokat, de nem mutatkozott erre sem alkalmasnak az idő.

Mindössze néhány másodpercet tartott, amíg ez a pár darab emlékfoszlány felvillant bennem, addig, amíg ott ingadoztam egy kicsit, s a két lehetőség közül kellett választanon, és nem foglalkoztathattak tovább a sorskérdéseink sem, mert máris visszazökkentem a valósághoz, ráébredtem a saját feladatomra, arra küldetésre, amelyre magamat kijelöltem: arra, hogy mindenképp rögzíteni fogom az eseményeket.

Azt a lehetőséget, hogy bekérezkedjek az ismerős családhoz – esetleg holmi ismeretlenekhez – már nagyon gyorsan elvetettem, azonnal, amikor a vasrácsot megláttam. A másodikat, hogy hagyjam az egészet, azt úgyszintén, mert gyáva sarkon fordulást jelentett volna.

Még nem akartam visszamenni a térre.

Fölfelé néztem a lépcsőkön.

Megint, még egyszer, és még alaposabban megfigyeltem a részleteket.

Tényleg ott volt az a kis erkély, még a befelé nyíló ajtajának is nyitva volt az egyik szárnya.

Odakint három pléh szemeteskukát láttam, azt a régi típusút, amilyent Marosbecsen már régen rendszeresíttetett a háztartási hulladék tárolására a városgondnokság.

Hirtelen ötlettől vezérelve meghúztam magam felé a vasrácsos lépcsőházi ajtót.

Az ajtó felső része kihajlott, majd – szinte azonnal – az alja is tehetetlenül lódult ki felém, amint egy szorítási pontból megszabadult, és csikorogva kinyílt. A kilincs kiesett a helyéről, s nagyot koppanva leesett az első lépcsőfokra, majd onnan a cipőm orrához gurult.

Egy kicsit visszahúzódtam a bejárat felé. Mintha éppen jönnék, úgy nyitottam, majd ismét becsuktam a rozzant cserefa ajtót.

A csikorgás jóval erősebb volt, mint amikor először végeztem el ezt a műveletet, sőt: ekkor az alsó deszka mintha még jobban ráfeküdt volna a cementre, kaparta, végigsúrolta azt a körívet, amelyen immár ki tudja, hányszor tologatták – talán valami szeg is kiállhatott alul, az akadályozhatta a rendes mozgását...

Senki nem jött elő a házból. Nem tűnt fel senkinek ez a robaj.

Vagy kijönni is féltek, ha egyáltalán odahaza voltak?

Az is lehetséges, hogy nem hallottak semmit, mert a kintről hallatszó robaj és az ordibálás ekkor már eltompított minden apróbb zörejt...

Az Irodalmi Jelen NEGYVENEZER dolláros regénypályázata

Módosult időpontok

Lezárult az Irodalmi Jelen által meghirdetett NEGYVENEZER dolláros regénypályázat. Minden elvárást felülmúlva 282 pályamunka érkezett. A nagy munkavolumen miatt, amit ezek elolvasása és értékelése igényel, a pályaművek elbírálásának határideje 2006. április 30-ról 2006. augusztus 31-re módosul. Ezután kerül sor – közjegyző jelenlétében – a jeligék feloldására és a hivatalos eredményhirdetésre. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006 szeptemberében (nem májusban, ahogy az eredetileg tervezve volt) adják át Aradon.
Addig is folyamatosan frissítjük a www.irodalmijelen.hu, illetve www.ij.nyugatijelen.com weblapokon a regénypályázattal kapcsolatos információkat.

A MAROSVIDÉK aktuális számából:

Néprajz
Tóth Ferenc: A makói ember mentalitása
Vargáné Nagyfalusi Ilona: Mindentudó parasztemberek (kútásás)
Börcsök Attila: Karácsonyi szokások
Markos Gyöngyi: Keczer Tamás karikásostorai

Mesterségek
Nagy Vera: Papós Antal és Szilágyi Sándor asztalosműhelye
Lenhardt Béla: Egy szíjgyártó család története
Siket István László: Szikvízgyártás az Arany János utcában

Múltunk
Sipos György: A kiszombori Gólyafészek
Gilicze István: Betyárvilág Lelén
Rácz Dániel: Nagyapám és Trianon (katonalevelek)

Irodalmi kalandozások
Szakács Réka: Vattaemberség (egyperces novella)
Jámborné Balog Tünde: A Szerecsen (novella)
Bogoly József Ágoston: Új törvényt vés Klio (Juhász Gyula makói háborús esszéje és versei)
Varga Márta: Néhány szó az Irodalmi Jelenről
Németiné Kodrán Erzsébet: A láthatatlan ember (olvasmányélmény)

Kilátó
Jámborné Balog Tünde: Gyurkovics Hunor, a Kárpát-medence vándora
Papp János: Jeles makóiak itthon és a nagyvilágban
Urbancsok Zsolt: Interneten a makói zsidóság története

Hetedhét ország
Medgyesi Pál: Jégföld-tűzföld (Izlandi utazás)
Pál László: Magyarok Kanadában; Prágában jártunk

MAGYAR NAPLÓ

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Szerkesztőség: 1062 Budapest, Bajza u. 18.
Tel./Fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673
Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.
E-mail-cím: magynap@hu.inter.net
Honlap: www.magyarnaplo.hu

A **Magyar Napló** januári számában a Nyitott műhely vendége Méhes György, a szerzővel Farkas Kinga készített interjút. Az Európai figyelőben svédországi és a finnországi svéd irodalmi válogatás olvasható. A folyóiratban Kibédi Varga Áron, Tóth László versei, Sarusi Mihály prózája és Czakó Gábor esszéje szerepelnek. Nagy Gábor a 60 éves Márkus Béla irodalomtörténész *Tények és képzetek* című könyvéről közöl kritikát, Blasszauer Róbert *Szabó Lőrinc az ÁVH látókörében* címmel írt tanulmányt.

HIRDESSEN
az IRODALMI JELEN-ben
Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5;
Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@nyugatijelen.com tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax) Occident Média Kft.

IJK Irodalmi Jelen Könyvek

Tomaso Kemeny

Erdély aranypora

Klasszikus és avangárd, személyes és egyetemes, történelmi és privát, káprázatos és napi aktualitású, tradicionális és szürrealisztikus, esetleges és törvényszerű, magyar és nem magyar, aktuális és archaikus, tudós és mágikus: mindez együtt, s még sok-sok minden, aminek az ötvözete Tomaso Kemeny poémája, amelyben a szerző kivezeti Erdélyt a rabságból, a feledés, a lepusztulás, a gyötrelmes jelen, a lélekgyilkos zsarnokságok fogságából.

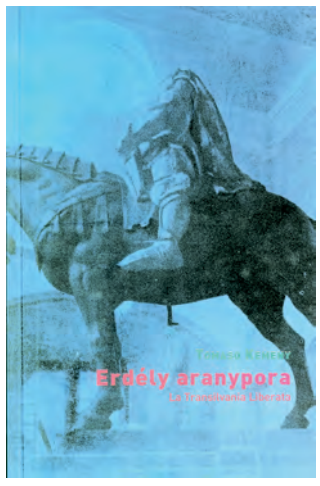

Bágyoni Szabó István

Elszabadult konténerek – Naplóregény 1986–89

A romániai magyar értelmiség kálváriájának dokumentuma ez a naplóregény. Az otthonról a hazába kivándorló író és szerkesztő átéli a korszak értelemsorvasztó, testet és lelket roncsoló diktatúrájának poklát, a múlt század utolsó két évtizedében. Az átélt valóságot nem lehet közömbösen a történelem szemétkosarába seperni, hiszen az akkor megtörténtek utóhatásait még máig sem tudta kiheverni a létéért, nemzeti megmaradásáért küzdő értelmiség.

Irházi János

Mórczika levelei anyósának

Sztorik, viccgolyók, bölcseletek ötlettára ez a kötet. A modern idők fonákságait veszi pellengérre a szerénység maszkjában tetszelgő főhős és a realitás érzékével megáldott barátja. A háttér-információk birtokában értelmezi, kommentálja a valóságot, amelyben sokszor megfordult, pórul járt, megégette magát az olvasó is.

IRODALMI JELEN
Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.
Igazgató: Szőke L. Mária
Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij.nyugatijelen.com, ij@nyugatijelen.com.
ISSN: 1584-6288
Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/ 10 (100 000) lej/ 2,50 €
+ kézbesítési díj
egy évre: 2012 Ft/ 18 (180 000) lej/ 5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Nagyálmos Ildikó felelős szerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irházi János (Interjú), Faludy György, Méhes György, Szőcs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak).
Olvasószerkesztő: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.
Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 23 000 példányban jelent meg.

Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

Kulturális hírek

E-MIL díjkiosztó gála Kolozsváron

Az Erdélyi Magyar Írók Ligája év végi díjkiosztó gáláján a Méhes György-nagydíjat Bréda Ferenc kapta, a Méhes György-debütdíjat megosztva Márkus András és Ármos Lóránd, az Avantgarderobe díjat Burus János Botond és Muszka Sándor. Az Irodalmi Jelen több kategóriában osztott díjat: a kritika-díjat Mózes Attila, a próza-díjat Orbán János Dénes és Pongrácz P. Mária, a vers-díjat pedig Eszteró István kapta.

Elhunyt Huszár Sándor író

Hetvenhat éves korában Békéscsabán december 13-án este elhunyt Huszár Sándor író, szerkesztő. Kolozsváron született (1929), igen korán kezdett novellákat, elbeszéléseket publikálni. Néhány évig a kolozsvári magyar színház igazgatójaként is tevékenykedett, majd visszatért az íráshoz, szerkesztéshez. Sorra jelentek meg novelláskönyvei, esszékötetei, regényei. Ő alapította 1970-ben A HÉT című kulturális hetilapot, amelynek főszerkesztője volt 1983-ig, amikor botrányos körülmények között eltávolították a lap éléről. Kevéssel utána áttelepült Magyarországra, először Szegeden, majd Békéscsabán élt családjával. Magyarországon a PONT Kiadónál jelentek meg a kötetei.

Lázár Ervin Prima Primissima-díjas

December 8-án ünnepi est keretében átadták a Prima Primissima Díjakat a Nemzeti Színházban. Irodalom kategóriában Lázár Ervin kapta a rangos elismerést. Rajta kívül Hubay Miklós drámaírót és Spiró György írót jelölték a díjra.

A díjat és az alapítványt 2003 nyarán alapította Demján Sándor üzletember, s az alapítvány tíz év alatt a felajánlott több mint 1,65 milliárd forint értékű díjak odaítélésével a kiemelkedő teljesítményeket kívánja középpontba állítani. A kategóriánkénti három személyiséget a kuratórium és a tanácsadó testület együttes ülésén, titkos szavazással, két fordulóban választották ki. A primissimák, vagyis a kategóriák győztesei 50 ezer eurót kapnak, míg a primák, azaz a jelöltek tíz-tízezer euró díjazásban részesülnek 2003 óta.

A harminc jelölt közül december 8-án, a VOSZ kibővített elnökségének ülésén választották meg a primissimát a tíz kategória mindegyikében. A díjakat ugyanaznap adták át ünnepélyes keretek között a Nemzeti Színházban.

Osztrák fordítói díj Parti Nagy Lajosnak

Fordítói díjat ítélt oda Parti Nagy Lajosnak az Osztrák Szövetségi Kancellári Hivatal. Az elismerésben Carl Merz – Helmut Qualtinger *Karl úr* című művének magyarra való átültetéséért részesül az író-műfordító.

Sergio Pitol kapta a Cervantes-díjat

Sergio Pitol mexikói író kapta idén a spanyol nyelvű irodalom legrangosabb elismerését. A 72 éves írót Latin-Amerika egyik legnagyszerűbb elbeszélőjeként tartják számon. A 90 000 euróval járó Cervantes-díj a legnagyobb spanyol irodalmi elismerés, jelentőségét az irodalmi Nobel-díjéhoz hasonlítják. 1933-ban született Mexikóvárosban, jelenleg is ott él. Pályája során számos regényt, elbeszélést és esszét írt.

Darvasi és Spiró Füst Milán-díjat kapott

A Füst Milán-jutalom kuratóriuma ebben az évben Darvasi Lászlónak kiemelkedő prózaírói munkásságáért, nemzetközi sikereiért, és Spiró Györgynek idei, nagyhatású regényéért, a *Fogság* című művéért ítélte oda a díjat. A jutalmat – az író özvegye, Helfer Erzsébet kívánsága és 1975-ben kelt közérdekű kötelezettségvállalása szerint – alapítása óta minden évben felváltva két költő, illetve prózaíró kapja meg. A jutalmazás célját Füst Milánné a következőkben jelölte meg: „erkölcsi elismerést és anyagi támogatást nyújtani azoknak a költőknek és íróknak, akik Füst Milán irodalmi munkásságának szellemében az egyetemes emberi haladás érdekeit magas művészi szinten fejezik ki műveikben...”

A Füst Milán-jutalom eddigi díjazottjai:

Költők:

Toldalagi Pál, Tandori Dezső (1975), Végh György, Székely Magda (1977), Beney Zsuzsa, Kiss Tamás (1979), Kálnoky László, Rákos Sándor (1981), Oravecz Imre, Mezey Katalin (1985), Rába György, Márton László (1988), Imre Flóra, Markó Béla (1990), Lator László, Kántor Péter (1992), Kovács András Ferenc, Gergely Ágnes (1994), Kemenczky Judit, Vasadi Péter (1996), Szepesi Attila, Vörös István (1998), Horváth Elemér, Nádasdy Ádám (2000), Térey János, Tőzsér Árpád (2002), Borbély Szilárd, Deák László (2004).

Írók:

Gyergyai Albert, Lakatos Menyhért (1976), Sütő András, Nádas Péter (1978), Szentkuthy Miklós, Hajnóczy Péter (1980), Kertész Imre, Esterházy Péter (1983), Csiki László, Sarusi Mihály (1987), Ács Margit, Andrassew Iván (1989), Bertha Bulcsú, Garaczi László (1991), Bogdán László, Szántó Piroska (1993), Grendel Lajos, Lengyel Péter (1995), Györe Balázs, Tolnai Ottó, Gábor Miklós (1997), Karátson Endre, Márton László (1999), Háy János, Pályi András (2001), Csaplár Vilmos, Végel László (2003), Darvasi László, Spiró György (2005).

Hatvanéves az írószövetség

Kalász Márton, a Magyar Írószövetség elnöke, a szövetség megalakulásának hatvanéves évfordulója alkalmából tartott ünnepi ülésén a megújulás, az utánpótlás és az érdekvédelem fontosságát hangsúlyozta, s reményét fejezte ki, hogy a mindenkori magyar állam nagyobb támogatást nyújt a szervezet működéséhez. Az ünnepségen a korábbi elnökök közül jelent volt Göncz Árpád, Hubay Miklós, Jókai Anna – Pomogáts Béla külföldi útja miatt maradt távol –, ahol örökös taggá választották mások mellett Göncz Árpádot, Csoóri Sándort, Fejes Endrét, Határ Győzőt, Szepes Máriát, Juhász Ferencet, Jókai Annát és Pomogáts Bélát.

Kitüntették Balogh Józsefet

Balogh Józsefet november végén Bukarest II. kerületének Polgármesteri Hivatala és a Bukaresti Írók Társasága a nemzetiségek irodalmi díjával tüntette ki *Erdélyi lórum* c. verseskötetéért.

Fiatal tehetségek a Gyurkovics Tibor Versmondó Verseny döntőjében

A Kráter Műhely Egyesület és a Magyar Versmondók Egyesülete közös szervezésében december 11-én rendezték meg a Gyurkovics Tibor Versmondó Versenyt a Magyar Kultúra Alapítvány Székházában. Kiss László a szervezők nevében örömét fejezte ki, hogy a rendezvény egy kortárs költő életművét népszerűsíti. Hozzátette, ritka alkalom, amikor maga a Kossuth-díjas költő is tagja a zsűrinek. Gyurkovics Tibor bevezetőjében a költő-lét csapdáiról, önterápiás jellegéről beszélt, de reményét fejezte ki, hogy a József Attilák és a Csokonai Vitéz Mihályok sora nem szakad meg a magyar költészetben. Kiemelte azt is: az alkalom, hogy versei találkoznak a mai magyar fiatalsággal óriási öröm számára. A Versmondó Verseny zsűrije nevében Császár Angéla, Jászai Mari-díjas színművész foglalta össze a döntő tanulságait: többféle versmondó stílus vetélkedett egymással, de mind nagy tisztelettel adózott Gyurkovics Tibor személyisége és költői értéke előtt.

A verseny díjazottjai:

1. Bókkon Tímea az *Anyátlanul* című verssel
2. Erdélyi Tímea a *Moszkva felé* című verssel
3. Pongrácz Huba a *Szerzetes* című verssel

A további helyezettek és a különdíjasok is lelkes, komoly munkát végeztek.

Forrás: Új Könyvpiac, Litera

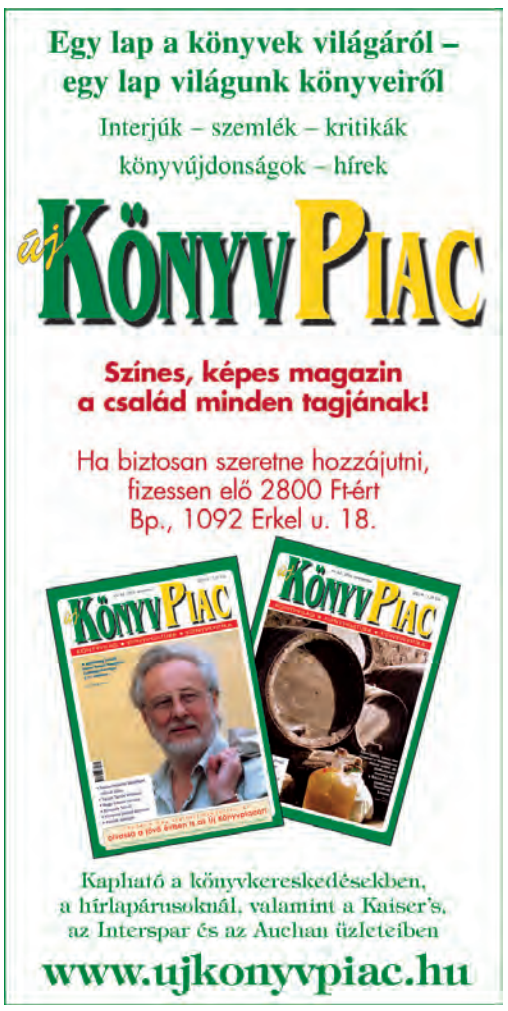

Lapszámunk szerzői

András Sándor – 1934-ben született Budapesten, költő, irodalomtörténész, szerkesztő, esszéista. Legutóbbi kötete: *Szerelem: megközelítések* (2000).

Barabás Zoltán – 1953-ban született Nagyváradon, költő, újságíró, jelenleg a Partiumi Közlöny főszerkesztője és a KRE Tájékoztatási Szolgálatának vezetője. Legutóbbi kötete: *Balkáni szürkület* (2002).

Bedecs László – 1974-ben született Budapesten, 1998-ban az ELTE-n magyar szakon, a Miskolci Egyetemen filozófia szakon szerzett diplomát. Az MTA könyvtárának munkatársa. Kötete: *A példának oka* (2003).

Bertha Zoltán – 1955-ben született Szentesen. Irodalomtörténész, kritikus, a Károlyi Gáspár Református Egyetem tanára. Tamási Áron- és József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Sorsbeszéd* (2003).

Bogdán László – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön, író, újságíró, szerkesztő; számtalan kötete jelent meg, több irodalmi kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb Déry-díjat kapott.

Borbély Szilárd – 1964-ben született Fehérgyarmaton. Költő, író. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen tanít. Legutóbbi kötete: *Berlin – Hamlet* (2003).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar-könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Műhely tagja.

Farkas Wellmann Endre– 1975-ben született Marosvásárhelyen, költő. Művei: A lelkiismeret aluljárói (1997), A vágy visszakézből (1999), Kulipendium (1999) Könnyűrulett (2000), Az Anna-érzés, avagy a bérgyíkos éjszakája (2004).

Farkas Wellmann Éva –1979-ben született Marosvásárhelyen. Kötete: *Itten ma donna választ* (2002).

Filip Gabriella – 1959-ben született Szikszón. Jelenleg a WellPRess Kiadó vezető szerkesztője, az Új Holnap irodalmi, kulturális, művészeti, társadalmi folyóirat szerkesztője.

Gubicskó Ágnes – 1980-ban született Szeghalmon, a szegedi egyetem irodalomelméleti alapprogramjában PhD hallgató.

Hajós János – 1976-ban született Kolozsváron, a Zenekonzervatórium diákja.

Haklik Norbert – 1976-ban született Ózdon. Legutóbbi kötete: *Magyar kalendárium* (2001). Hajnóczy- és Móricz-ösztöndíjat kapott, Greve- és Wass Albert-díjas. *Big Székely Só* című regénye a 2006-os könyvhétre jelenik meg.

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Kemény István – 1961-ben született Budapesten. Költő, író. Legutóbbi kötete: *Hideg* (2001).

Kutszegi Csaba – 1957-ben született, a Színház című folyóirat szerkesztője.

László Noémi – 1973-ban született Kolozsváron, költő. Legutóbbi kötete: *Százegy* (2004).

Lászlóffy Csaba – 1939-ben született Tordán, költő, író, műfordító, számos vers-, próza- és drámakötete jelent meg, jelenleg Kolozsváron él.

Matkovich Ilona – 1959-ben született Vácott. A Népszabadságnak, a Budapesti Lapnak és a Váci Naplónak dolgozik.

Márkus Béla – 1945-ben született Bükkaranyoson. Irodalomtörténész, kritikus, a Debreceni Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Külön sors – külön irodalom* (2003).

Nagy Gergely – 1969-ben született Budapesten, író. Legutóbbi kötete: *Basszus!* (2003).

Nagy Koppány Zsolt – 1978-ban született Marosvásárhelyen, prózaíró, szerkesztő, írásai hazai és magyarországi irodalmi lapokban jelennek meg. Kötete: *Arról, hogy milyen nehéz* (2000).

Simó Márton – 1963-ban született Urikányban. Vállalkozó, az Erdélyi (könyv) Műhely szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Bozgor* (2004).

Szabó Tibor – 1976-ban született Gyulán, író, könyvtáros, jelenleg Eleken él. Legutóbbi kötete: *A ciprusi király* (2004).

Vári Csaba – 1977-ben született Székelykeresztúron. Költő, kritikus, a kolozsvári BBTE hallgatója. 2004-ben az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány Kuncz Aladár kritikai pályázatának II. díját, és Látó-nívódíjat kapott.

Zirkuli Péter– 1948-ban született Szatmárnémetiben. Író, költő, műfordító. Egyetemi oktató és tudományos kutató (Bukarest, Budapest, Párizs, Bordeaux, Lyon, jelenleg: CNRS, Párizs, ELTE, Budapest). 1986 óta Párizsban él. Legutóbbi kötete: *Esszé a költészetről* (2005).